

„Seeweete“ un laulibas weidi.

— — — ○ — — —
Laulato neustiziba pagahtnē un tagadnē

Pola Laiārga.

— — — ○ — — —
Seeweete XX. gadusimterā sahkumā

Tereles Schleißinger-Ekītein.

— — — ○ — — —
...Lauliba un brihwā mihlestiba...

W. Gumpelovitschia.

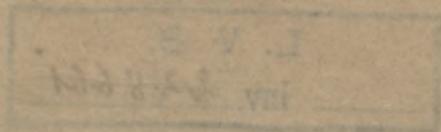
— — —
Makšķ 35 kap.
— — —

1553
Melt

Rigā, 1907.

P. Keirana grahmatu apgahdneeziba «BTBAIISSE».

VII. J. L. 3
200

Seeweete un laulibas weidi.

Laulato neustiziba pagatnē un tagadnē

P. Lafarga.

Seeweete XX. gadufimera sahkumā

Tereses Schlesinger-Ekītein.

... lauliba un brihwā mihlestiba ...

W. Gumplovitsch.

Rigā, 1907.

p. Keirana grahmatu apgāhdneeziba «HTBALES».

1957

Pārk. 60 ✓

L. V. B.
Inv. 228661

030812 1240

Pārk. 68 ✓

Druksis L. Rožentala drukatavarā, Rīgā, Elizabetes ielā Nr. 22.

БАНЬЯТО ПЕУСТИЗИВА

РЯЗАТПÊ ИП ТЯЗАДПÊ.

Saturs:

I. Sabeedribas domas par laulato neustizibu.

II. Laulato neustiziba wehsture.

I. Sabeedribas domas par laulato neustizibu.

Wenigais, par ko newar schau-
bitees, ir paschas schaubas.

Spaneishu paruna.

Seneem greekeem bij ūkoscha parašcha: ja kahds nebuht ūlimneeks bij ūudejīs zeribū uj išweseloschanos, tad wiša wina gimene nostahjās ūwas mahjas durvju preefchā ar noluhku ap-jautatees par neijdseedejamo ūlimibū pee garamgahjejem. Un teesham, karris eeteiza wiſlabakos lihdsekli, kā wiſdrihsakā laikā dabut atkal ūlimneeku uj kahjam. Bet padomu ūnahza tik daudž, un pee tam wini bij tik daſchadi, kā peeturetes pee kahda nebuht weena no teem ūlimajam nahzās deesgan gruhti. Kahdā teikā teik ūtahstits, kā Hipokrats iſtudejīs ūwa ūtaka medizīnu ūſklauſot weenigi ūhos gadijuma-ahrstus. Nejen Parīzes awīse „Figaro“ iſleetoja to paſchu lihdsekli, lai iſfinatu lihdspilſomu domas par wezo un tomehr muhſchigi jauno jautajumu, — par neustizibu ūlalato ūtarpa kā Ino ūvhra, tā no ūewas puſes. Franzījā par tahdām leetam, ūuras zitās ūmēs apſpreeſch weenigi tuwu ūtihstamu ūtarpa, runā ūlignigi atklahti. Tadehl to mil-figo atbilſchū ūkaitu, ūuras ūanehma Parīzes awīse, war droſchi ūſklatit kā wiſu ūwiliſetu tautu ūbeedribas domas. Filistres at-radis wiňas tos ūſklatu weidus, pee kahdeem peeturas wiňsch pats. Ķenahkuſchās atbildes tiftahl runā weena otrai preti, kā ūſitajs, ūrēch grībetu uj ūhi materiala pamata naht pee ūtahwiga ūlehdeena, atrastos tikpat gruhtā ūtahwokli, kā ūlimais greeķis, ūas grībeja dſeedinatees pee garamgahjejem: ūk galvu, tik padomu.

Tomehr no šchim ūabeedribas domam war nahkt pēe loti pamahzošcha slehdjeena: jautajumā par laulato neustizibu, par kurei religiosā lihds ar pašauligo morali iſteikusčas tik noteikti, pateesibā wehl nemas naw taħda noteikta uſskata, kuesch waretu apmeerinat wiſus. Jau ūchi ūabeedribas domu nenoteiktiba pate par ūewi ir ja ne wiſintereſtantakà, tad tomehr, warbuht, wiſee-wehrojamakà atbilde uſ ūcho jautajumu.

Bet wiſpirms uſklaufiſim „Figaro“ korespondentus: „Lau-lato neustiziba ir sahdsiba, no kuras puſes ta ari nenahtu; abas puſes, ja tās paſikuſhas neustizigas, ir weenlihdsigi nosodamas no abſolutas morales ūtawokka“. Schis ūausas un greeſigas formulas rafsturo „labakas ūabeedribas“ awiſes korespondentu kopejo domu gaitu. Bet, lai peerahditu, ka dſihwē abſoluta morale tikpat reti fastopama, ka beſgaligee ūkaitli matematikà, wini ūteids uſſwehrt ūtarpiſu atteezibas pret abeem dſimumeem.

Kahds moralists, kuesch labprah ūkaitlos zaur pirkſteem uſ wiħru neustiziba, kuri lihdsigi dſeguſei labprah eelauschas zita ligidā, ūafka: „jeewas neustiziba ir noſeegums, jo wiha newar galwot, ka neeneſis ūewi lihdsi mahja ūwejchu behrnu; wiħra ne-ustiziba ir tikai weeglprahtigs joſs. Parashha, kurai naw nekas ūpejjs ar morali, attaħno wiħru, bet ūewi noſoda. Pateesibā tomehr uſtizibas ūwehresti jaispilda abami puſem un wiħu lau-ſħana weenadi noſodama“. Kahds zits morales ūludinatajſ-diletants ūmel ūwus argumentus iſ ūstatistikas un apgalvo, ka wiħreetis jau no paſħas dabas eſot radits preekſch poligamijas (daudſſeewibas), jo ūewejchu paſaulē eſot daudſ wairak, ka wiħ-rejeshu. Tomehr ūstatistika peerahda pawiħam pretejo, t. i. ka wiħrejeshu dſimst daudſ wairak, neka ūewejchu, bet mirſtiba behrnibā ūtarpu ūpisenem daudſ beejchaka, ka ūtarpu meitenem un taħdā kahrija abu dſimumu ūtarpa nodibinas pülnigs lihdsiwar.*)

*) 1882. g. Parise ūpediema 31 828 puſeni un 30 753 meitenes. Uſ 1000 meitenem ta tħad nahk 1035 puſeni, bet mirſtiba lihds 15 dſihwes gadam iſtaifa 191 ūtarpu puſenem un 156 ūtarpu meitenem. Schee ūkaitli nemti iſ „Annuaire statistique de la ville de Paris“ par 1882 g. Bitos gados redjamas tās paſħas ūkaitli atteezibas. Wiſa Franzija uſ

Mak-Lenans ajsvehturiskā laikmeta daudzvihribu pašfaidro šchā: mēschoni loti dauds nokawa seeweeshu fahrtas behrnuš un tā pamāsinaja seeweeshu skaitu. Bet ta ir maldišchanās. Morālissteem, kuri grib attaisnot poligamiju ar statistikas palīdzību, buhs jameklē zits peeturas punkts.

Kā atbildiba par vihru neustizibū friht uš dabu, kura it fā radijuse wihereeti lihdsigu dsegusēi un eekahrtojuši tā, ka see-weeshu weenmehr buhtu pahrpilniba, — tas arguments fahdam zitam bahrsdainā dsimuma ajsstahwim neisleekas tomehr par vijai dibinatu. Winjsch apgalwo, ka, ja vihrs saraņ laulibas ūtites, tad wainiga pee vija ta weenigi seewa. Nedset, kas ir tas grehku ahjis! Un, lai wina argumentazija buhtu pahrleegino-šchaka, forepondents zitē Alfonsu Karru: „Jaunawa eedomajas, ka, ja winai ijdeweess ewilt ūtovs ūtadus tik retu putnu, ka vihereeti, ar to jau vijs panahktis; bet wina maldās. Wina prot gan išmest ūtadus, bet naw eemahzijušes pagatawot buhriti, kura nokertais putnis waretu justees pilnigi omuligi. Bet lai man eerahda tahdu buhriti, apgahdatu ar vijeem peederumeem, kas patiškas putnam... Un tā, kundses, mahzates pagatawot buhrišhus un wišpirms bagatigi apgahdajeet tos ar putnu ūtli (mouron)“. Balsaku (Cousine Bette, 33. nod.) pahrsteids „fahrtigo seeweeshu“ pawirščas fināshanas mihestibas leetās, un winjsch pagehreja, lai walsts ūchi truhkuma nowehršchanai uš ūtava rehkina dibinatu ūtspējas ūkolas. Kahda dama, kura azim redžot ūtēt labi ūtihstam ūcho jautajumu, jo ūtaita jau ūtēti par wezmahminu, lihdsigi wezitei Beranschē, ir weenis prahjis ar Balsaku un domā, ka jaunas ūtewas neustiziba deriga un wehlama: „Seeweete, kura atšwabinajušes no vijam laulibas

1000 puiseņiem peedīmst 942 meitenes; Eiropā uš 1000 jaunpeedīmstām meitenem 1050 puiseņu. Aſijā zereja atrast pretejas ateezibas. Tomehr iš Indijas waldbas ofizialeem pahrskateem redžams, ka uš 1000 vihreescheem tur iſnahi 813 un daschās weetās pat 756 ūtēties. Japanas eedīshwotaji ūtahw no 19451 491 vihreescha un 19 015 686 ūtēties. (Resumē statistique du Japon 1887. — Japanas waldbas pahrskats frantschu un ja-pānu valodās).

ilusijam un palikuše tadehl par nikigu, pehz ſinamās baudas apbalwos ſawu wiħru ar to bagatigo kokečħanas mahkſlu, kuru mantojuše no ſawa „liħdſdalibneeka“.

Kahda no filoħofiski domajosħam Dima damam, markiha de-Rumjer, neeeteiz wiħram atdot ſawas ſeewas galigo audfina-ſħanu winas miħlakam; no otrs pusses wina eeteiz kahdai jaunai ſeeweetei, kura loti uſtraukta par to, ka winas wiħra maigħà miħleſtiba nowirjaς u „nelikumigeem zeleem“, tomehr pa-zeest wina nebeħdibas kaut mahjaś meera deħl: „Mlans wiħras bij taħds pat kà juħsejais, wiċċi wini gandrihs wiħos fihkumos liħdſinas weens otram! Winjeh lakttojas ap wiħam ſeeweetem, bet ne ilgi. Lakttojtes ap wiħam wiħnej neli kàs meerā tik ilgi, kamehr neepasihstimaja tas ar mani. Es ejmu pahrleezinata, ka manam spreedumam wiħnej peegreeja leelu weħribu. Un jekk spreedumis preeħx wina bij weenmehr labweħlig. Miħlais behrns, dareet juhs tāpat. Muħġu laikos weżà stingriba pa-wiħam naw eejpehjama“. Te meħs redħam pilnigi pretejus ee-ſtatus to domam, kuri noħoda laulato neustizibu „pašču par ġewi, no kuras pusses ari wina nenahktu“. Filoħofi eeteiz ikdeen-iż-żiex kā dsiħw ċfatitees u wiħu zaur pirksteem, lai waretu uſturet meerigu un patiħfamu għimex dsiħwi.

Bet ir moralisti, kuri, wisstingrafà kahrtà nojodidami ne-ufstizibu no ſeewas pusses, ta' paščha laikà deejgan beejšho wiħra neustizibu noħauz tikfai par „newainigu aistrauħħanōs“. „Neweens nenejjees meħrit abus d'simmu mus ar weenu meħrauklu, ja ween wiħnej buhs apsweħris tos ſaudejumus, kureus nes jew liħdi ſeewas neustiziba kà preeħx winas paščas un winas għimex, ta' ari preeħx wiħas ja-beedribas; ja ſa-beedribas domas no paščas ġenatnej biujsħas tik stingras pret neustizibu no ſeeweetes pusses, tad ta's naw weġs aix-spreadumis, bet pilnigi apsiniga to psichjiko un moralistko likumu i-steiħħana, kureem padota zilweka daba“. Jekk morales spredikotajis-dogmatikis juhtas aix-kaħarhs liħdi firðs d'silumeem no teem fungiem, „kuri weegħprah tigi ap-galwo, ka wiħreetis peemehrojis likumus ſawai patikai, furpreti pateefi bā, wiħnej tikfai tos atradis“. Ni, d'sildomigais neustizigu

wihreeschu aijstahwi, tu eñi jagahsis weenâ kaudsé wijsus sabee-dribas un dabas likumus un eedomajees, fa wini bijuschi jau preeskch zilwela un fa zilwels tikai winus atradis! Nesaproto, kapehz tew neeet sawâ droščâ išgudrojumâ lihds galam un ne-peerahdit mums, fa wihreeschu zilindri un damu turniri lihds ar wišam živilisazijs modern jau ſen gulejuſchi dabas mahmūlas flehpî un fa drehbneeki un zepurneeki tikai tos atraduſchi? Muhiſ ſtingri logikais domatajs, kurekch neapstahjas no wina išgudrojuma iſtekoſcho ſlehdjeenu preekschâ, praſa gimenes tehwa abſolutas autoritates atjaunoſchanu — romeeſchu „patria potestas“, par kuru mums wehl runa preekschâ, — dot wihram teſibū nokaut ſawas ſeewas fa likumigos, ta nelikumigos behrnuſ. Apbrihnojama walſirdiba!

Bet pirms pahreet uſ jautajumu, kurekch daudjs moralistu azis padara ſeewas neufizibū par noſeegumu, kas ſodams ar nahwi, — uſklauſiſimees wehl daſchus neufizigo wihreeschu aijstahwjuſ. „Sabeedribā walda paraſcha, fa kafriſ prezets wihteetiſ, ja nenem wehrā nedaudſas newainigas gimenes, uſtir preeksch ſewis metreſi“; ta rakſta kahds koreſpondents, kurekch, azim redhot, labi paſihiſ ſawu kompaniju. „Neufituret neveenaſ, tas noſihametu iſdot ſew apleeziбу, fa par fisiſko, ta par finan-zielo nabadsibu, un tas, wiſpirms, atſtahtu nepatihkamu eeſpaidu uſ ſeewas. Pawiſam zitadi tas ir, ja neufiziga paleek wi na. Kahds no karſtakeem laulato neufizibas aijstahwjeem, nekautejaz apgalwot, fa ſeeweetei nav teſibas prafit no wihra uſtizibas, jo wi na nav uſtahdiuſe to fa weenu no laulibas noteikumieem.“ Ta tad, ja jaunawa bijushe nepeediſhwojuſe, waj weeglprahiga, tad par ſeewu tapuſchhai, wi na jaſkatas uſ wihra neufizibu, fa uſ tahdu, uſ fo tam pilnigas teſibas. Par wi ſu to wehſak loti dahrgi jaſamakha un wiſpirms par naivitati un uſtizibu. Ari ſeeweetei ir iſteikuſchas ſawas domas par ſcho preeksch wi na m iſ nopeetno jautajumu. Daudſas no wi na, padotas neiſbehgamajai iſte-nibai, mehgina attaiſnot ſawus wihrus; zitas, turpreti, ar leelako ſtingribu, uſ fo wi na, beſ ſchaubam, pilnas teſibas, aijrahda, fa neufiziga ſeewa ir daudjs wairak atbildiga ſabeedribas un morales

preefschâ, nekà wihrs. Kahda wifikontese usjtahda par şogi behruu: „Waj wijsch noşarkst, dabujis sinat par tehwa neustizibu? Ne. Bet waj mahtes pahrfahpums to neşahpina un nedara tam faunu? Saprotams. Un ar to jautajums ijschekts. Schis makedoneeschu lihdseklis pahrzirst gordija meşglu apmeerina tomehr ne katru, fà tas redhams no şekoschâs grafa G. atbildes: „Prinzipâ laulato neustiziba ir nedarbs, noşegums, negehliba. Bet seewas neustiziba, jau no tihri zilwezifâ stahwokla şkatotees, ir tomehr drishat peelaşchama. Reis wihrs palizis neustizigs, tad wijsch arween dñsilak un dñsilak nogrimst netiklibas şanki. Neustizigâ seewa, wişmasj no labakâs şabeedribas, weenmehr wehl paleek peeklahjibas wehrdsene, un şchi peeklahjiba wiñai noder, fà laşchini, ja wiñari buhtu jau şaudajuji titumisko nojantu.“ Un teesham, zif beeşchi gadas, fà gimenes galwa, pateizotees tahdam „neekam“, „newainigam jokam“ noşchuhpo ar netiklem şawas seewas puhru un behrnu mantojumu. Un, ja behrnam ari nebuhs janosarkst tehwa netiklás dñihwes dehł, tad tomehr winam buhs jazeeşch no truhfuma un išlimibam, ar furam şchi dñihwe nereti apbalwo gimeni.

„Seeweete eewed şawâ gimenê wiñai ahrpus laulibas dñimüschu behrnu, wiħreetis, turpreti, atşwabina gimeni no şaweem blakus behrneem.“ Tas ir seeweetes wisleelakais noşegums. Beespeest zilweku qidset, miħlet, lolot un ruhpotees fà par şawu — behrnu, kureşch ir tikai wiñia fauna simbols, tahdu negehlibu war ijsdarit tikai seewa, bet ne wihrs.

Atbilde nelikâs sewi gaidit: „Lai man nemehgina aijrachdit uj şekam, kas şagaidamas seeweetei pehz ustizibas laşchanas,“ rafusta taħda dahma: „taħdi peerahbijumi waretu nowest pee lee-lakâ apħurda, dodi neşaprotamas preefschroziħas peeżdejxmit gadus weżjam seeweetem.“ Un, ja pahrfahpuma ħmagums teek meħrits tikai ar wiñia ſeku ħmagumu, tad, pehz daşču korepondentu domam, kuri laulato neustizibas jautajumu ijschekir maltusianisma garâ, „wajadsiġs tikai nowehrst seeweetes gruhtneezibu. Ahrlaulibâ dñimis behrns tomehr ne wiñus şabeede; ir zilweki, kas apgalwo, ka no râjas ušlaboşchanas un dñimuma iſlaħas stahwokla şkatotees, laulato neustiziba ir nepeezeeschams launums, furam tomehr ir

ari ſawas labās puſes. Tā domaja ari Wiktors Igō, likdams Tribulē tā atbildet no farala nolaupitās Dianas Puatiē tehwam:

„Waj tevi nepahrnemtu duſmas, ja par lawu behrnu behrnu tehwu buhtu tawas meitas wihrs?... Winsch ir kroplis, nejauks un neweikls. Ja neeejauktos karalis, tad peedſihwotu tu behrnu behrnus kroplis. Atwehli karalim, un wina dſemdes tew kreetnus behrnu behrnus, kuri rahnées tew uſ zeleem un purinās aij bahrſdas.“

Schis uſſkats jau ſen paſihſtams. Kwinits Hortensijs, gribedams peerunat Ratonu no Utikas atdot winam ſawu meitu, kura bij jau apprezejuees ar Bibulu, mehgina pahrleezinat winu ſekoscheem peerahdijumeem: „Ja ſtaifa ſeeweete ſpehka gados nepalaich garam iſdewibū dſemdet behrnus, tas ir tikpat derigi preech ſwijas ſabeeedribas, zik eeteizami preech ſaſchas ſeeweetes... Ja godigi pilſoni atwehlēs zits zitani ſawas ſeewas, tad ſpehks un wihrischkiba pœaugs wiſas giemenē. Pee tahdām atteezibam wiſa ſabeeedriba ſakufis tihi ſā weenā giemenē.“ Pee tam winsch wehl pœibilda: „Ja Bibuls wiſadā ſinā gribetu paturet ſawu ſeewu, tad es eſmu winam ar meeru to atkal atdot, tikko wina buhs kluwuſi par mahti“*).

Schee augſtſtſtigee noteikumi tomehr, azim redſot, nemaj neaifkustinaja Bibulu, un, Ratonam wairſ nekas neatlikās, ſā, lai zik nezik eepreezimatū ſawu draugu, atdot tam ſawu ſeewu.

Deenwidus Franzija, kur miheleſtiba wehl no trubaduru laikeem lihds pat ſchai deenai ſpehle tik eewehrojamu lomu, laulato morale ir tik toleranta (peeklahjiga), ka ahrlaulibā dſimufchhee behrni teek audſinati ar leelako miheleſtibu. Winaus ſkaita pat par ſewiſchki apdahwinateem un laimigeem; ja giemenē kahds no behrneem ir ſewiſchki apdahwinats jeb ſtaifts, tad kaimineenes wiſadā ſinā apgalwoſ, ka tas ir miheleſtibas auglis. Eiropā, leekas, wiſa garajā widus laikmetā waldija eefkats, ka ahrlaulibas behrni ir ſewiſchki apdahwinati. Tā, Schekspira dramā „Karalis Lirs“, baſtrads Edmunds, jača:

*) Plutarchs, Cato Uticensis, XXIX.

— Bastrads? jems? par ko?

— Es augumā tik zehls, mans gars tik spirgts,

Mans waigs tik zildens, tā kā kundses dehlam!

Par ko muhs neewat? Bastrads? — Neihsts! jems!

Mehs tājchū dabas karstā jahdsibā

Daudz wairak uguns gara sanehmām

Un dīhwes drošmes, nekā laiskā, jahjā

Un apnizigā ūlauļato gultā

Teek īleetots preeksā wiša pulka ūtchku,

Pus-nomodā, pus-meegā raditu! —

Kahds korespondents, it kā tadehk, lai papildinatu to pret-
runu pilno domu seriju, kurās sanehmuši „Figaro“, aizraha už
loti raksturigu weetu Paškala: „Mihlestibas mokās“. Ceļpehja-
mibas teorijas raditajs te parahdās kā drošs psichologs: wiņš
eeteiz blakus ūkarus „lai mihlestibu uštiretu weenmehr ūwaigu...
un tas nebūt nenosīhme mihlestibas laušchanu, jo te mihlestibai
pret zītu nemaš nāv weetas; tas tikai nosīhme atjaunot ūwus
spēkfus, lai pehz tam jo karstaki waretu mihlet“. Paškala domas
pasiiprina ūkošča paruna: „jo ūwaigaka gaļa, jo labaka apetite“.

Scharls Turjē, ūjis prāveesča gars, kas tikko iškuhn-
joščos muhju gadu ūmēna dašhado ūzjalo jautajumu mutuli
spēhja jau ijsčikirt muhju laiku ūbeedriķķas tendenzes, uſtahdija
ūkošču jautajumu: „Pēnemšim, ka ijdotos išgudrot lihdsefli, kas
garantētu wišu ūeweeshu newainibū, kuru no wiñām pagēhr,
lihds ūlibai un ka tāhdā fahrtā neweena jaunava newaretu aiz-
rautes no mihlestibas lihds ūlibai, neweena ūeweete, ijsnemot
ſawu wihi, newaretu ūtahtees ūkarā ne ar weenu zītu wihereeti.
Neweens wihereetis newaretu baudit tad mihlestibas angļus ne
ar weenu zītu, ka tikai ar ſawu ūkumigo ūewu. Ko ūzitu wi-
reeshi, ja teem rehgotos preeksā tāhda nahkotne, ja už wišu
muhšču tos draudetu ūseet ar weenigo ūeweeti, kura warbuht
jau otrā deenā pehz fahsam ūhē ūalikt weenaldīšiga? Bej
ſchaubam, ktrs no wineem ūhtītu pee welna ūchi lihdsefli ijs-
gudrotaju, kas padarijis par neeeļpehjamu maško mihlestibas
intrigu“.

Vecs „Figaro“ wehleishanās, peedalijs pēc debatem un išteiga savas domas ari Aleksandrs Dima; no viņiem ta laika franču rakstnekeem viņš višvairak nodarbojas ar šo jautajumu; viņš, tā ūkot, spezialijs jas viņā. Laulato neustīziba bij par pamatu viņā višpopulārakās un smalki apstrahdatās ūkatuvēs lugās, kuras tika ušnemtas ar leelu sajūhīmu. Savā „Kahsu višītē“ (Visite de Noces) viņš nostāhda uj ūkatuvēs veenu no višdiņdomigākiem gadījumiem un, neskatoes uj višām gruhtibam, ar viņam ihpatneju mākslu, weikli to noskaidro. Bet teatris viņu neapmeirina, jo tur, ūka Dima „višur walda un heidsot išrahdas par ušvaretaju ģeeweete“ (preefšchwahrdā pēc „Klaudijs ģeewas“); lai leetu ūaprastu zīk nezīk pamati, ir wa-jaudsīgs apluhkot to ari no otras pušes. Un Dima teesham ne-heidsa višpušīgi apškatit šo jautajumu ir romanos, ir bro-šūrās, ir dašchados preefšchwahrdos. Viņi ūhee rājchojumi atrada višplaščako nonehmeju ūkaitu. Viņš ūtudeja šo jautajumu ne kā muhks, kurišč nepasīlīst pašauli lihds ar viņas fahrdināšchanam, ne kā filoſofs=metafīzikis, kurišč atraujas no iħstenibas, lai ūaprastu idealo pateesību — ne, viņš ūtudeja to kā ūabeedribas lozefflis, kura mīkstība labi pasīlīstamas wiħreeħu un ģeeweeshu wajhības, kā ari tās fahrdināšchanas, kahdas teem nahk preefšā apkahrtejā ūabeedribā. Tā tad, kas atteezas uj Dima, tad jautajumā par laulato neustīzību, mums jaewehro netikveen viņa wehstule „Figaro“, bet ari viņi ziti raksti ūchinī jautajumā.

Viņi wiħri krahpj ūwas ģeewas, preefšā Dima ta ir tāhda pateesība, kura ūkaidra bēs kahdeem peerahdijumeem. Turpreti „preefrahptu wiħru nemaš naw tik daudz, kā to domā un kā tās pateesibas dehl, warbuht, buhtu waJaudsīgs“. „Wiħrs ir ijsġudrojis diwas morales: weenu preefšā ģewihs pašha, otru — preefšā ģeewas; pirmā atwehl viņam miħlet viħas ģeeweetes, otrā, kā alga par ūaudeto briħwibu, atwehl ģeewai miħlet tikai ūwas wiħru.“ (Preefšchwahrdā pēc „Mr. Alphones“). Un teesham, par ko war apwainot uštīzību laužuščo wiħreeti? „Par aflu maldīšchanos, pēc kuras wainigas tikai juhtas, kuras rodas, kā

momentala dīhwneeziskā instinkta pahṛjwara jekas. (Preefsch-wahrds pee „Prinzeſe Schorsch“). Seewas neustiziba, turpreti, ir tik nopeetna leeta, ka weenai no wiſſimpatiſkalām Dima waronēm Dianai de-Li, jabuht azuleezineezei, fur winas mihlakais teek noſchauts lihdsigi trakam ſunim. Uſ ſkauwes Dima leek nokaut mihlako; romanā wina ſīds uſtraugas wehl wairak: Klemanſo nokauj ſawu neustizigo ſeewu. Kahdā no ſawem paſhſtameem rafsteem Dima dod wihrat padomu: „noſit winu!“ Tomehr ſawā wehſtulē pee Kjūwilje Tlieri, wiſch pefiſhmē, kā ta ſeeweete, kuru wiſch eeteizis wihrat nokaut, „pateeſibā nemaſ naw ſeeweete, bet ir dīhwneeks, beſ deewa gihmja un lihdsibas, pehrtikis no Nodu ſemes, Kaina ſeewa (ſemelle) — „nokauj winu!“ Schis Dima loſungs, — „nokauj winu“ — iſſchfir jautajunum tifai tanī gadijuſmā, ja runa eet par ſeeweeti, kura „ſaudejufi deewa gihmi un lihdsibu“ un pehz wina drauga, ahrſta Robena wahrdeem, ſtahw ahrpus dabas likumeem; bet tahds gadijuſm wehl naw nahzis preefschā. Neſkatotees uſ ſawu draudoſcho „nokauj winu“, Dima tomehr neujſkata ſeewas neustizibu par nahwi pelnoſchu noſeegumu.

Uſ neustizibu no wihra puſes wiſch ſkatas kā uſ pilnigi dabigu, no laika gala paſtahwoschū fahrtibu un eeteiz ſeeweetem, pehz eespehjas, kriſtigi padotees nepeezeſchamibai. Un, ja kahda no wina waronem aifeet tiltahl, ka ſahk pat domat pat atreebibu, tad wiſch tai atgahdina neustizigā wihra nokauſhanu un leek par to drebet, peem. prinzeſei Schorsch. Bet, ja tās grib atmaſhat neustizibu ar neustizibu, kā peem. Fransina, tad ari to nodomu winas nedrihſt iſwest. „Kas lai tur ari nebuhtu“ pahrleezina wiſch, „neiſleetojet atmathas teefibū laulibas dīhvwē, bet atdodeet preefschroku tahdos gadijuſmos weenam no diweem: waj nu ſchauſmigai teefibai uſ aſins atreebibu, jeb deewiſchki teefibai uſ pedoſchanu“.

Augſchā mehs jau peewedam kahdas wina prahtojoſchās damas padomu kahdai jaumai draudſenei; „Prinzeſe Schorsch“ ſhos markiſas de-Flumjer padomus atfahrto Perinjē kundje ſawai meitai, kura loti uſtraukta par ſawa wihra neustizibu, un tad,

dsīhwē noguruščas ūeeweetis balsi pēsīhmē: „Dsīhwē, kā redži, bes labas dałas aukſtasīnibas, bes mahkīlas aismirſt, pawīsam naw eespehjama“. Un, kad Fransīna ar dušmam grib atſtaht jawa wihra mahju, Tereja ſahk moralisēt par ſcho jautajumu: „Tew uſ to piłnigas teſibas, taws wihrs lauſis uſtizibū pret tevi, wiſch ir neschehligs, neeeredži, nizini to, bet neatſtahtj wiſu („Francillon“, 3. zehleens, 3. ſkats), jo laulibas ſchirkſchana, ſchi weeniga, faut zif apmeerinoſchā iſeja, kuru warejuſchi iſdomat filoſofi un likumdeweji, — ſchi iſeja atſwabina tikai meejas un ſchirk to intereses, bet ne ſirdis un garu“. („Prinzeſes Schorsch“ preefſchwahrdā). Sawā wehſtulē „Figaro“ Dimā eeteiz peewiltai ūeewai likumti grahmatu un ewangelijsmu; „ta kā ſchis diwas grahmatas ir diwas ſabeeedribas ſtutes, tad laulibā zeetuſchee weenā no wiſam war meklet aiffargu, otrā — apmeerinaſchanu“.

Bet waj ar to peeteč, lai apmeerinatu wiſus eeinteresetos, kas meklē atbildi uſ ſcho jautajumu, kurſch, azim redſot, tiſpat neiſſchirams, kā rinka kwadratura? „War eedoſatees“, ſazija reiſ kahds fransīchu rafſtneeks, kurſch loti labi paſina laulibas dsīhwī ar wiſām wiñas nepatiſchanam, kuras tik beeſchi tehloja Dimā lihds ar ziteem jawa laika romanisteem, — „war eedoſatees, kā ſchis instituts iſgudrots no kahda treſchā dsimuma, kas gribejis noſodit uſ garlaizibū abus pahrejos dsimumus“.

„Figaro“ eewahſtās atbildeſ gaiſchi leezina, kā kopejſ uſ ſkats uſ ſcho jautajumu wehl naw nodibinajeſ. Waj laulato neufſtiziba ir ſahdſiba, no kuras puſes ta ari nenahktu? Jeb, waj ta ir tikai joks, ja runa eet par wihereeti, un noſeegums, ja pē wiñas wainiga ūeewa? Kuras puſes neufſtiziba atnes wairak launuma gimenes meeram, labſlahſchanai un weſeliba? Waj behrns, kā nelikumigas miheſtibas auglis — ir launums, nahwigs kauna traipeklis, jeb brihsat — iſtais lihdſeklis rājas uſ laboſchanai? Waj teesham wihrām wajadſigas teſibas par jawaſ beedrenes dsīhwibū un nahwi un, waj wajadſigas beedrenei neufſtizibū atmaſsat ar neufſtizibū? Waj ūeewai iſwehletees ſchirkſchanu, jeb, jawa behrnu un gimenes labā wahrda dehl, ar kri-

stigu padewibū padotees nepeezeeschamibai un, ja wina ir juhtiga dwehsele, ar ruhgtumu wilkt sawu dsihwi, jeb besbehdi laist to wišu pahr galwu, ja winas raksturs buhtu flegmatisks?

Zik daudž ūareeschgitu jautajumu eekustinaja „Figaro“ ūabeedribas domu iissinašchanaš lihdsekkis, un tomehr ne uj weenu no scheem jautajumeem neisdewās dabut apmeerinošchas atbildes, jo uj katru atbildi weenā wirseenā eenahza gandrihs dešmit pilnigi pretejas. Waj iſdewās „Figaro“ korepondenteem, ūazelot tik leelu trofni, tomehr iſſchikt ūcho jautajumu? Jeb, wajadžes atſihtees, ka katrā atſewiſčkā gadijumā wajadžiga ūchi ūvarigā jautajuma ūevisčka iſſchikrſchana un wispahrejā atbilde uj winu jaatſtahj ūpaneeschu parunas ūkeptiſiſmam, kuru mehs uſſihmejam ūawa rakstina ūahkumā: „Wernigais, par ko newar ūchaubitees, ir paſčhas ūhaubaſ“.

Gewehrojot ūcho lihdspilſonu uſſkatu nenoteiktibū, buhtu interesanti apluhkot ūcho jautajumu wehsturiſki: waj ari pagahtnē ūabeedribas domas bij tifpat nenoteikta un pretrunu pilnas?

II. Laulato neustiziba wehsturē.

„Raw neweenas tahdas pahrleegibas, kura lahda nebuht weetā peenemta par pilnigi negrosamu, zitā weetā netiftu istulkota un stuhrgalwigi aifstahweta pilnigi pretejā nosihmē“. Lamot-Lafajē.

Kad Emils Schirardens, ščis schurnalists, kas katru deenu laida valā pa idejai, zentās pahrleezinat, ka apgalwojums, kuru 365 deenas katru rihtu drukā awisēs, gada beigās paleek par neapstrīhdamu pateesibu, tad Parisē par to smehjās. Un tomehr, pateizotees ta eeskata pastahwigai atfahrtoschanai, it kā wišu laiku un semju laudis weenmehr bijuschi lihdsigi, ar weeneem un teem pašcheem instinkteem, juhtām un kaiſlibām, tikai daschadās iſteiksmes formās, — pateizotees tahdam neatlaidigam eeskataam filosofi, politiki, rakstneeki un dzejneeki, aismirsdami pawījam Montenē „nedrošcho usmanibu“, vadarijuschi scho maldu uſſkatu par psichologisku akſiomu, gaischu kā 2 reiž 2 ir 4. Bet tagad, kur mehs sahklam dauds tuwač eepasihtees ar semes lodi, kur ziviliſetās nazijas stahjas satiksmē ar barbariskām un pusbarbariskām Aſijas un zitu paſaules daļu tautām, tagad israhdas, ka zilveks, ščis nepastahwigais un mainigais radijums, koti beejuski mainijis ir ūawus instinktus, ir kaiſlibas, ir juhtas.

Weenai no Aſijas tautām, par kuras mahkſlas un ruhpnežibas raſchojumeem Parisē un Londonē tā ſajuhſminas, kura wiſpahr pahrsteids ar ūawām ſpehjām peehwinatees muhju iſ-

gudrojumus un muhju finatni, t. i. jpaneem waldojchee eeskati par jaunawu newainibu ir pawišam preteji eiropeschu eeskateem.

Japanā prostitutija ir walsts eerihkojums, atfahsti atsihts no eeraschām un wadits no likuma. Wezaki suhta tur sawas meitas te hīnizās tāpat, kā pee mums tās suhta konserwatorijā un pansionos, peemakšadami pee tam wehl wajadsigo sumu. Jaunawas eestahjas schajās mahjās parasti 14 jeb 15 gadus wezas un paleek tur lihds 25. gadam. Tur winas mahjās smalki ušwestees, dejot, dseedit, spēhlet uš gitari un raffit. Ne-weens neredjs schai profesijā netiklibu; daudsas no wiñam, at-greeschotees priwatā dīshwē, tīri meerigi apprezaas, it kā nekaš nebuhtu notizis. Gadās, kā eewehrojami japanu pilsoni eet schinis ispreezas mahjās israudsitees few dailu un iiglihtotu dīshwes beedreni. „Japanu romani“, stahsta mums kahds zelo-tajs, „lihds ušbahsibai atfahrito nostahstu par labdarigo jaunawu, kura, gribedama glahbt tehvu no nabadsibas un aīsmakšat lihgawina parahdus, labprahsti atdodas prostitutijai“. Turpreti, jaunawa, kura kaisligi atdodas sawam isredsetam un iseet pee wihra bej tehwa atkaujas, pehz likuma teek ūbida ar 60 kokeem. Japanu publika atrastu par nepeeflahjigu noskatitees uš ūkluwes jaunawā, kura mihl godigi; prostitutija, turpreti, atrod wišpahreju zeenibu. Ašakša bašnigā atrodas bilde, uš kuras tehlotas daščas japanu damas parades ušwakos; mani pawadoni man pašlaidroja, kā ūchis ir wišeewehrojamako ūedo netiku portrejas, kuras sche katru gadu, wiñam par godu, teek iſtahditas.

Bet japani tomeht ir tikpat peeflahjigi pilsoni, kā muhju ūlīstri, kuri ūwehr pee Bulanschē jeb ziteem „genialeem walsts wihireem“ un lihdsigi ūneem ebrejeem pagehr no lihgawas pil-nigu newainibu. Israeleeschi ūwā newainibas romantišmā gahja deesgan tahlu: ja kahju deenā iſrahdijsās, kā ūeweete ūaudējusi newainibu, iad to nomehtaja ar akmeneem. Bet ūchi pahrmeh-rigā ūtingriba pret ūeweeti bij ūešawinata, azim redjot, tikai wehlač, jo Baala Begora ūdewumis, kuru iſraela tauia ūlgi ūeluhdsā, pehz rabiku pašlaidrojumeem, bij — laupit jaunawu newainibu. Leelais mekfitaneeschu deewa ūalps jau 29 deenu

wezām meitenem, kuras atneša wina bañizā, laupija newainibu. Lihdsiga religioja zeremonija fastopama ari Indijā.

Pee pirmatmejām tautām newainiba nestahweja nekahdā zeenā. Ateneeschi wehrteja winu tik ūmu, ka Solona likumi, kuri atwehleja ūdot ar nahwi wihereeti, peckertu pee laulato teesibū pahrakhpshanas, peespreeda tikai neezigu naudas ūodu (80 drachmas) tam wihereetim, kas bij stahjees ūkarā ar jaunawu (Plutarcha Solonā, XXXI). Un tahdi gadijumi loti beeschi nahza preefchā taijni tizibas ūwehtku deenās, kuras Ateneeschu jaunajai paauðsei dewa weenigo gadijumu aistaht wezaku mahjas. Newainibu ūaudejoſcha jaunawa greeku komedijās bij tikpat ne-pezeeſchama persona, ka muhju komedijās — bonwivans un ūbretka. Meh̄s ūnam, ka pehz Pollaksha wahrdeem, starp 44 maſkām, kuras nodereja preefch wiſa greeku komedijas personala, bij ūejička maſka preefch newainibu ūaudejoſchas jaunawas.

Ja ūeko ūilwezes attihstibai pehz laika un meetas, tad iſ-rahdas, ka ūilweks mainijis ūawu patiku un ūaiſlibas beeschak, nekā ūlauns waibstus. Un taijni uſ atteezibām starp wihereeti un ūeweeti ūhmejas Lamota Lafajē wahrdi: „Raw neweenas tahdas pahrleezibas, kura kahdā nebuht weetā penemta par pilnigi negrojumu, zitā weetā netiktu iſtulkota un ūuhrgalwigi aij-stahweta pilnigi pretejā nosihamē“.

* * *

Uijwehsturiskā laikmetā laulato neustizibas nemaſ nebij un ari newareja buht; mejhonu ordās (pulkos) waldija wiſbrihwakā dſimunu ūpoſchanās; tikai garā, ūakahpeniſkā attihstibas ūelā ūilweze nonahza pee matriarchalās gimenes, kura ūewa bij jo bagataka, jo wairak wiheru baudija winas labwehlibu. Un laulatee dſihwo ūawstarpejā meerā un ūatizibā. Greiſſirdibai, kas muhju deenās cemihlejuſchos nowed pee daſchadām noſeedſibām, tur raw weetas.*)

*] Lewis Morgans ar ūawu nowehrojumu valihdsibū, kuras tas iſ-darija pee Amerikas mejhoneem un Bachofens, ūtudejot ūeno tautu mitologiju un religiju, nahza pee ūinatniſteem ūeſtateem, kuri dod eespehju at-

Pirmatneja gimene — ta ir ginta; weenas paaudses behrni skatas uj sevi ka uj brahleem un mahjam un haiz agrakas pa-audses lozeklus par tehweem un mahtem. Te, ja neeewe hro tihri dsihwneezijsko instinktu, mahtes mi hlestiba pret behrnu, kuru ta wieselus diwus gadus barojusi ar fruhti un nejajuji sew wijsur lihds, — te netikween nepasiljst greissirdibas juhtu, bet pat to nojautu, kura saista gimeni wehlatkas sabeedriskas formas. Lau-lato neustiziba te parahdas wi spirms ka gintas draudsibas saishu sarausjhana.

Uj sinamas attihstibas pakahpes zilts nodalas hastahwdalas: flanos jeb gintas; weena flana robeschbas dsimumu koposchanas ir aisleegta; wina teek peelaista tikai starp tahdeem indiwideem (personam), kas peeder pee daschadeem flaneem. Pirmatnejai ne-fahrtigai dsimumu koposchanai seko grupu laulibas saweeniba starp diweem flaneem. Laulibas noslehgschana wehl neatkarajas tikai no sinama individa personiskas patikas jeb interesem, bet ir beedrisks nolihgums, kuru eeinterests wijs flans. Jau pats individa peedsimschanas fakts sinamā grupa nolemj winam par wi hreem jeb seewam wijs otrs grupas wi hreechus waj seeweetes.

Sinamas grupas persona, ja ta stahjas dsimumu sakaros ar individu, kurjch nepeeder pee ta flana, ar kuru sinamai grupai ir laulibas sakari, — ta persona ijdara laulibas pah-fahpschanu, kas stingri teek jodita. Neustizibas deht te apwainojas ne indiuids, bet wijs radneezisks flans, neustizigais grehko ne pret individu, bet pret wijs beedribu. Neustizibai te ir sabeedrisks raksturs. Tamlihdsigas sabeedriskas laulibas hastopamas Australijā wehl tagad.

jaunot to trepi, kuru nostraigajuje zilweze, pirms ta tika pee patriarchalas gimenes, schis weenigas formas, kuru pasihst wehsture. Sawā apzerejumā „Matriarchats” es mehginaju populariset schos genialos ismekletajus. Dr. Leturno sawas lekzijas, lasitas Parises antropologiskā institutā un ijdorjas sem wirsraffta: „Gimenes evolūcija un lauliba” — eepaishstinaaja sinatnes pafauli ar Morgana darbeem, kuri lihds tam laikam, wi smas Francijā, pawisam netika ewehroti. Dr. Leturno darbs sevischti labs tanī sinā, ta tur sakrakts koti dauds materiala.

Individuāla lauliba war rastees tikai pehz patriarchalās gimenēs nodibinašchanās. Patriarchalā gimenē, kura weenmehr ir patriarchalās gimenēs preefschteze, seewa paleef tai flanā, kurā wina peedsimuše, un, ja ščis flans ūdalas gimenēs grupās, tad wina paleef jawā mahjā, kur to pehz fahrtas apmeklē winas wihri; wina ir mahjas ūaimneeze un gimenēs galwa; behrni peeder winai un manto winas ihpaschumu. Wišas ščis preefsch-rozibas seewa ūaudē patriarchalā gimenē; wina atstahj ūawu flanu un gimeni, lai dsihwotu wihra mahjā, kurſch to nōpirzis waj nu ar ilggadeju kalpošchanu, kā Tehkabs, jeb ar dahwanam, kā Išaks. Homers nošauz jaunawu par „lopu deweju“ (alphe-siboia), tapehz ka winas tehws mainija to pret lopeem. Doiverjē atstahsta, kā Saharas tuksnesi pee tuaregeeu jaunawas pelna naudu pehz tušku peemehra, pahrdodamas ūawu meešu, lai tāhdā fahrtā waretu atpirktees no tehwa, ja tām gribesees ap-prezetees. Pirms atlaist jaunawu pee wihra, tehws pagehr, lai ta atlihdsina tos iſdewumus, kurus gimenē iſlikuſi preefsch winas. Un, pehz muhju domam, ar ūamu aptraipitā un no wehrdsibas iſpirkusēs jaunawa, pehz ūawu lihdseedsihwotaju eeskateem jo wairak apšaušchama lihgawa, jo wairak peekriteju un peknas ta mantojuſi pahrdodot ūawus glahstus.*)

Pahrdodot ūawu meitu tehws lihds ar to atdewa pirzejami wišas ūawas teesibas uſ to, eeskaitot tur pat lemschanu par dsihwibū un nahwi: ūenā Romā seewa eestahjas ūawa wihra gimenē kā wina meita (loco filiae), tā kā juridijskās fitzijas dehi wina paleef par ūawu paſchu behrnu mahsu. Winai nepeeder nekas, pat ūawi behrni ne, ari tee peeder wihrat; ja wihrs padjen ūawu ūewu, jeb ūekiras no tās, tad behrni paleef pee wina. Patriarchalās gimenēs pirmajā periodā ūewa ir tikai mahju lops, kuru eegahdajas dſimuma turpinašchanai. „Uſ tirgus“, ūaka ūahds arabu jurists, „pehrf prezess; noſlehdjot ūaulibū, pehrf druwu, kuru wajadſigs apſeht“. Tāpat ūkatas uſ ūeweeti ari ūlaſiſtā ūenatne: „Mums ir heteras, lai mehs preezatoſ“, ūaka

*) Duveyrier, Les Tuāreg du Nord, 340. lap. p.

Demostens sawā runā pret Ne-eru, „mums ir mihlakās, lai ap tām lākstotos un mums ir seewas, lai buhtu mums pehznahzeji un uſtigams mahjas ūrgs.

Neustiziba ūastopama ari uſ ūchis pakahpes, bet par nojee-gumu wina tikai tad teek ūkaitita un tikai tahdā gadijumā ap-waino wihrū, ja tas notizis bei wina atwehles.

Uſ Indijas ozeana ūlām ūbeedribas domas pagehreju no prezētām ūeeweetem, lai winas neatdotos bei ūawu wihrū at-wehles; pehdejee ūirgojās ar ūeewam, neredsedami tur neka ahr-fahrteja. „Taws“, ūtahsta Porters, „bij weens no wisskaistakeem wihrēescheem uſ wijsas ūlas; wijsch ūoti mihleja grefnotees. Ūarkans audēflis, drūšku ūreku jeb walſiws ūaula bij preefch wina nepahrwarams ūkaistums, un, lai to eeguhtu, wijsch dewa pret to paſchu dāhrgako, ūas ween tam bij. Ūefkatotees uſ to, ka wina ūeewa bij ūoti ūkaista un ka wijsch ūats bij tai ūoti mihijsch wihrs, tas nereti ūika to preefchā pret ūahdu nebuht ūaibū dāhrgumu.*)

Uſ ūchis pakahpes zilvēkam wehl naw ne maſakā jehdseena par to newainibu, ūuras glabaſchana wehlakā laikā ūika ūiskatita preefch ūeeweetes, ūa paſchās dabas ūikums. Pee daudzām meſchonu un barbaru tautām, pee ūurām mehs atrādam muhſu preefchētēchū ūarachas, un ūuras, pehz ūeturno ūaksturigā iſtei-zeena ir „muhſu ūirmatnejās dſihwēs dſihwa wehſture“, wihrs ūesin preefch ūawa ūeewa ūabakas ūagodinaſchanas, ūa ūeedahwat tam ūawa paſcha ūeewu. Ūirgoſchanās ar ūeewu iſlikās par ūik dabīku, ūa ūchi eeraſchā wehl ilgi ūastahweja un ūeeweens to ūeſtaitiņa par ūekreetni.

Uſ augstās ūenlaiku ūlaſiſkās ūiwiļiſazijas pakahpes mehs redsam, ūa ūimons ar ūatonu iſ ūitikas atwehl ūaſchu ūeewas ūaweem draugeem, ūuri apſolija ūineem par to ūaudu. Ja tā ūareja ūihkotees, ūejaſtopot ne maſako protestu, ūik ūeewehrojamī wihrī, ūuri eenem ūik augstās walſts ūeetas un wiſpahr ūaſh-stami, tad droſchi ūeen war domat, ūa ūtarp ūinu ūihdſpilſoneem

*) Porter, Histoire universelle des sonages. XVI. daļ.

bes ſchi gadijuma bijuſchi dauds ziti tamlihdsigi, kuri tomehr naw wehſtūrē atſihmeti, jo figurejoſchās personas nebij tif eewehrojamas. Taiſni te nahf atminā Lamota-Lafajè wahrdi: „Mehs weenmehr domajam, ka iſturamees prahigi un pareiſi rihkoda- mees pehz eeraſchās un pehz zitu peemehra“.

Gadijās, ka pee ſinameem apſtahkleem wihrat nekas nebij preti pret ſeewas neufzibū un wiſch pat to pagehreja, bet pee ziteem — par to paſchu uſ wiſtingrako noſodiſa.

Mahthes miheſtiba ir dabas iſtinkts, peemihtoſchs ſeeweeteſ organiſmam, kuriſch peemehrrots behrna dſemdeſchanai un baroſchanai; tehwa miheſtiba turpreti ir mahkſligrs iſtinkts, radits no ſozialajeem apſtahkleem. Wiſch iſaudſis no patriarchalās gi- menes tehwa egoiſtiſkās praſibas: praſibas, turpinat ſawu dſihwi pehznahzejos. Seeweetei, uſ kuras tagad ſkatas kā uſ religijas aijſtahwi, naw tahdas, uſ pirmā azu uſmeteena, praſibas pehz nemirſtibas. Pee tam wehl wihrs to atbihdija no dſihwes pehz nahwes, un ja ar peelaida, tad tikai tadehlt, lai ta lihds ar wina ſuueem, ſirgeem un ziteem mahju kufoneem falpotu ſawam fungam.

Ideja par dſihwes turpinaſchanu pehz nahwes agri radas zilwefā galwā. Pee paſchām neattihſtitakām ziltim jau ſaſto- pamas apbediſchanas zeremonijas; lihds ar mironi apbedi ari wina eerotſchus un zitus preekſchmetus, kuri tam war buht no- derigi jaunajā dſihwē. Wehlak pee nedſihweem preekſchmeteem peewenoja ari dſihwus radijumus: lopus, wehrguſ, un nereti ſtarp zitu ari ſeewu. Ne weenmehr domaja, ka jaunā paſaule, kura paſhreet mirona dſihwe pehz nahwes, atrodas apakſch ſemes, jeb aij mahkoneem. Ilgaku laiku tizeja, ka mironis turpina dſihwot ſawā kapā, kuru ſagatawoja wina mahjinā, netahlu no eejas: ſchi ideja par mirona dſihwes turpinaſchanu ſtarp wina mahjnekeem, radas, azim redſot, pehz patriarchalās gi- menes no- dibinaſchanas. Tizeja, ka mironis nem dalibu gi- menes dſihwē; ka wiſch weenmehr wehl wada to ar ſapnu, parahdijſchanu un zitu lihdeſku palihdſibu, kurus iſleeto mironu walſts eedſihwo- taji, lai liktu ſajust ſemes wirſu dſihwojoſcheem par ſawu ſlaht-

buhtni. Miruščà peederigeē ištarejās pret winu tā, it kā winšč wehl dsihwotu. Mirona godinaščana gimenē pastahw wehl ſawā pirmatnejā formā pee Obj upes kraſtus apdſihwojoſcheem oſtjaſeem. Pehz gimenēs galwas nahwēs pagatawo leelu ſelli, 20—30 zentimetru augſtumā un apgehrbj to. Ta iſpilda mirona weetū: deenā to noſtahda uguņkura preeſchā, peeleek flaht pihipi ar tabaku un puſdeenas laikā noleek tai ehdeemi preeſchā; wakarā to eetin filta ūaſchokā, wahrdū ſakot — ruhpejas kā par dſihwu zilweku.*)

Uſ gimenēs guleja ſinami peenahkumi pret miruščo; wina mantneekam, palikuščam par gimenēs galwu, wajadſeja ruhpetees par to, lai ſhee peenahkumi tiſtu iſpilditi. Fustel de-Coulanges, kureſč tik pamatigi iſmekleja greeku-romeeschu ſenatni, ſaka par ſcho gadijumu: „Uſ dehla guleja peenahkumis nest tehwa un zitu preeſchtetſchu „manam“ (miruščo dwēhſelem, aida ehnā) peenahkoſchus upurus dſehreenu un zitu dahwanu weidā. Uſ-mirſt ſcho peenahkumu noſihmetu iſdarit wiſleelako noſeegumu, ſahds ween tik eeſpehjams, jo godinaščanas pahtrauſchana gruhda poſtā un pajuſchanā weſelu rindu mironu. Tahda pa-wirſchiba tika ſlaitita par tiſpat leelu noſeegumu, kā tehwa ſlep-tawiba, iſdarita tiſbaudi reiſ, ziſ preeſchtetſchu ir gimeņi“. Swinigos gadijumos tikai likuttiigam dehlam un tehwa mant-neekam bij teefibas iſpildit preeſchtetſchu kulta funkzijs; eeraſcha, un wehlač pat liums noleedſa peelaift pee peeminaſ malties zilweku, kureſč nepeedereja pee gimenēs, kaut ari tas buhtu tuvš draugs. Ta tad, lai waretu turpinat dſihwi pehz nahwēs, wajadſeja atſtaht pehz ſewis dehlu. „Weenigās mironu ruhpes un domas bij tās, ka ſemes wirſu dſihwo zilweks, kura dſihſlās rit winu aſinis un kureſč nes teem upurus un dahwanas“. Hesidi tizeja, ka mironi paſtahwigī atfahrtiojot: „Lai weenmehr muhſu gintā iſaug dehli, kuri neſis mums rihsu, peenu un medu“.**)

*) „La vallée de l'Obi et ses habitants“. Revue scientifique, 5. martā 1887. g.

**) Fustel de-Coulanges: La cité antique, I, 4. nob., II, 3. nob.

Prezetam wihreetim bij loti no ſvara, lai tam buhtu dehls, jo pehz Eſchila wahrdeem „dehls ir tehva mitekla ſargs. (Chōephoreu)“. „Zaur dehlu“, ſaka Manu indeescheem, „zilwefs, pazeldamees ſaules walſti, aiſſneeds debeſis“. (IX, § 187). Brama ſauz dehlu par „Putra“, kas noſihmē „atpeſtitajs iſ elles“.

Lauliba bij religioſs peenahkums, kuru wajadſeja iſpildit wezakajam dehlam; laulibas gulta, (Lectus genialis), ſagatawota tam preefchetezim par godu, kura ehnu grivejās iſſault, Romā tika noweetota atriumā pret eeeju, tuwu preefchetschu tehlojumeem. Eefam prezetam wihreetim nebij dehla, wiſch nebij iſpildijis ſawu peenahkumu pret preefchetscheem: atſtahjis pehznahzeju, kura wiſch dſihwotu pehz nahwes. Ja lauliba bij neaugliga wihra wainas dehl, tad wiſam wajadſeja atraſt ſeewai weetneku; Romā, Greekijā, pee indianeſcheem — wiſur wihra weetas iſpildiſhana tahdos gadijumos krita uſ jaunako brahli un, ja tahda nebij, uſ tuwako radneeku. Kordofanā, kur eeraſħas uſglabajuſħas wehl ſawas pirmatnejās meſhonibas weidā, ja tur ſeewa iſrahdas par neaugligu, tad wihrs uſaizina wiſus ſawus wihreeschu kahrtas radineekus. Teef ſarihkotas dſihres; pehz tam radineeki pehz kahrtas ſtahjas ſakaros ar ſeewu. Ja pehz ſchi waronigā lihdjekla ſeewai tomehr neiſdodas wehl tapt gruhtai, tad wihrs pahrdod to uſ uhtrupes, pee kam nauda, kura waretu tikt ſanemta pahraf par noteikto wehribu, jaatdod radineekeem preefch uſdſihwes.*)

Ja wihrs nomirſt neatſtahjis ſew wihreeschu kahrtas pehz-nahzejuſ, tad pallkuſcho atraitni japrez wiha brahlim jeb tuwakam radineekam, un ſchāi laulibā peedſtimuſħais dehls teek uſſatits par miruſħa dehlu. Seewa lihdſinajās druwei, kura noſirkta pehznahzeju iſaudheſchanai, un, lai apwaifotu ſcho druwei, tika leetoti wiſi lihdjekki. Neufiziba laulibai te tika uſlikta ſeewai pat par peenahkumu; tehw̄s un ziti preefchetschi peenehma ahr-

*) Curru, Journal de voyage à Siout et à El. Obeiden 1857—58.

laulibā dsimuschu dehlu, kā ūawu likumigu mantineeku, kā tahdu zilweku, kura wini no jauna atdīms un kresch turpinās winu gimenes kultu un gimenes tradīzijas. Manu peerahda, kapehz ahr laulibas anglis tomeht peeder likumigam wiham, un ne ūawam dabiskajam tehwam: wijsch ūalihsina ūewu ar gowi, kuras telens peenahkas winas ihpašchneekam un newis wehrschā ihpašchneekam. Šeewas neustizibai bij diwejads raksturs: te wina bij nojeebums, kuru ūoti stingri ūodijs, te atkal palika par ūvehtu peenahkumu, tilihds tas bija winas ūunga interesēs.

Tomehr pastahweja wehl zits lihdsellis, kā išwairitees no besbehrnibas; padarija ūewu par ta behrna mahti, kuru džemdejuši wiham mihlakā: pate zeremonija bij gandrihs pilnigi preteja bašku „kuvaldai“, kur wihrs, pehz tam kād ūewa bij džemdejuši, nogulās winas gultā un darija pakał džemdetajai.

Bibile ūahsta, ka Raele, redsedama kā newar džemdet Jephkabam behrnu, ūazijuši tam: „gahdā man behrnus, jo zitadi es nomirschu... Te ir mana kālpone Bila; apgulstees ar wiāu, lai ta džemde manā weetā un kā es tahdā fahrtā zaur winu teeku pee behrneem“. Lea, Jephkaba otra ūewa, ūekoja Raeles peemehram. „Wika nehma ūawu kālponi Silpu un dewa to Jephkabam par ūewu“.

Raele un Lea, pamudinadamas Jephkabu nemt ūew mihlakās, ūekoja tikai Sahras preekschihmei, kura weztehwam Abramam dewa par ūewu ūawu egipteešchu kālponi Agari, tadehļi ka pati palika neaugliga. Spreejhot pehz ta, kās notika Olimpā, kur tik pareisi atspoguļojās wijsas ūemes eeraščas, janahk pee ūehdjeena, ka greeku ūeewas, gribedamas nelikumigos behrnus padarit par likumigeem, iſleetoja to pašchu zeremoniju, ko ūenee ebreji. Diodors Sizileets ūahsta ūekojo: „Lai padaritu Hertuleju par ūawu iħsto dehlu, Junona eegulās ūawā gultā, patureja Jupitera dehlu uš ūawas meejas un tad, darot pakał džemdetajai, ūeespeeda to ijslihdet iš apgehrba. Tamlihdsigu zeremoniju war ūastapti pee barbareem wehl ūo baltu deenu. Ūaulatais pahris tā tad weens otru pamudinaja uš ūstizibas laušchanu.“

Katoļu baņiza nepasina nejchelgās stingribas atteezotees uſ neustizibū laulato starpā. Mučameds ſawā Koranā mehgnaja mīkstīnat bahrgo afmeneem nomehtasčanas ſodu, kuru iſleetoja pret neustizigu ſeeweeti. Baņizas tehwi nodibinaja družku humanaku ſodu par laulibas pahrkahpsčanu. Sv. Augustīns ſlavē Sahras peekahvibū un apgalwo, ka ſeeweete war atvehlet ſawas teefibas uſ wihrū zitai; reisē wiņš nahk ari pee ſlehdseena, ka tāpat ari wihrs war atdot ſawas teefibas uſ ſewu zitam, jo laulatee abpuſeji walda weens par otru. Wehl noteiktaki iſſakās ſv. Hrijostoms. Peenvedams kahdu weetu iſ bibeles, kur eet runa par to, ka Abrams atvehlejis ſawu ſewu egiptes faraonam un herarjsku zaram, wiņš ſaka: „Kas lai neisbrihnas par Sahras preezigo padewibū? Kas waretu pareiſi nowehrīt ſewu, kura, neapštahdamās preeksāh laulibas neustizibas, aīdewa ſawu meeju barbareem, lai glahbtu ſawa wihra dſihwibū?“ Lihdsigni atſaukšmi par Sahru dod ari ſv. Ambroſijs. Bet wehlak katoļu baņiza pahrmāniņa ſawu uſſkatu uſ ſcho jautajumu, un ūti ſtingri ſahka iſturetees pret neustizibū laulato starpā.

* * *

Kamehr pastahveja matriarchalā gimene, poligamija valdija kā pee wihrēſcheem, tā ari pee ſeeweſcheem; tiklab wihrētis, kā ſeeweete nehma ſew tīk daudž ſewu jeb wihrū, zīk wiņem patikās; bet, kād matriarchalās gimenēs weetu eenehma patriarchalā, poligamija palika wehl tikai kā wihrēſchu privilegija. Lihds ar likumigo, no tehwa atpirktu un ar daſchadām religijas zeremonijam wihra gimenē eeivesto ſewu, wiņa mahjā dſihwo ta mihiakās; daudsās ſemēs wiņas teek ſauktas par „maſām ſewām“; „wezakās“ jeb „galwenās“ ſeewas titulis paleek likumigai ſewai. Mihiako behrni pehž liſuma peeder „galvenai“ ſewai; wiņi ſauz to par mahti, apraud to un ſehrojas par wiņu, kād ta nomirst, it kā tee teefcham buhtu wiņas un ne ſawas paſčas mahtes behrni.

Juhtas, kuras iſſauz wihrā ſeewas neustiziba uſ ſchis pahpēs, naw greiſſirdibas juhtas, bet ihpachneeka ſajuhta, kurjch

pahrwehrschās par s̄wehru, kād aijškar wina ihpaſchumu. Neuj-
tiziba laulibā ſche naw nekas zits, kā noſeegums pret ihpaſchumu.
Prezeta ſeeweete lihdsinas fuſtamam ihpaſchumam, kureſčh pilnigi
atrodas wihra warā. Pee wiſām tautām uſ pirmatnejās ziwi-
ſazijsas pakahpes par sahdsibu draud nahwes ſods; tā tad winam
janahk ari pār wihra teeſibas laupitaju, notwertu uſ noſeeguma
weetas; pateeſibā tā tas ari notika. Kā apwainotam wihrām bij
teeſibas nokaut ſawu ſeewu, kura bij wina ihpaſchumā,—tas pats
par ſewi ſaprotaſms. Bet winam peedereja ari teeſibā apſmeet,
ſakroplof un pat noſiſt winas mihlako; Atenē, kur likumi,
ſamehrā, bij deejgan mihkfsti, wihrs, nopehris to pahtagam, at-
dewa ſaweem wehrgeem, kuri to mozijsa un apſmehja wiſreebi-
gakā kahriā.

Likumam wiſadā ſirā wajadjeja mihlakā ſodiſchanu atwehlet
wihrām, kureſčh bij zeetis materieli, kā ihpaſchneeks. Bet ſeno
ſabeeedriſko grupu galwas ar noſchehloſchanu noſkatijās uſ to, fa
labako familiju lozekli tika nodoti apſmeeklam un kauna nahwei.
Warbuht tas ari bij weens no eemeſleem, kahdehli ſahka pirkſ netiſles
uſ walſts rehklina un uſturet tās ſwehtnizās: ar to gribēja
nowehrſt jauno patrizeeſchu eelaufchanos, ſawu kaiſlibu apmeeri-
naſchanas dehł, zitu laulibas dſihwē. Stingrais Katons, nepee-
luhdsamais grefnuma eenaidneeks, atſina netiſles par nepeeze-
ſhamām, lai aprobeſhotu netiſlibu un aijſargatu matronu ne-
wainibū*).

*) Marks Welfers ſawā „Wenezijas waldbas wehſtūrē“ [frantsāhu
tulkojums Ancelot de la Houſſaye 1705. g.] ſiao fekoſcho: „Deſmitu
padome iſſuhtija no Wenezijas aif republikas robescham wiſas netiſles; bet
drīhs wina atrada, kā ſchis stingrais lihdsellis labo eeraſchu uſtureſchanas
labā neſaſneeds ſawu mehrki. Kad nebij waiſ ſeitliu, jaunoe patrizeeſchi
ſaſneedsa wiſmeſchonigakō iſwirtibū; tee ar waru eelaufjas mahjās un pat
kloſteros; kahrtigas ſeeweeteſ un jaunamas nejuṭas droſchas pat pee ſewiſ
mahjās. Lai nowehrſtu nekahrtibas, waldbai nekas zits neatlikas, kā at-
faukt atpaſak netiſles, eerihkot winam ſpezielas mahjās un dot noteiftu algu.
Netiſli ſtahwoſliſ lihdsinajās tahdā kahriā ſche Atonēs netiſli ſtahwoſliſ;
winas atrodas walſts aijſardſibā, kura nepeeſaiſch winu apſmeefchanu un no-

Greeku filosofi un komediju autori, — jo teatris skaitijas ja ne par tikumibas, tad wišmaš par eeražhu školi — dewa padomu wiħreeschhem labak atwehlet ſew weegli jaſneedjamas iſpreezaſ, bet nekertees pee laulato teefibu aijſfahrſchanas. „Waj naw mulfigi“, — ſaka kahdā weetā Rjenarchs — „meklet kluſnam, wakara krehſlā prezetas feewas labwehlibu, ja gaiſchā deenā war atraſt iſpreezu ar tik daudſām netiklēm, kuras ar noluſku iſeet parahditees, jaſtahjuſchās rindās un apſeguſchās ar tik zaur-ſpihdigeem audumeem, kuri atklahj wiſus dabas jaukumus... Waj ſchi iſpreeza naw daudſ droſchaka par to, kuru wiħreetis atrod prezetas feewas apkampeenos, pee kam wiñſch ne tik daudſ apmeerina ſawu kaſſlibu, zif uſkraujas ſew wainas.“ Komediju autors Ħrobuls iſſauzas pehz netikles mihestibas apralsta: „Li, debeschkigà Wenera! kà war padotees breeſnām prezetas feewas apkampeenos, ja atminas wehl puħka likumus par noſeedsibām pret laulibu, kà war riſket kaut reiſ noſkuhpſtit wiñas luhpas!“

Wihra greiſſirdiba ir tikai tās nojautas ſewiſchka forma, kura rodaſ iħpaſchneekā, kad aijſkar wiña iħpaſchumu. Seeweetes firdi wiña rodaſ iſ paſchzeenibas nojautas, kura wareja raſtees tikai tad, kad pret wiñu jaſka iſtureeſ ſà pret ziļveku, un ne ſà pret mahju fuſtoni, kuras weenigais uſdevums ir tikai radit peħznahzejus. Schi eewehrojamà pahrmaina eeſahkàs tad, kad ſeeweetei bij atwehlets waldit par ſawu iħpaſchumu, neatkarigi no wihra iħpaſchuma. Puhrs, ſchiſ pirmais iħpaſchums, kaſ peeder ſeeweetei patriarchalà gimenē un kaſ atwehl wiñai paželtees lihds ſawai paſchzeenibai — ſchiſ iħpaſchums tomehr wehl nes uſ ſewiſ wehrſibas ſiħmi.

Rauda, kuru teħwos jaſem, ſà tirguſ zenu par ſawu meitu, ir pirmais puhra weids; bruhtgans nenes wairi dahwanas tehwam, bet meitai: ſeewas pirkħanas zena pahrwehrſchās par halwu wiñas newainibai. Alekſandrs Dima, bej ſchaubam, jaſiņi, ſa ſeeweetei puhrs ir „wiñas kapitala zena“, ja tikai to nedotu

flehgto lihgumu laufchanu; no ſawas puſes wiñas atkal ruhpejjas par to, lai apmekletajeem wiñu mahjās buhtu meers un droſchiba, zif nu wiſpahr to war praſit no tamlihdsigām weetām.

tāpat atraitnēm, kā jaunavāmī. Germani sauz winu par „rihta balvu.“ Tautas gudriba Altdorse (Bairijā) atwehledama ari atraitnei tahdu dahwanu, dod tai satirišķu nosaukumu: „wakara balva.“ Schi eerašcha pastahweja wišur. Deenwidus Eiropā winu sauz par „skuhpsta balvu“ (donation de l'osele). Wezais Bretanas likums ūlā: (331 p.) „Seewa ūanem ūawu puhru, tikko ta aissfahruši ar ūahju gultu.“ „Seewa ūanem ūawu puhru gultā“, ūaka ūakams wahrdš, kurjch pasihstams no Loares lihdjs Elbai. Likumi nosača tahdas naudas balwas leelumu. Bizanzes laikmeta greekeem, kuri widus laikos atjaunoja barbarišma eerašchas, theoreetchum, t. i. newainibas zena lihdsinajās germanu „rihta balvai“. Likums nosazija, ka winai jaistaiša pusavreja (aureus — ūelta naudas gabals) uš ūatru mahrziāu (ūelta) no puhra, kuru dod lihdsi lihgawas gimene. Nodibinajās eerašcha, ka gimene ariveen pee lihgawaina dahwanām lihgawai peeweenoja ari ūawas, no ūahkuma lihdsigas un wehlak pat leelakas wehrtibas. Par ūeewas eenahkuma awoteem ūika atſihti daschadi: tas, ko wina ūanehma wehl fā lihgawa; ko tai dahwinaja tehwš, mahte un brahli, kad ta atſtahja wezaku ūajumti, beidsot wiſs tas, ko wina eeguwa fā mantojumu zaur pirkšchanu, dališchanos radu starpā un atradumu. Lihgawaina dahwanas, ūchis pirmais puhra awots, ar ūeiku top par wina neezigako datu; beidsot puhrs ūastahw ūifai no mantas un dahwanām, kuras lihgawa ūanem no ūawas gimeses. Ūeewu wairs nepahrbod; pawīšam otradi, wina pehrl wihrū. Ēwripids leek Medejas ūuhdsetees, „ka pee wiſām nelaimēm, kuras gul uš ūeeweetēs, peeweenojas wehl ta, ka tai japehrl wihrs par dahrgu naudu.“

Kamehr wiħreetis pehrl lihgawu, winas tehwš ūpeests ūemt to atpafak, ja ta iſrahdas par nederigu un atdot pirkšchanas naudu. Uš ūchis ūakhpes ūeewa ir gimenes ihpaschums, mahju ūustonis, kuras ūsdewums ir radit pehznahzejus; ja wihrs ir ne-augligs, tad wina, raditaja ūsdewumus ūkremas ta brahlis jeb tuwakais radineefs; ja wijsch nomirst bes wiħreejchu ūahrtas pehznahzeja, tad ūeewa ūeenahkas wina mantneekam, kurjch waj nu

to apprež, jeb pahrdod, lai dabutu atpakal par winu iſ-doto naudu.

Bet tiffo ſewa ſahka neſt wihra mahjā ari puhrū, pret wiwu jau wairs neifturās, kā pret wehrgu, bet kā pret personu, kura, lai gan wehl naw pawiſam brihwa, tomehr pelna kaut zif eeweheribas. Seewas puhrs tika garantets ar wiſu wihra ihpaſchumu un ſchirkhanas gadijuſmā to wiſu wajadſeja atdot ſewai, pee kām wiñai bij preefchrožibas preefch ziteem atidewejeem, ja tahdi bij. Par ſewas mantu, kuru ta eenes wihra mahjā „newalda; ta noder tikai par ſchirkhanas ſchlehrſli,” ſaka ſahdā weetā Ewripids, kurch labprah̄t peewenoja ſawu balfi teem, kuri uſbruka ſeeweetēm, kās tad jau ſahka nokratit no ſewis wihra deſpotiſmu.

Romeeschu un Ateneeschu rafſtneeki — humoristi neſchehli-
gakā ſahrtā iſſmehja wihrū, kurch puhra deh̄l bij tiziſ atkarigs
no ſewas. „Tu eſi apprezejis puhrū,” ſaka Plauts: „tu eſi
pahrdewiſ ſawu waru (imperium).” „Bagata ſewa ir mehris!”
iſſauzas galma ſtočkis Seneka. Bagatās romeetes gahja pat tif-
tahl, kā nodewa ſawu mantu paſchu pahrwaldneeku glabaſchanā,
kuri, garam ejot japeesihmē, nereti iſpildija pee tam daudſ pati-
famakus uſdewumus; wiſmas ta ſtahſta launā Marziala mehle.

Ja ſeeweetei bij puhrs, tad tai bij wairak noſihmes un pret
wiwu iſturejās ar zeenibu; gandrihs pirmās, tiffo eekarotās at-
karibas ſekas bij tās, kā ſeeweete ſahka protestet pret laulibas
laufchanu, uſ kuru to ſpeeda wihrs, lai dabutu ſew pehznahzejuſ.
Pirma romeeschu wehſtūrē atſihmetā ſchirkhana, t. i. Spurija
Karwilija Rugi ſchirkhana naht uſ 230 gadu pehz Romas dibi-
naſchanas; wiña tika motiweta ar ſewas neauglibu, kura, bei
ſchaubam, nebij ar meeru nodotees gimenes proſtituzijai. Mora-
liſti un wehſturneeki arweenu aijrahda uſ ſcheem 230 gadeem, kā ſchirkhanu
nemas nepafina, kā uſ laikmetu, kād romeeschu lauli-
bās waldija harmonija; pateefibā pawiſam otradi, ſchis laikmets
war peerahdit, kā ſewa atradās pilnigā wehſdſibā.

Kamehr wihrs pehrl ſewu, kā mahtiti, par ofizialu ſchirk-
hanu newar bnht ne runas: wiñas ihpaſchneeks, ja wiñam ta

nepatihk, atdod to atpakał winas gimenei un tuhlia bei wahrda runas, dabū atpakał sawu naudu. Schi bruneezifka istureſchanas pret seewu iſlikas par tik weenfahrſchu un tik dſili eesaknojäs toreſejās eeraſchās, ka pat tad, kad paſtahweja jau ſchirkſchan, wihrs tomehr patureja ſew teefibu ſuhtit ſeewu uſ winas gimeni, ja tik pee tam winſch ſuhtija lihds ari tās puhru. Bibele, kura ir loti daudſ derigu materialu par patriarchalas gimenes eeraſchām, peelaida ſchirkſchanu uſ weenfahrſhas neſimpatijas pamata: „Ja kahds nebuht nem ſeewu un dſihwo ar to, un ja ta neatrod ſchehlaſtibu wina azis, tadehk ka nepatihk tam, tad winam jauſrakſta ſchirkſchanas ſihme un lihds ar to jaatlaſch ſeewa uſ mahjam.“

Tāpat rihkojas ari ſubas wehrgu ſaimneeki, ja grīb atſwabinatees no tahda wehrga, kureſch teem naw wairſ wajadſigſ: apgahdajuſchi ar atteezigu papiri, wiri ſuhta to meklet zitu fungu.

Pee greekeem un romeeſcheem wihrs atnehma ſewai ſawas mahjas atſlehgās un, atdewiſ puhru, ſuhtija to prom. Puhra atdoschanan bij weenigais zif nezik eewehrojamaks brihdis ſchirkſchanas zeremonijā. Rakturiga ir romeeſchu ſchirkſchanas formula. „Tuas res habeto, tuas res tibi ageto“ (waldi par ſawu ihpafchumu un paſrfini pate ſawus darbus).

Newar teefchi noteift, kad romeeſchu likumos eeveests punkts, uſ kura pamata ſeweetei teefibas pagehret ſchirkſchanu; bet pehz Eſmena domam, tas nekahdā ſirā newareja buht Plauta laitā, trefchā gađu-ſimtena beigās preekſch Krt. dſimſchanas*). Pee Germaneem barbariſkā laikmetā teefiba uſ ſchirkſchanu peedereja titai vihram. Tā tas bija ari pee wiham zitām tautām. Ja beidjot ari ſchirkſchanas teefibu atſina preekſch ſeweetes, tad daudſreis ſchi teefiba paſrwehrtās par iluſiju, pateizotees tām formalitatēm, kuraſ bij eetehrpta ſchirkſhana. Atenē, peem. ſewai wajadjeja eerastees uſ archontu ſehdi pee atflahtām durwim un eesneegt rafſtiku paſinojumu lihds ar to motiwu aifrahdiſchanu, kuri pamu-

*) Revue générale de Droit, VII. f. 1883. g. „La manus, la paternité et le divorce dans l'ancien droit Romain,“ Esmeins, jurisdiſtas ſatuitates prof. Parisē.

dina to uſ ſchirkhanos. Zik weenlahrſcha, leekas, ari nebuhtu ſchis formalitates iſpildiſhana, tomehr, ſeewas milſigas atkaribas deh̄l, tas nenahzas tai nemaſ tik weegli. Dereja tikai wihram ar waru aifkruſtot ſeewai zelu uſ rafſturiſka paſinojuſa eesneeg-ſchanu, un ſeewa ſaudeja ſawas teefibaſ. Plutarchs atſtaſta, fā Alſibiads ſatizis ſawu ſeewu uſ laukuma ar paſinojuſu rokā zelā uſ archonteem. Wiſch metas tai klaht, peespeeda to greeſtees atpaſaſ, un atkal nomeſtees wiſa mahjā, kur ta ari pabeidja ſawu muhſchu. Un neweens nemehginaſa to aifſtaſhvet pret ſcho rupjo waru, ſtaſta tahlaſ Plutarchs, jo neweens neatrada tur neka preſlikumiga, jeb nepeeklahjiga; likums jau to atlaħwa un pagehreja no ſeewas atklahtu ſtaſhhanos teefas preeſchā, lai wihrs waretu greeſtees pee wiſas ar aifrahdiſumeem, jeb to aifturet (Alſibiads IX). Seewas teefiba uſ ſchirkhanu tikai tad palika par ihſtu teefibu, kad wiſa „pateiſotees ſawam puhram, bij emanzipejuſes“. Romeeschu republikas pehdejās deenās ſeewas ſtahwoklis tapa pawiſam zitads, neka tas bij agrak. Tagad no ſchirkhanas wajadjeja drihſat baiditees wihram, neka ſeewai. Seneka ſtaſta par ſeewām, kuraſ ſkaitijuschaſ ſawus gadus ne pehz konſuleem, bet pehz wihrer. Par to paſchu zelu gahja ari laulato neufſizibaſ wehſture. Wihrs, kuraſ agrak bij teefibaſ, waj nu naudas, jeb pehznahzeju ſagahdaſchanas deh̄l ſpeef ſeewu uſ proſtituziju, jeb to nokaut, ja ta to darija bei wiſa atwehles, paſaudeja tagad abas ſchis teefibaſ.

Wiſch nedrihſteja tagad nokaut ſeewu, kaut ari notvertu uſ paſchaſ noſeeguma weetas; ja aif greiſſiſtibas wiſch tomehr to iſdarija, tad tika ſodits pehz likuma, fā ſlepkaſa. Keiſara walſis laikos neufſizigas ſeewas ſuhtija uſ ſalām jeb zitā kahdā Romas attahlaſka weetā.

Seewas neufſizibai arweenu ſekoja ſchirkhana lihd̄i ar puhrar atdojchanu. Wihrs atrada par daudj labaku ſkaititees uſ ſeewas weeglprahribām zaur pirkſteem un neeweheſrot wiſas neufſizibu, neka dot atpaſaſ puhru. Atenē un Romā likums drau-deja neufſizigas ſeewas wihram ar atklahtu apſmeeklu, un ta peespeeda to ſargat ſawu wihra godu. Ta fā tomehr Romā tah-

dam wiham draudoschais jods israhdijsas par nepeeteekoschu, lai peespeestu to us schkirschanu, tad likums atvehleja, lai apmeerinatu apwainotä wiham godu, eeturet pee seewiš dalu no puhra, ja bij peerahdita seewas neustiziba. Tas noweda pee ta, ka daschs wihrs pamudinaja sawu seewu us swescheem mihelestibas sakareem, lai wehlak pasikotu par to wajadsigā weetā un tadhā kahrtā pefawinatos dalu no seewas puhra. Bija zilweki, kuri tikai tadehk ween prezjäs, lai sagaiditu, kad seewa paliks neustiziga. Bet romeeschu damas bij usmanigas.

Senatnē laulato neustiziba bij aristokratijas privilegija. Nà Romā, tà Atenē us seeweeti, kura peedereja pee schaubigam professijam, par kahdām skaitijäs: prezeneezes, netikles, aftrises, halesees, akteeru un dejotaju meitas, kā ari tirkus bahbas un sikhū bodijschu ihpaschneezes, seeweetes, kas peedereja pee amatneeku schkiras, — us wiſu ſcho personalu ſkaitijäs, kā us netiklu likumigu laupijumu. Par ſchim seeweetēm likums neruhpejäs, „jo winam naw goda, ko tās waretu saudet.“ (in quas sturpum non committitur). Likums apsargaja tikai godajamās damas tikumibu, kura weena tikai neſaja gato newainibas apgehrbu. Wehlak ſchim damām daudsreis nepatika likuma aiffardsiba; tadehk, lai nebuhtu jariskē neustizibas gadijumā saudet puhru, winas eeraſtijas pee edileem netiklu liſte, jo pehz tam droſchi wareja dīht ſawas mihelestibas intrigas, kuras tad wairs neusluhkoja par uſtizibas lauſchanu. Tadhu „no polizijas eeregistretu“ damu ſkaitis tik milſigi paeauga, ka Tiberija laikā ſenats iſdewa ſewiſchkuſ likumus prostituzijas aprobeschoſchanai. Seeweetēm, kurām waj nu weztehw̄s, tehw̄s, jeb wihrs bijis romeeschu jahtneekš, likums aifſleedja pahrdot ſawu meeſu*).

Neustizibas laulato starpā palika tik heeſhas, ka pahrwehr-tās, tà ſakot, par eeraſchu un wihrs tiftahl bij jaudejis ſawu nosihmi, ka likundeweis atnehma winam teefibas nowehrſt neustizibu un ſodit to, un nodewa to teefibu waldibas rokās. Jo jamaitatakas ir eeraſhas, jo labdarigati ir likumi, ſala kahds no ſenajeem rafſtneekem.

* * *

*) Tacitus, Аналы, II 85.

Klaſiſkās ſenatnes patriarchalā Gimene tuwojās ſawani ga-
lam. Wina iſſuda lihds ar aristokratiju, jo bija weena no winas
eewehevojamakām ſastahwdalām. Tehwa teefibas weena pehz otrs
aiſgahja teiku walsti; ſeeweete, turpreti, katru deenu pagehreja
jaunas teefibas, kas nodroſchinatu winai leelaku brihwibu. Gi-
menes iſirſchana, kura nowehrojama pee wiſham tautām, kas aiſ-
ſneeguſchas to zivilisazijas pakahpi, uſ kuras atradas ſenee greeki
un romeeschii, pilnigi ſakrita ar teefcham pahrſteidſoſcho eeraſchu
un ideju kriſhanu, kuras pirmos gadu ſimtenos ſtatiſjās par re-
publikas zehlumu un ſlawu. Schi Gimenes iſirſchana nodereja
par eemeſlu, pa dalai eeraſchu ſamaitaſchanai, pa dalai atkal
nahža kā winas ſekas. Eeraſchu ſamaitaſchanās ir weens no
progreſa eewehevojamakeem dſinejeem ſpehkeem. Schis ir tas ſpehks,
kurach iſputina progreſam zetā ſtahwoschas wezās eeraſchas un
wezo fahrtibu.

Senās greeku un romeeschu ſabeedribas iſchana bij, azim
redjot, jaunas, nahtkoſchas paſaules wehſtneſis; bet te uſnaža
barbaru eelauſchanās, kura aiſkrustoja taħlakas attihſtibas zelu un
pagreeſa to atpaſat. Tur, kur apmetās barbari — Italijā, Spa-
nijā, Gallijā — wini bija pawiſam ſweſchs, nepaſihſtams elements,
eelauſees wezajā zivilisazijas paſaulē ar ſawām eeraſchām un
ſaweeem likumeem, kuri bij pilnigi ſweſchi eekarotām tautām, ſtarb
kurām tee dſiħwoja, lihdsi tam, kā muhžu kolonijās weetejo
eedſiħwotaju teefibām naw nekas kopejs ar eezelojuſcho eiropeeschu
teefibām. Bet kā ari nebij noſchiktiri barbari no ziteem eedſiħ-
wotajeem, pateizotees walodai, eeraſchām un likumeem, greeku-ro-
meeschu zivilisazija tomeht atſtahja uſ wineem ſawu eespaidu un
tee ari no ſawas puſes atſtahja eespaidu uſ zivilisetās tautas
ſlahneem, kuros tee dſiħwoja, peespeechot tos mainit ſawus eefka-
tuſ, eeraſchas un ſabeedriſkās eestahdes. Lihds ar patriarchalo
gimeni iſſuda ari winas religija; bagatās ſchikras peesawinajās
winas weetā miglaino deifmu, bet iſglihtotās — filoſofiſto ſkep-
tiziſmu.

Jaunā religija radās kriſtigas tizibas weidā.

Leelās tautu staigašanas wehtrās atdsima sen ajsmirstās eestahdes un eeraščas. Barbari atjaunoja jau apglabato „patria potestas“, scho gimenes tehwa schaußmigo waru par seewu un behrneem. Wini atjaunoja wihra bahrgo „manus“, kura pee germaneem dabuja „Muntschaft“ nošaukumu*); atkal nahza ūpehkā wihra rupjā wara pār seewu, kuru pehrf un pahrdod, kā mahju fustoni. Neustizibū, kura nebij wairs tik ūmagis nosegums, un iššauza drihsak ūmeeklus, nekā protestu, fahka atkal ūdit ar wišbreešmigalo stingribu. Višā barbariskā Eiropā pār neustizibū draudeja nahwēs ūds, bet ūlepkawa wareja atpirktees no ūda par ūawu nosegumu ar neezigu sumu. Bet tas wehl bij neeks, ar weenkahrschu nokauschanu ween neapmeerinajās; to wajadseja pawadit wehl ar breešmigakām možibām: weenā weetā ūewai no-greesa ausis un degunu, zitā to nomehtaja ar akmeneem, wehl ūtir to wadaja failu pa eelām, raustot tās meesas ūkarpījem, lihds beidzot neestahjās nahwe. „Naw nekas ūmagaks un ween-mukigaks, ka to ūdu zaurluhkoſchana, ar fahdeem ūdita neustiziba“, ūafa Leturno. Eiropas eedſīhwotaju ziwilisetei kriſtīgās tizibas elementi ari bij pahrnemiti no barbaru meſhonibas. Ari pee wineem ūewa paſaudeja tik gruhti eekarotās teefibas. Ūewas no jauna valika par wehrdenem, un neustiziba preeksch wirām bij ūmagis nosegums, par kuru draudeja wiſtingrafais ūds. Konstantinopole un Romā neustizigo ūewu dīna uſ ūkluwes zilhā ar ūwehreem un, kā barbareem, tā ari ziwilisetai publikai par leelu preeku, laida tai wiršu wehrfi, jau eepreeksch eedrefetu pazelt uſ rageem un ūweest gaiſā reñnus balkus.

Tika eewesti tee ūdi, kurus wehlač atrada pee Amerikas meſhoneem. Kāhds zeturta gadu ūmtena tizibas wehsturneeks ūfa, la ūkaram Teodosijam bijusi jaaisleeds wežā romeeschu eeraščha eeslehḡt neustizigo ūewu buhrīti, kur wina tika nodota

*) No wahrdā „munt“ — manus, roka. Ar wahrdū Mund, Muntschaft, Vormuntschaft naw nekas ūopejs. Pee Germaneem ūeweete atrobas wihra pahraudibā (Vormuntschaft), jeb, ja wina bij neprezeta, tu-waka ūhreſča fahras radineeka (tuwaka ūwertmag'a). Wihrs wareja ūdit, pat notaut ūawu ūewu lihdsigi ar wehrgeem un behrneem.

pilnigai garamgahjeju warai, kuri tika ūjaukti ar ūvana pa-lihdsibū*).

Schee rupjee ūodi pastahweja Eiropā wairak gadu ūmte-nus. Karla Skaištā ukaši 1325. g., Dahna Labſirdigā 1362. g., Ludwika XI. 1463. g. norahda, ka tai laikā daſchās pilſchtās wehl walduja eeraſcha dſenat neustizigu ūewu kailu pa eelām.

Pat Franzijas rewoluzijā raditee likumi atwehl wehl wi-hram nokaunt ūewas mihiako, ja tas winu notvehris noſeeguma weetā-ta ir teesība, kura iſſuduſi pat no romeeschū likumu kraſjuma. Wihrs wareja eelift ūawu behrnu mahti, kura wiru nopirka ar ūawu puhru, netiſlu zeetumā. Anglu likumi iſturas pret ūeweeti druſku zeenigaki. Neustiziba Anglijā netika ūodita kā noſeegums, iſnemot tos gadijumus, kad ūuhdsiba „dwehſeles glahbſchanas labā“ (pro salute animae), tika eejneegta baſnizas ūefai, bet tahdas ūuhdsibas netika zeltaſ. Neustiziba war dot tifai eemeſlu apjuh-dset apwainotaju pēe ziwilteſas.

Ta ūahds nebuht praſitu wiđuslaiku pilſoneem, ūahdas ir winu domas par laulato neustizibu, wini wiſi atbildetu weenā mutē: bruneeks un pilſchtneeks, mahzitajis un draudjēs lozeklis, mahzits un nemahzits, — wiſi bej maſatās apdomaſchanas ūazitu, ka laulato neustiziba nosihmē gimenes un tikumibas iſputinaſchanu un tadehļ pelna wiſſtingrako ūodu ...

Waj no „Figaro“ gaiſmā zeltaſ pretrunas, nenoteiktiba uſſkatos tahdā jautajumā, uſ kura reiſ bij tif gaiſha, noteikta un weenota atbilde, — waj tas tifai nenorahda uſ to, ka mehs pahr-dſihvojam laikmetu, lihdsigu greeku-romeeschū ziwilisazijas iſir-ſchanas laikmetam, kad ūabruka nowezojuſčās eeraſchas, eestahdes un idejas, un winu weetā parahdijās jaunas paſaules wehſt-neſchi?

Ekonomiſkā laukā muhiu laiku ūeweete ir tikuſi brihwa; wina eekrahj ūew mantu lihdsigi wihereetim, wina geniſčas eeneint weetu ari liberalās profeſijās, kuras agrak bij tifai wihereeschū monopols, wina atrod darbu muhiu ruhpneezijkos uſnehmumos,

*) Sočratis, Baſnizas wehſture V. gr. XVIII. nod.

bankās, tirdsneegibā, leelās magasinās, fabrikās un darbnizās, kur wina speesta uſſtahtees, kā tehwa, brahku, wihra un behrnu konkurenti. Ekonomiskee apstahktli paleek arween lihdsigaki, kā preefsh wihreescha, tā preefsh seeweetes. Seeweetes ūaimneezišķa stahwokla pahrmainai nepeezeeschami ūekos pahrmainas ari winas ūabedrišķā stahwokli.

Seeweete ūahk uſſtahdit neisbehgamos jautajumus: kapehz pastahw diwas morales? „Weena, kura atwehl wihreetim dalit mihlestibu ar wiſām seeweetēm, un otra, kura, kā balwa par reijs uſ wiſām reijsēm pasaudeto brihwibū, atwehl winai mihlet tikai ūawu wihru“. Un Aleksandrs Dima papildina: „Rahdus argumentus juhs likheet preefshā seeweetēm, kad tās pagehrēs no jums brihwibū? Juhsu agrakos argumentus ziwilisazija ir pahrwehrtuš par pihschleem.

Tereles Schlelinger-Ekstein.

SEEWEETE

XX. GADUSIMTERA SAHKUMÂ.

Tulkojis Dielme.

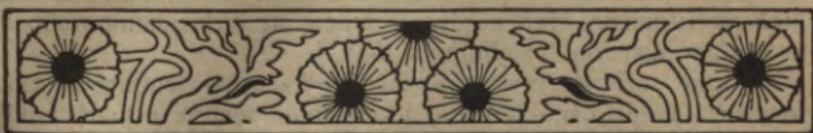

S a t u r s :

- I. Gewads
- II. Seeweete tirðsneezibā un ruhpneezibā.
- III. Widus schkiru seeweete.
- IV. Lauliba, prostituzija un mahtes usdewumi.
- V. Slehdseens.

Peelikums: Meri Wolstenkraſt.

I. **Gewads.**

Stipri jašchaubas, waj buhs atrodams paſaulē kaut weens launums, kuru neatſihtu par taħdu netikween daſhi no wiha upureem, bet pat nedaudji no teem, kam wijsch atnes labumu. Luħk, fadieħi pateefi bā zihna pret launumu, zif dſili tas ari nebuhtu eejaknojees wijsa ſabedribas eekahrtē, ka tas ari nebuhtu jaaudſis ar zilweku eeraſħam, tomehr nekad nebeidjas galig i.

Seeweetes wehṛdſiſkais un bejteefiſkais stahwolkis atrada few preteinekus ka starp ſeeweetem, ta starp wiħreeſcheem jau dauds agrak, eefam wehl kulturu jemju ekonomiſka attihſtiba bij radijuſe nepeezeeschamos preefchapstahklus ſchis wehṛdſibas iñiħżinaſchanai.

XVIII. gadu ſimterka beigas notika leelas politiſkas pahrgroſibas, kuras ari nodereja par eemeslu dſilam pahrmairam ka gariga, ta ekonomiſka dſiħw; ſchis pahrgroſibas bij: Amerikas farſch deħi sawas patstahwibas un Frantschu rewoluzija. Minetäs pahrgroſibas atdarija azis daudj ſeeweetem un peespeeda winas pahrdomat par ſewi un sawu behdigo stahwolkli. Daudj wiħreeſhos pamodas atſina, ka wiha wara pahrt ſeeweetem — ir netaiſniha un zeetfirdiba. Un zitadi tas ari newareja buht, jo wiha paſchi tatħchu bij ſaquhj minati par briħwibas un zilweka teeſibas idejäm — par tām idejäm, kuras iſſauza tiik grandiosas fuſtibas.

Amerikā ſeeweetes nehma dſiħwu dalibu sawas tautas atswabinaschanas zenteenos. Weena no wiħam, Mersi Otis Warren, loti daudj strahdaja pee Seemel-Amerikas Walſtju patstahwibas iñiħudinashanas, kad wiha galig iatfratijas no metropolijas fundſibas. 1776. gadu ta hauktam Kontinentalam kongresam wajadseja apipreest Seemel-Amerikas Saweenoto Walſtju iatverjsmi. Sihmejotees uſ ſiħo gadijumu, pirmu prezidenta Abigail Smith-Adams ſeewa rakstija sawam wiħram: „Ja nahkoſħha konstituzija nepeegees is peeteekosħas wehribas ſeeweetem, meħs

nolehmām fazeltees un neatsīhstam par ūsu peenahkumu padotees tāhdeem likumeem, kas negarantē mums ne wehleschanu teesības, ne muhsu intereschu preefchstahwibu".

Kaut ari wairums no Seemel-Amerikas walstīm nedewa īeeweetēm wehleschanu teesības, fazelchanas tomehr nenotika; pilsones tomehr padewās likumeem, kaut ari tee bij ijdoti bes minu peekrišchanas. Tīkai diwas walstis — Nū-Jorka un Virginija — teesīham dēwa īeeweetēm wehleschanu teesības.

Dīshwi peedalijās īeeweetes ari tai garigā zīhnā, kura nosīfinajās Frānzijs XVIII. gadu simtena beidzamos gadu dešmitos. Ir sinatnijskos fursos, ir politiskās aprindās — wījur bij dīrdamas minu balsis; un, jo wairak meerigā darbiba un meerigās debates jahka pāhrwehrstees zīhnas fauzeenos, — jo wairak pee-auga ari īeeweeschū lihdīdaliba šchai kustibā.

Bet, tad eesahkās rewoluzija, un nebij wairs ne masako ūchaibu, ka winas wadoni sem „zīlvelka teesībām”, kuru dehl tee gahja zīhnā, saprot weenigi wiħreeschū teesības, dauds īeeweetes 1789. gadā oktobra mehnesi greejās pee Nazionalās sapulzes ar petiziju, kurā pēprāsīja: „lai teek atjaunota weenlihdsiba starp wiħreeti un īeeweeti; lai īeeweetes peelaistu pee wižadeem darbeem; lai peelaistu winas tanis eestahdēs, kuras tās spehī strahdat”. Olimpija de-Gusč, Luisē Lafomb u. z. formuleja „īeeweeschū teesības” 17 punktos un 1797. gadā 20. novembrī pamatoja winas Parijses komunas preefchā ūkoscī: „Ja īeeweetei ir teesības kahpt us esħafotes, tad winai peenahkas teesības runat ari no tribines”.

Tika nodibinati politiski īeeweeschū klubi, parahdījās ari politiski īeeweeschū awise. Kaut gan īeeweetes stingri pagehreja ari ūsu dali no rewoluzijas augelem, tomehr weena no kustibas galvenām waditajām, Olimpija de-Gusč, īeeweeschū wahrdā noteitti uſtahjās pret rewoluzijas ūchaismām un 3. novembrī 1793. g. krita no gilotinas par upuri ūwai tiħrai fajuhjimai. Drihs pehz tam waldiba ūleħda wiħas īeeweeschū īaweenibas un prasiba pehz weenlihdsibas — „tikumibas” un „iħstas īewiċċibas” labā — tika galigi atraidita. Konvents iſturejjas pret īeeweeschū politisko darbibu loti naidigi; beidzot tas iſdewa pat likumu, kusħx aissleedha tam Sapulzetees wairak par pēzam, pretejā gadijumā draudeja eeslodfisħana zeetumā.

Tā tika nodiestedas tifko eesahkūchās milu kustibas spehīgās leesmas un ijdīsa it kā bes kahdeem resultateem. Patēnibā tās tomehr arween wehl parahdījās dewinpadšmitā gadu simtena prahħnezziskos wirzeenos. Filosofs Kondorſē kahdā no

saweeem raksteemi energiski uſtahjas par ſeeweefchu teefibam; Anglijā Meri Wolstenkraſt 1792. g. iſdewa ſawu grahmatu „Seeweetes teefibu aijstahwibai”; ſchi grahmata eeroſinaja Vondones iſglihtotās aprindās wiſkarſtaſas debates par ſeeweefchu jautajumu. Šewiſchki energiski autors iſſakas par pamatičām reformām meitenu audſinaſchanā un wiſpahr uſtahda leelako daļu no tām praſibām, no kurām wehl tagad ſastahv tā ſauza- mās „ſeeweefchu fuſtibas” programā.

Wahzijā taf laikā wehl neweena ſeeweete nebij atklāhti uſtahjuſes par ſawu dſimuma teefibam, bet tikko parahdijs Meri Wolstenkraſt pirmais darbs, Teodors Hippels ſarakſtija gra- hmatu „Par ſeeweefchu pilſoniſko uſlaboſchanu” (Die bürgerliche Verbesserung der Weiber), kur tas wiſā ſtingribā kritisē frantschu rewołuzionarās waldibas iſtureſchanos pret ſeeweetem. Starp zitu Hippels iſſaka tur ari tās domas, ka wehrdsibai, ja ta no jahkuma ari teek atſihta tikai weenā nosihmē, beidsot neisbehgami jaiſwehrſhas par wiſpahreju wehrdsibu.

Bet, ja ari Frantschu rewołuzijā atſkaneja atkeviſchkaſ balsis wehrdsinatās zilvezes daļas teefibam par labu, tad tomehr winas neatſtahja paleekama eeſpaida ne uſ maſām, ne ari uſ teem, kuru rokās atradās wara. Reis iſſazitās idejas tikai lehnām, fluſibā turpinaja ſawu darbibu; winas gaidīja uſ tahdu momentu, kad eeweļrōjamas ekonomiſkas paſtahvoſibas tās eekustinās un dos winām ſpehku uſſelt pateejā dſihwē.

Schis paſtahvoſibas radija tikai XIX. gadu ſimtenis.

Kā muſchneeziba nedewa nekahdas teefibas burschuſiſi, eekam ta pate winas neekaroja, tāpat ari wihreeſchi newareja atſiht ſeeweefchu teefibu nepeezeſchamibu, eekam winas paſchaſ neſpehja tās eekarot. Un, kā fatra ſchfira atſiht par tikumiſku un weenigi pareiſu tikai to, kas atnes winai labumu un noſti- prina winas viſvaldibu, tā ari leelajam wihreeſchu wairumam iſleelas par nedabiſku un netikumiſku fatrs ſeeweefchu ſtahwoſka uſlabojums, jo tas draud padarit galu wihreeſcha hegemonijai (viſvaldibai).

Wiſas ſenatnes ſabeedribas domaja, ka „ſeeweete radita preeſch mahjas”; gandrihs pee wiſā ſenatnes tautām ſeeweetes dſihwoja pilnigā noſlehtibā un bij padotas wihra eegribai; winas nodewās weenigi gimenes dſihwei un mahjas darbeem. Tas pats ſaſtopams ari widus laikos; un pat muhiu laikos formula: „ſeeweete radita preeſch mahjas” noder par zihnas loſjungu ſinameem ſabeedribas ſlahneem un winu waronigakeem zihnitajeem. Bet, ja agrak tas noſihmeja, ka paſtahwoſchā kahr-

tibā nāw wajadfigas nekahdas pahrmainas, tad tagad tas sa-
protams weenigi tai nosihmē, ka attihstibas gaitu wajadfigs ap-
turet un pat atgreest to atpakat.

Ia apgalwojums: „Seeweete radita preefsh mahjas“ ja saprot tai nosihmē, ka seeweetei jaruhpejas weenigi par fahrtigu mahjas jaimneezibū un leetderigi japatehrē tas, ko wihrs sagahdajis, tad faktiski dīshwē tas tā nefad naw bijis, jo pat senatnē un dīsimtlaikos daudsām seeweetēm — wehrdsenēm un pat brihwām pilsonēm bij janem leelaka waj masaka daliba pee sābeedrisķas raschošchanas, lai tā sagahdatu few usturu. Ruhpnēezibā nodarbinatas seeweetes īastopamas īewišķi daudzi widus un jaunakos laikos. Tur tās peedereja pee īewišķām zunstem un strahdaja preefsh pretīchū tīrgu s flōstero, kā arī spēzieli tam noluhkam, lihdsīgi flōstereem, eerihkotās kopsdīshwēs un, beidzot, pašas īawos nabadsīgos dīshwofkos. XIX. gadu simtena saholumā, kad rāschošchanā galveno weetu eekehma manufakturas un maschinu ruhpneeziba, seeweetes nodarbošchanās ruhpneezibā sahka spehlet wehl eewehrojamaku lomu un ar katra deenu palika par plāshaku un plāshaku parahdibu.

Tomehr lihdj XIX. gadu ſimtenim leela iſ wairum ſeeveeschu atrada ſew darbu waj nu wezaku mahjās, waj paſchaf ſawā gimenē, jeb ari kā ſalpones pee ſwescheem laudim. Wihas iās daſhadas patehreſchanas leetas, kuras mehs eſam peeraduſchi virkt gatavas, agrak tika iſgatawotas mahjās ar paſchu lihdjekeem. Seeweetes wehrpa, auda, iſhuwa drehbes, iſgatawoja ſeepes un tauku ſwezes, bruhweja alu, zepa maiſi, iſhahweja galu, deſas u. t. t. Wahrda pilnā noſihmē winas bij pilnigi apfrautas ar darbu. Preeljch mahju ſaimneegibas, pat pilſehtas, wajadjeja ſamehrā loti maſi tħras naudas. Tahdā fahrtā wiħretis ar ſawu peñku paraſti jagahdaja ſeeveetei ir darbu, ir uſturu. Ari behru audſinachana agrakos gadu ſimtenos galwenām fahriam, un daudj wairak ka tagad, guleja uſi mahtess: tad wehl netikween nebij eewesta peespeesta ſkolas apmekleſhana, bet paſchu ſkolu bij tiſ maſi, ka tiſai daſa no behrnejem wareja atraſt tur weetas; kas ſiħmejas uſi meitenem, tad loti maſa daſa no wiñām tika ujaemta ſkolas.

Bik nepeezeeschams ari nebij seeweetes darba lauks preeksj
gimenes un jabeedribas lablahjibas, tomehr, lai dabutu darbu
un usturu, winai bij wajadsiga wiherescha valihdsiba: weenigi
wiherescha pelna bij ta, tas dewa eespehju seewai, meitai jeb pat
kalponei nodarbotees saimneezibā. Katrā mahju saimneezibā,
kura dibinajas weenigi uj wiherescha pelnas, pehdejam pefrita,

un pat wehl tagad peekriht, usnehmaea un raſchoshanas lihdjeklu ihpachneeka loma. Zaur to ari ijskaidrojas ſeeweetes pilnigā atkariba no wihreescha, wiras nospeestaſ un beſteefiſkaſ ſtahwoſlis, kurch garā gadu ſimtenu wirfnē palika par ſikumu un wehl tagad ſaſtopamſ it wiſur, kur ſeeweetes mantas ſtahwoſlis jeb patſtahwiga petna faut pa dalai naw atſwabinajui to no ſchis atkaribas. Bit leelā mehrā wihreetis iſleeto un ari war iſleetoſ ſcho ſawu waru par ſeeweeti launā noluſhkā, tas atkarajas no katraſ atſeviſchkaſ ſemes eeraſchām un ſikumeem, fa ari no ſinamās perſonas rafſtura, iſglihtibaſ un ſtahwoſla ſabeedribā. Wiſpahr jaſaka, fa ſeeweetes ſtahwoſlis bijis behdigſ wiſos laiſos un gandriſ wiſos ſabeedribas ſlahnos, faut gan wihrs, beſ ſchaubam, ne katreiſ iſleetoja wiſu to bahrdſibu, kaſ ſtahweja wina ſpehkoſ, eewehrojoſ ſeeweetes atkaribu un ſikumus, kuri nodereja fa wihreeschu ſaimneeziſkaſ waras iſteizeji.

Bet lihdj ar preſchhu raſchoshanas attihſtibu un maſchinu eewehchanu, kuras no ſahluma tika dſihtas rokām, wehlak ar uhdens un titai beidſot ar ſuta ſpehku, ſeeweetes darba lauks mahjaſ ſaimneeziſba palika arveen ſchauraks un ſchauraks. Ruhpneeziſba iſspeeda iſ mahju ſaimneeziſbas wehrpſchanu, auſchanu un iſſchuhſchanu; ſeepes, ſwezeſ, alu u. z. ſahka iſgatawot amatneeziſba un wehlak fabrikas; beidſot, ſchujmaſchina atſwabinaja neſkaitamas rokas un pehz wiras radas ari zitas maſchinas, ar kuru paſlihdſibu wareja iſgatawot wiſſmalkoſ iſſchuwumus un audumus.

Maſchina, eetaupidama darba ſpehku, atweeglinaja ſeeweetes ſtahwoſli mahjaſ ſaimneeziſba, bet reiſe ar to atkehma ari maiſi daudj wiſreescheem. Tagad ſaimneeziſba prafija daudj wairak naudas, bet darba alga palika arveen ſemata. Tas ari wiſpirms ſpeeda ſtrahdneku, ſiſko ſemneeku un amatneeku ſeewas un meitas nodarbotees ruhpneeziſba, lai tahdā kahrtā paſlihdſetu wiſreem ſagahdat nepeezeſchamo uſturu. Un ruhpneeziſba nekaſwejās iſmantot wiras paſchas radito nabadiſibu ſawā labā. Amatneeka darbs beeſchi ween pagehr ſtipru muſkuļu ſpehku; beſ tam tur wajadſiga ſewiſchka weikliba, kura rodas tikai zaur ilgatu ſpezielu wingrinaſchanos. Lihdj ar maſchinu eewehchanu, mahzita ſtrahdneeka weetā ſahka nemt nemahzitu un, ſchi pehdejā weetā atkal, ſawukahrt, ſtrahdneizi, kura nebij ne ſpezielas preefſchmahzibas, ne muſkuļu ſpehku, kadeht ari winai dewa daudj maſaku darba algu. Tā ſtrahdneku ſchikras ſeeweete tika iſspeesta no mahjaſ un eerauta fabrikā; turpreti, paſhrikujo ſchikru ſeeweete, kura lihdj tam laikam eenehma faut ari atkarigu,

tad tomehr godajamu weetu jawā gimenē, — ščis ščkiras jee-
weete palika tagad gandrihs par pilnigu leekehdi, kura, lihdsigi
bišču tranam, jaustur galwenām fahrtām winas dšimuma funk-
ziju išpildišchanas dehl.

Ruhpneezibas attihstiba, kura tik stipri ūtrižinaja agrafu
ſeeweetes stahwokli, tomehr wehl naw beiguſees. Daudj, daudj
ſeeweetes ta wehl naw atrahwuſi no winu agrafas nodarbo-
ſchanas un tē ſch i eerahwuſi jawā darbibā, bet tomehr neweena
no winām newar iſbehgt no nete eſch à ruhpneezibas eespaida.
Luhk kadehl ſeeweetes stahwoklis palizis ūvarſtoſchs un nedrojchs
pat tur, fur ta iſpilda weenigi mahjas ūaimneezeſ un mahtes
uſdewumus.

Tā tad, kaut gan ſeeweeshu jautajums radās jau preefch
leelruhpneezibas nodibinaſchanas, tomehr tīkai pateigotees winai-
tas palika par jautajumu ar wiſpahreju nosithmi.

Lihdi ſhim ekonomiſkas dſihwes leelās pahrgroſibas atſan-
kuſhās uſ ſeeweeti pa ūlelakai datai loti ūahpigi. Tās atrahwa
ſeeweeti no ūaimneezeſibas, nepadaridamas tomehr ſcho ūaimneezeſibu
par leeku; winas atnehma behrneem mahtes gahdibu un uſrau-
dibu, neatſtahjot tomehr ſcho ūvarigo uſdewumu ūtās roſās.
Daudseem tadehl radās wehleſchanas atjaunot wezās dſihwes
formas; dehl ſchi mehrka ari eesahkās breeſniga, aſinaina ūtihna,
kura tomehr paſtahwigi tīfa pahrwareti tee, kaſ ūtahjās preti da-
biſkai attihstibas gaitai. Mehginajumam, peemehrot jaunos
raſchoſchanas apſtahklus wezām eeraſhām, gribot negribot bij ja-
beidjas bej ūtahdeem panahfumeem.

Tagad ūtiviliseto tautu uſdewumus ir — peemehrot ūwas
eeraſhās jaunām raſchoſchanas formām tā, kā zaur to netiftu
trazets ne ekonomiſkas, ne tikuviſkas dſihwes progresſ. Ruhp-
neezibas attihstiba, kura iſvirſija ſcho uſdewumu uſ deenas ūtah-
tibas, ūlehpj ſewi ari lihdsjeklus winas ūtahrtigai atrisinaſchanai.
Weens no wiſspehzigakeem un labakeem lihdsjekteem buhs ſee-
weetes atſwabinaſchanas un winas ūtē ūtahdarbiba ūtahdriſkā
dſihwē.

II. Ŝeeweete ruhpneezibā un tirdſneezibā.

Katrs strahdneeks, ja tas ir ſpeests melket darba deweju,
t. i. ūwas weenigās prezess — darba ſpehla — pirzeju, atrodas
loti neiſdewigā ūtahwokli. Pee lihguma noſlehgſchanas winam
naw nekahdu lihdsjeklu un beeſchi ween tas ir ſpeests weenotees

uſ wissliktakeem noteikumeem. Uſnehmējam te ir tās preefſch-rozibas, fa wiſch war ilgaki gaidit uſ libguma noſlehgjchanu. Loti gaiſchi par to war leezinat fabriku ſtahwoſlis, fahdu mehs atrodam leelruhpneeziſbas attihſtibas ſahkumā, peemehram Anglijā. Mehs redjam, fa tur angli ſtrahdneekam bij jaſtrahdā lihdī ga- ligai pahrpuhleſchanai 16—18 ſtundas bei fahda pahrtraukuma un pee tam par tahdu darba algu, ar kuru tas iſko wareja wilkt ſawu dſihwibū. Darba laiks ſneedjās tiftahl, fa ſtrahd-neeka ſpehki atſazijās tam wairs klausit; darba alga bij noſiſta tik ſemu, fa par to wareja tikai wilkt dſihwibū un atſtaht pehz-nahzejuſ. Noſiſt to wehl ſemaku bij abſoluti neeſpehjams; un tomehr, kad ruhpneeziā ſahka leetot ari ſeeveechu darba ſpehku, zena par ſtrahdneela darba ſpehku wareja noſriſt un teecham ari noſrita wehl ſemaku. No peddihwojumeem jau ſinams, fa ſeeveetei preefſch ſawas dſihwes uſturas wajadſigs maſak baribas, neka wihrerim. Jau tas apſtahklis ir peeteekojch eemeſlis preefſch tam, lai ſeeveetes darba ſpehku waretu pirkſt par wehl ſemaku atalgojuſu, neka wihrereſha. Bet tomehr tas naiv wee-nigais: ir wehl ſwarigakſ eemeſlis. Ja ſalihdſinaſim ſtarpihu ſtarpihu, kura paſtahw ſtarpihu to nepeezeechamo baribas daudjuſu, kaſ wajadſigs wiſi dſihwes uſturai, tad atradiſim, fa pirmā ir daudſ leelaka par pehdejo. Daudſ ſwarigaku eespaidu ſche at- ſtahj tas apſtahklis, fa darba dewejam wiſadā ſiač janemas uſ ſewi tee iſdevumi, kuri nepeezeechami wihrereſha darba ſpehka uſturai; turpreti atteeziā pret ſtrahdneeki wiſch nowel no ſewis ſcho uſdevumu un dalu no iſdevumeem uſtrajz ziteem. Un tee- ſham, ſtrahdneezes un falpones daudſreij ſanehma tahdu atalgo- juſu, ar kuru nelahdā ſiač newareja iſtift. Schis ſeeveetes dſihwoja pa dalai uſ ſawu radineeku, tehwa waj wihra rehkiņa, jeb ari bij ſpeeftas iſtruhkſtoscho lihdſeklu ſagahdaſchanai pahrdot ſawu meeſu. Katriš, kaſ ſchahdā waj tahdā weidā pabalſtija ſtrahdneeki wiſas dſihwes uſtura, pateefiā pabalſtija ne wiſu, bet gan to zilveku, kaſ iſmantoja wiſas darba ſpehku.

Strahdneeks nespehja uſturet ſewu un behrmus; wiſa ſewa un meita nahza tam palihgā. Paraſti tas ari nemaſ ne- prafija, lai wiſas ſagahdatu ſew wiſu uſturu, bet bij pilnā meerā ar to, ja wiſau darbs kaut zik nodereja gimenei par at- balstu. Ta nodibinajās ſtrahdneeka gimenes nabadſiga dſihwe; un kaut ari ſewa iſleetoja ſawu darba ſpehku lai ſagahdatu ſew uſturu, tomehr wiſa palika atkariga no wihra. Pee tam wiſas ſemā darba alga pamudinaja darba deweju arween pawairoſ

sawā uñnehmumā seeweeshu skaitu un atlaisf arween wairak wihreeschu. Tad, protams, eesahkās pilnigi dabigā realzija: seeweete jaška usturet sawu darba truhkumā atrodojchos wihrū. Zik behdiga un paseminošcha preefsch zilwela paſchzeenibas ari nebij tahdā stahwoſli nožlidejuſchhas gimenes dſihwe, seeweete jau newareja wairs pahrdot sawu darba ſpehku ſem tas normas, fura nepeezeeschama wiras gimenes uſturai. Tahduſ apſtahkliſ teefcham loti beeſchi wareja nowehrot Anglijā leelruhpneezifkās attihſtibas pirmajos gadu deſmitos.

"Kaut ari daudſreiſ zaur ſeeweetes nodarboſchanos ruhpneezibā gimeſe neteek pawiſam iſpoſtit, tomehr kahrtibas wiñā wairš naw nekahdas. Seeweete uſtur gimeni, bet wihrēetis ſehd mahjā, uſrauga behrnus, uſkopi iſtabas un wahra puſdeenu. Tahdi gadijumi ſastopami loti beeſchi; weenā Mantjcheſterā war ſaſkaitit ſimteem tahdu wihreeschu, ſam ir lemts ruhpetees par mahjas darbeem".*)

Sawadā ſozialā parahdiba, kuru Engels nowehroja 40-īos gados Anglijā, ſastopama wehl tagad daudjos Wahzijas apgarbalos, kur wihreeschi ir — mahjas ſtrahdneeki, un ſeeweetes — fabrikas ſtrahdneezes; ſewiſchki beeſchi tas gadas tahdās weetās, kur ſtipri attihſtita aufchana ar roku palihdsibu, ſihmeſchana uſ ſtikla un ari ſtikla ſlihyeſchana. Wiſpahr nemot, tomehr war ſazit to, ka ar leelruhpneezibas un preſchhu raſchoſchanas ſpehjaku iſplatiſchanos ſeeweetes darbs arween maſak jaſk iſſpeest wihreesha darbu; wiñch arween wairak noſtiprinas blaſus pehdejam, bet par to runa wehl preefschā. Teeſa gan, ka ſeeweete par weenadu darbu ſanem arween wehl maſaku darba algu; bet arween beeſchaf un beeſchaf rodas apſtahkli, kuri ſpeesch ari ſchai ſinā nodibinatees weenlihdſibai.

Zik behdiga bij ſtrahdneeki gimenes dſihwe leelruhpneezibas pirmajā ſeedu laikā; kahda nabadsiba, ſlimibas un daſcha- das pasemioſchanas nebij ar to ſaſtitas! Anglijā, ſchaj preefsch- ſihmigā tagadejās ruhpneezibas ſemē, wiſs tas attehlotſ no ta laikmeta azu leezineekeem teefcham ſatrihžinoſchās ainās.

XVIII. gadu ſimtena beiſgās Anglijā tika eewesta pirmā wehrpjama maſchīna, kura drihs ween iſplatiſjās ari ziūtas ziwiſjetā ſemēs. 1809. gadā Seemet-Amerikā, Maſſatſchuſetā bij jau 87 mechanikas wehrpjamas maſchinas, pee kura m tika nodarbi- natas 66 tuhkoſtojchi ſtrahdneezes. Tai paſchā laikā wehrpjama maſchīna tika eewesta ari Wahzijā un, 1812 gadā, Milchauſenā

*) Engeliſs: „Die Lage der arbeitenden Klasse in England.“

weena no winām tika dsihta jau ar ūta ūpehku. Starp tam, kā
jehis mašchinas gadu pa gadam tika uſlabotas un tā pawairoja
rokas wehrpeju besdarba armiju, ari weenfahrschās auschamās
stelles maiš pamasm iſwehrtās par ūareſchgitu maſchinu. Reisē
ar to nodibinajās ari ūalku audumu ruhpneeziba, mechaniska iſſchuh-
schana, auschana; wiſās schis ruhpneezibas nosarēs zilweka roku
darbs tika iſſpeests no twaika ūpehka.

Tahdās pat pahrgrosibas notika ari papira raſchoſchanā. Wispahr, wiſā XIX. gadu ūimteni ūpehji eesahka pahreet roku
darbs maſchinu darbā, amatneezifā raſchoſchana fabrikas raſcho-
ſchanā, aikerdamas weenu darba nosari pehz otrs. Amatneeks
lihds ar ūawu ūewu, dehlu un meitu tika iſdihts no darb-
nizās un eerauts fabrikā. Gimene, kā raſchoſchanas pamata
ſchuhnīna, paſaudeja ūawu noſihmi; atdodot ūawu darba ūpehku
kapitala rihzibā, paſchi raſchotaji ekonomiſki apweenojās weenā
gimenē tikai kā patehretaji.

Pehz teſtila un metallurgiſkās ruhpneezibas, kur wiſpirms
attihſtijās plaſcha pretſchu raſchoſchana, kapitaliſms eekaroja ari
tās darba nosarēs, kuras ilgi ūkaitijās kā amatneezifās raſcho-
ſchanas privilegejas, veem. grahmatu ūeſchanas, kartonaschas,
kokwilnas un pat ūurpneeka un ūkrodera amatus. Ekarodams
tos, kapitaliſms ari te radija preefsch amatneeka ūoti bihſtamū
konfurenzi.

Kahdā mehrā augoſchā leelruhpneeziba iſmantoja ūeweetēs
darba ūpehku, redſams no ūkoſcheem ūkaitleem: Ūeelbritanijā
1839. gadā no 419.560 fabrikas strahdneekeem 242.196 bij ūe-
weetēs. Kokwilnas fabrikas winas iſtaſijsa $56\frac{1}{4}\%$ no wiſecem
strahdneekeem, wilnas fabrikas — $69\frac{1}{2}\%$, linu wehrpjamas —
 $70\frac{1}{2}\%$, ūihda — ari $70\frac{1}{2}\%$. Nahkoſchos 20 gados wiħreeſchū-
strahdneeku ūkait ūawairojās par 92% , ūeueſchu turpreti par
 131% . No 1184.—1891. gadam raſchoſchanā nodarbinato
wiħreeſchū ūkait ūawairojās par 53% , ūeueſchu — par 221% .*

Un tā mehs redſam, kā daſchās ruhpneezibas nosarēs ūe-
weetē ūarbu ūeauig wairat nekā 4 reiſ ahtraki par wiħreeſchū
darbu. Un teesham, daudjs strahdneeſi-wiħreeſchi tika iſſpeesti
no ūeweetem, bei tomehr tahlu ne tik leelā mehrā, kā par to jau
wajadjetu baſchitees. Nerunajot nemaſ par to, kā ūeueſchu
darbs maiš, jeb pat nemaſ naiv eespeeđees plaſchās ruhpneezibas
nosarēs, jaewehro wehl tas apſtahklis, kā nepeewelkot teesham
ewehrojāmā daudſumā ūeueſchu ūarbu, ruhpneezibai nemaſ ne-

*) Lilly Braun, 162. un 217. lop. v.

buhtu bijis eespehjams paplašchinatees 19. gadu ķīmteni. Lihds tam laikam weenigi mahju īaimneezibā nodarbinatās īeeveetes īstaifīja weselu rejerwuaru, iż kura attihstožčas leelruhpneeziba īmehla few wajadfigos darba spehkus.

Tāni pat laikā notikās ari īemineku atīwabinaschanās, kura ītaistīja dauds nabadsīgus lauku eedsihwotajus no īemes-īhpaschneeku kundsības, bet reiżē ar to ari no latra īhpaschuma. Mīlsigais darba spehka peepriņķums fabrikās wilka arween wairak un wairak nabadsīgās īimenes leelās pilsehtās. Schis īimenes atstahja īawu lauku buhdinu un īemes ītūrīti, kurejch, kaut ari pee loti nabadsīga ustura, tomehr dēwa peeteekoschi dauds gaišmas un īwaiga gaiša. Winas apmainīja īawas lauku buhdinas pret tām īchausmīgas nabadsības pēklem, kuras apdīh-woja fabrikas strahdneeki, īewīški XIX. gadu īimitēra īahfumā. Jo pilsehtas tapa apdīhwoṭakas, jo augstakas palika ari ihres zenaś, un nabadsīgā eedsihwotaju dala tifa īadīhta īchaurās eeli-ās, kur nebij ne gaiša, ne gaišmas, ne īanalijsazījas, ne uhdens wadu, kur truhka wiselementarakee tihribas apstahkti; proletareeschī we seleem dutscheem mita īche weenā dīhwoṭli bej kaut jeb fahdas īerīzības, kas waretu leezinat, ka ta ir zilwetu dīhwees weeta; 2, 3 un pat wairak zilwetu guleja weenā guļas weetā, wezas īupatas īspildija īche gultas weetū.

Ari paščās fabrikās strahdneeku weselibai un aissardībai pret nelāimes gadijumeem nepeegeeja ne masakās wehribas. Lai wišlabak īsmantotu fabrikas telpas, fabrikanti īadīma mašīnas loti tuvu zītu pee zītas, tā ka strahdneeks tikai ar mokām spehja īwairītees no riteneem. Nījargu lihdsēktu bij tikpat maš, kā wentilāziju. Kōkvilnas wehryptuves, kur strahdaja pa leelatai dałai īeeveetes, temperatura īneedīs lihds 37° pehz Zelsija; beesi puteklu mahkonī peepildija wišas telpas un strahdnezes stahweja lihds īrumīschleem uhdensi.

Darba laiks bij gandriħi bejgaligς. Fabrikanti speeda strahdāt īzurām naaktim, lai tā wišlabaki waretu īsmantot īawas mašīnas; pat deewbījīgā Anglijā nebij īvehtdeenas meera.

Naw nekahds brihnūms, ka pee tik nepanežamas, īmagas un nospeedočhas dīhwees, kur dīhwoṭla weetu īspildija noschēh-lojamas aijgaldes, pee atreebigas baribas, abu dīsimumu strahd-neeki nodewas pahrmehrigai schuhpibai un prostituzijai — winu weenigai īpreezai — un ia ir fisikā ir tīlumiskā īīnā grima ar-ween īemak un īemak. Scho īdēħdejuscho un noskranduscho strahdneeku behrni jau no paščas dīsimchanas slehpa fewi agras nahwes dihgħlus; bej tam wehl wini ar teesħam nezilweżiżku-

zeetſīrdibū tika atstahti pilnigi liktena warā. Mirstiba tadeht arī jaſneedſa ſche wiſaugſtako paſahypi. Pee dſihwibaſ palikuſhee bij loti beeſchi wahrgi un kropli. No 5. jeb 6. gada wiſeem jau wajadſeja ſtrahdat fabrikā. Behrnu darba laiks ilga no 6—8 un daſchreis pat no 12—14 ſtundam.

Saprotams, ka ſchos nelaimigos, iſſalkuſchos behrmus tikai ar wiſzeetſīrdigakeem lihdjekeem wareja peeppeest pee til ilga darba; un tas apstahklis, ka ſtrahdneeki to peelaida, dod wiſla-bako leeziбу par winu ſemo ekonomiſko, gařigo un tikumiſko attihiſtibu.

Ruhpneezijskā raſchoſchanas ſistema XIX. gadu ſimtena wiđū eegrughda ſtrahdneku ſchfiru wiſdſilatā nabadſibā un no-ſpeefiſibā. Tos kwartaloſ, kur bij jaſpeesta pilſehtas nabadſiba, ka arī ſtrahdneku kolonijās, kuras ujnehmēji ſabuhweja ap ahr-puſs pilſehtas atrodoſchamees fabrikam, — ſche nahwe atrada wiſbagatako plauju. Dilons un dſeltenā kaite grahba weſelām maſam ir behrmus ir peeauguſchus, bet ſcharlakſ ar tiſu nekad neatſtahja ſchos kwartalus.

Ari bagatām ſchiram wajadſeja naht peē ſajehgas, lahdas breefmas wiňām draud no ſcheem epidemiju perekleem. Beſ tam radās arī wehl zitas baſchas: nelaimigas ſtrahdneku ſchirkas ſeeweetes arween retak ſpehja dſemdet dſihwus behrmus un arī dſihwi peedſinuſhee loti beeſchi nobeidjās aij baribas truhkuma, aij ſliktaſ uſraudsibas un agrā darba. Bet walſtij tomehr wa-jadſigi ſaldati, un ruhpneezibai — ſtrahdneku wairoſchanas. Luhk kadeht ſaprata, ka uj preefſchu wairſ tā eet newar; luhk kadeht nažga uj domam par behrnu aijſardſibū; wehlak ſahka leetot lihdjekeiſus arī ſeeweefſhu aijſardſibai.

* * *

Pirmais behrnu aijſardſibas likums tika iſdots Anglija jau 1802. gadā. Behrnu darba laiks ar to teek ſaihſinats lihdī 12 ſtundam. Bet pat ſchis likums, kura prafibas bij wehl wairat ka mehrenas, nekad netika iſpildits.

Ar 1815. gada likumu tika aijſleegts nodarbinat behrmus jaunakus par 9 gadeem, bet tomehr arī ſchim likumam nebij ne-fahda eespaida. Treschais, 1835. gada likums, noteiza preefſch 9—11 gadus wezeem behrneem 8 ſtundu un preefſch 11—18 gadus wezeem 12 ſtundu darbdeenu; reiſe ar to tika nolikts pamats fabrikas iñspekzijas nodibinaſchanai. Bet eezeltee iñspektori drihj ween pařleezinajās, ka behrnu aijſargu likums arween wehl apeets ar lihku mu un ka wiſeem truhkſi ihſto lihdjekeiſu, ar kuru valiħdsibū tee wareni peeppeest fabrikantus iñpildit likuma no-teikumus.

1844. gadā tika ijdots pirmais seeweeshu aissarga likums. Bet ari tas israhdijas par nederigu un tikai 16 gadus wehlak paņījam jauns likums, kuru noteiza preeksch teftilruhpneezibas seeweetem un behrneem $10\frac{1}{2}$ stundu darba deenu, jaška atstaht fahdu nebuht eespaidu. Kaut ari šis pehz muhju tagadejā jehdseena wijsai nepilnigais likums atwehleja nodarbinat 9 un pat 8 gadus wezus behrnus, tomehr wijsch nodereja par ijejas punktu tai milsu kustibai, kura beidsās ar 12 stundu darba deenas ewešchanu teftilruhpneezibā preeksch wiſeem strahdneekeem.

Plaſchā darba daliſchana tagadejā ruhpneezibā neatwehl noteikt preeksch weenās strahdneku dalas garaſu darba deenu, kā preeksch otrs, tapehz ari seeweeshu un behrnu darba laika ūhſinashana nowed parasti pee wiſpa hrejas darba laika ūhſinashanas.

Lihdsīgi attihstijās strahdneethchu aissargu likumu doschana ari zitās ruhpneezīkās semēs, ūewīshķi Wahzijā, Anglijā un Šveicē. Pehdejos gadu desmitos ūhee likumi iſſtrahdati daudz ūhſakai un parasti wiſpirms ūhmejas uſ normala darba laika no-teiſchānu, kaut ari princiſieli wirſdarbi neteek iſſlehgti. Ūhee likumi aprobescho ūeweeshu un behrnu naſts darbu, bet tomehr neaiſleedz to paņījam, kaut gan no likumiſkā un higieniſkā redjes ūhſwokla ūkatotees tas ir wijsai nepeezeſchami. Dsemdetajām wiini noleedz strahdat fabrikā tikai 4 nedelas pehz dsemdeſchanas, kaut gan organiſms ūhſk normali darbotees wiſmaſ pehz ūchām nedelam; tee atwehl nodarbinat gruhtu ūeweeti lihds paſchāi dsemdeſchanai, tee, beidsot, nebuht neruhpejas par to, lai behrnam buhtu eespēhjams ūanemt ūawu dabījko baribu — mahtes peenu.

Gewehrojamakās ruhpneezibas semēs tika eewesta ari ūhſikas inspekzijs, ūra bij wajadſiga kā nepeezeſchams papildinajums pee strahdneku aissargu likumeem; bei wiinas nodibinashanas tee nekad nebuhtu ūisseeguſchi ūawu tagadejo nosiņmi. Bet inspektoru ūkaitis bij pa leelakai daļai ūoti neezigs, weenmehr tee paſrmehrigi bij apkrauti ar darbeem, wiini pilnwaras bij ūoti ūchauras; wijs tas ūipri aprobeschoja inspekzijs darbibu. Strahdneezem truhka inspektrijs, ar ūurām tas waretu brihwaki un pamatičaki par wijs ko aprunatees, nekā ar wihsreeſcheem, ūuras labaki ūaprastu ūeweeshu organiſma prāſibas un wahjibas. Lihds ūchim tikai Anglijā, Frānzijs un Amerikā teek eezeltas inspektrijs, tamehr Wahzijā ūchim ūinā ūerti ūikai wehl baiſigi pirmſoli. Par inspektrijs darbibu iſſakas ar atſinibū it wiſur, ūr ween tas lihds ūchim ūikuſhas eewestas.

Strahdneeku likumi, bei schaubam, loti leelâ mehrâ palih-djeja strahdneeku mašäm pazeltees no ta semâ garigâ un titumisfâ stahwokta, kurech fastopamis it wiſur maschinu ruhpneezibas pirmâ periodâ. Bet lai teescham attihstitu kulturu un labflahjibu tautas maſhâs, lai teescham aiffargatu zilveziſkâs dſihwes un pateefibas pringipus, scheem likumeem jaattihſtas wehl daudſ, daudſ tahlač. Leels robs strahdneeku aiſſardsibâ ſajuhtams lihds ſchim tanî ſinâ, fa wina aiſſkar tikai leelruhpneezibas strahdneekus, at-stahdama pawiſham bei ewehribas amatneeziſbu un ſewiſchki ma h̄ju h̄pneezibu.

Un tomehr mahjas raſchöſchana ir weena no maschinu ruhpneezibas wiſlaunafâm ſekam. Likums neatwehl uſnehmejam wilkt fabrikâ darba deenu pahraf par 11 jeb 12 ſtundam; tomehr mahju strahdneeks jeb strahdneze, kaſ ſanem no uſnehmeja prezı, lai iſgatawotu to mahjâ, war netrauzeti strahdat pat 18 ſtundas. Un fa wini teescham tifdaudſ strahdâ, war leezinat winu ſemâ akorda alga. Likums aijleedſ naftis darbus fabrikas strahdneezem, tomehr tas netrauzè mahju strahdneezem ſehdet zaurâm naftim pee ſchujamâm, wehrpjamâm un zitâm maſchinam. Tas aijleedſ nodarbinat fabrikâ behrnus, jaunačus par 12 jeb 14 gadeem, tomehr netrauzè mahjâs strahdajſcheem wezakeem ſpeest pee darba ſawus behrnus wehl daudſ ſihkakâ augumâ. Likums ſpeesch fabrikantu ruhpetees par peetekoschii apgaſmo-ſchanu un wentilaziju, bet tomehr neaiſſargâ mahjas strahdneekus no nodarboſchanâs ſchauſmigos un weſelibai kaitigoſ apſtahklos winu paſchu dſihwokloſ. Teescham noschehlojama ir fabrikas strahdneze, kura pahrnahkot pehz 10 jeb 11 ſtundu garâ deenâ darba mahjâs ar wiſu nogurumu ſpeesta paweikt wehl ſawus mahjas darbus: wahrit ehdeenu, maſgat weku, tihrit, lahpit un apkopt behrnus; bet tomehr winai ir kaut daſchas ſtundas deenâ, kuras ta war iſleetoſ weenigi preefch gimenes, ſaprotaſ ūi ſawus personigâs atpuhtas rehkina. Mahju strahdnezei now pat ne ta. Nospeesta no nabadsibas, paſtahwigi apdraudeta no nepeeluſhdjamâ truhkuma ſaltâs rokas, ta ijdjen ſewi daudſ wairak, neka to ſpehtu kaut kurech uſraugs. Paleekot mahjâs, ta newar weenâ un tai paſchâ laikâ strahdat ſawu aroda darbu, riſkotees ſaimneezibâ un apkopt behrnus, ka to eedomajas daudſi nejehgas un leekuli. Pawiſham otradi, wina ir ſpeesta nolaift ſawu ſaimneezibu wehl wairak, neka fabrikas strahdneze; wina tifko ſpehi atlizinat daſchus brihjchus ſawa organisma elementarao praſibu apmeerinaschanai. Behrnus audſtuaſchanu tahda strahdneze loti beeſchi eejahk ar to, fa iſleeto pee ſihdonia da-

īchadus mahkligas eemidīfinaīshanas lihdseklus, lai tas netrauzētu
winkai strahdat, un nobeids ar to, ka pēespeejā behrnu agrā jaunā
strahdat pār wina spēhkeem stahwojchū darbu.

Strahdneeku apdrošchināschana tikpat nepeezeējchama preeksā
strahdneeku maļu labklahjibas un kulturelās attihstibas, kā darba
aīssardības likumi. No pateefības un tautas labklajības stah-
wokla īstatotees nekahdā sīnā naw peelaīschams, ka ūslimusčham
strahdneekam, strahdneezei jeb dīsemdetajai teik atnemti usturas
lihdseklī, ka teem jabadojas, jāpaleek par nabageem, ka wiku gi-
menes paliftu bei kahdas apgahdības. Patlaban apdrošchinā-
schana slimības gadijumā eeeweita tikai Wahzijā un Austrijā un
tād ari wehl kā pēespeesta apdrošchināschana tikai preeksā fabrikas
strahdneekem un strahdneezem. Išdewumis jēds paški strahd-
neeki kopeji ar ušnehmejeem. Gaijchi, ka apdrošchināschhanai war
buht nosihme tikai tai gadijumā, kad pēhz likuma ta obligato-
riška preeksā abām pušem. Strahdneeka naudas lihdseklī ir tik
nabadfigi, kātrīs išdewums preeksā wina ir tik ūmagšs, ka newar
eedomatees, it kā wīži strahdneeki un strahdneezes labprahīgi ee-
makkās wajadfigo sumu. Atstaht weenigi pašchu ušnehmeju rokās
ijschīkirt jautajumu, waj wini atrod par wajadfigu īekmet ūwos
ušnehmumos nodarbinato strahdneeku apdrošchināschhanu — ne-
kahdā sīnā naw eespehjams.

Sumas, kuras teik ijsneegtas ūlimeem, īstaiža Wahzijā
50—75%, Austrijā — 60% no finamas weetas parastās darba
algas. Pats par īewi saprotams, ka ar tādu palihdsību nepee-
teek. Slimam strahdneekam wajadfiga daudz barojoschaka, we-
zelīgaki ijsgatawota bariba, bet pateefībā winīch newar atwehlet īew
pat parasto, reiž wina cenahkums tā ūaraūzees. Daīschreis ap-
drošchinatais strahdneeks teik slimības gadijumā apkalpots už
kāses rehkina, pēe kam dala no winam ūeenahkojchās naudas
teik ijsmakšata gimenei. Mahjneeku usraudībā atstahais slim-
neeks bei naudas dabū ari wehl ahrsta palihdsību un ūahles.
Tomehr ahrsta palihdsība parasti mehds buht deesgan neapmeeri-
noscha, tadehī ka ūāsu ahrsti pahraf apkrauti darbeem un ūākem
loti maļu atalgojumu. Wahzijā slimneekem īneeds palihdsību
13 nedelas, Austrijā — 20. Pēhz tam to atstahī liktena warā,
jeb ari nodod wini pagasta ūabeedribas apgahdībā. Dīsemde-
schanas gadijumi strahdneezei ari teik atšihti par ūlimību. Tāhā
gadijumā wina ūākem ijs kāses no likuma noteikto sumu, bet ne
ilgak par 4 nedelam pēhz dīsemdešchanas; ūāho 4 nedelu laikā
likums noleeds ari nodarbinat wina ūafrikā.

Jau augščā tika aīsrahādits, ka 4 nedelu atpuhta preeščā dsemdejuščas mahtes ir par masu, wehl wairak tadehl, ka winas uſturas lihdselli par to laiku iſtaīa titai 60% no paraſtās algas. Tā kā mahtei jabaro behrns ar kruhti, tad ari winas weſelibai un lihds ar to baribai teek uſtahditas daudž augstakas prafibas. Kā lai wina tās apmeerina? Ja nebuhs neweena, kas ſneegtu tai palihdsigu roku, tad gribot negribot winai buhs jamehgina ūagahdat iſtruhkſtoshee lihdselli strahdajot mahjā un pee tam ne weeglak kā fabrikā.

Wispahr, naw nekahdas ūaſehgas atſiht dsemdeſchanu par ūimibu un uſſkatit dsemdetaju par ūimneezi. Tai laikā wina iſpilda eeweheſrojamako ſabeedriſko funkziu un tadehl tai wehl wairak wajadſetu tikt nodroſchinatai pret truhkumu un behdam.

* * *

Otra loti eeweheſrojamā apdroſchināſchanā nosare ir apdroſchināſchanā pret nelaimes gadijumeem. Strahdneku litum-dewiba wairak reiſes mehgimajuſti nowehrſt maſchinu raſchoſchanas gruhtibas, pawehlot eeveſt daſchadus aijſargu lihdselius. Bet ūchis pawehles newareja atſtaht peeteekoſcha eeſpaida, jo no weenās puſes, aijſargu lihdselli neſpehjī nowehrſt wiſas breeſmas un, no otrās puſes — ne fatrreis pawehles tika iſpilditas. Kas atteezas uſ fabrikū iſpektoreem, tad, kā jau tika aīsrahādits, winu bij loti maſ un teem truhka wajadſigas pilnwaras, lai ſpehtu iſ-veſt wiſas pawehles dſihwē.

Mums iſleekas par leelu netaiſnibu, ka wehl nejen atpakaſ iſtrahdneekam, kas tika ſakroploſ ſabrikā un tadehl wairas ne-ſpehja strahdat, nebij teefibas pagehret apgahdibu ne ſew ne jawai gimenei; ka labakā gadijumā winam atvehleja ſpediſht jaudejumus no uſnehmēja teeſas zelā, ja iſdewās peerahdit peh-dejā teeſcho wainu pee ſakroploſchanās, bet tahdi gadijumi, ūaprotams, bij loti reti. Lihds ūchim obligatoriska apdroſchināſchanā pret nelaimes gadijumeem eeveſta Wahzijā, Austrījā, Šweizē, Norwegijā un Šomijā. Bet ūchis ſemēs wina nekad neſneedi to, ko pehz pateefibas waretu wehletees. Pat tahds strahdneeks, kas pilnigi jaudejis ūawas darba ſpehjas, dabū penſijas weidā titai 60—66% no ūawas darba algas. Ja nelaimes gadijums beidſas ar nahwi, gimene dabū 20 darbdeenu algu apbediſchanai; beſ tam gimenei iſſneedi penſiju — 50—60% no nomiſuſčā darba algas. Tā tad lihds ūchim apdroſchinajums pret nelaimes gadijumeem nekad newareja atſwehrt toſ materi-aloſ ūaudejumus, kahdi no teem bij zehluſchees. Bet tomehr ta jaatsihmē kā progreſiwa parahdiba. Uſnehmējam ūapeedalaſ pee

isdeewumu ūegschanas un tadehk ari wiñjch eeinteresets, lai nelaimes gadijumu buhru masak, t. i. lai rajchojchanā draudetu pehz eespehjas maſ breejmas. Pee tam ari waldiba tagad daudj zihtigaki un pamatigaki zenschas iſſinat nelaimes gadijumu zehlonus, nekà tas bij agrak. Bet weens strahdneeku apdroſchinaschanas launums ir tas, kà wina aijſkar tikai weenu strahdneeku dahu. Austrijā, peem. wina atteezas tikai uſ rakturoju, fabrikas un buhwstrahdneekeem un uſ tam laukhaimnēezibam, kuras rascho ar maschinu palihdsibū; bet tomehr ſihkraschoschanā, kur ari teek leetotas ja ne twaika dsineji, tad tomehr zitas maschinas, kà ari laukhaimnēezibās bes maschinam ir loti daudj nelaimes gadijumu.

Treſchā nosare — apdroſchinaschana wezuma un darba neſpehjibas gadijumā — eeewesta pagaidam tikai Wahzijā. Wina nosihme, kaut ari tahdā weidā, kà wina tagad pastahw ir neno-leedjama: tas leezina, kà wiſmas prinzipieli teek atſihta weza jeb darba ſpehjas ſaudejuscha strahdneeka teefiba uſ apgahdibu. Tas, kà wina faktiſki dod strahdneekam — ir wairak kà neezijs. Pat nabagafajam pagastam bij agrak ſapabalſta ſawus darba neſpehjigais lozeklis ar 110—230 markam. Eekam apdroſchinaschana wezuma un darba neſpehjibas gadijumos, kur strahdneeks wiſā ſawā gruhtā dſihwes gaitā ſeedo ſawus graſchus, nedod wairak par nupat mineto neezijs ſumu, tad teesham naſ nekahda eemeſla preezatees par tahdu eestahdi. Zitas walſtis pee ſchis apdroſchinaschanas nosares eeweſhanas warēs iſmantot Wahzijas peemehru tilai negatiivā nosihmē.

* * *

Bes jau daschās walſtis eeewestām strahdneeku apdroſchinaschanas nosarem nepeezeſchami wajadſigs eeewest wehl zitas. Wiſpirms apstahſimees druſku pee atraitnu un bahrinu apdroſchinaschanas. Kaut ari ar kapitaliſtiſkās raschoschanas attiſtibū arween masak un masak ſeeveeſchu atrod laulibā pilnígu apgahdibu, tomehr wiſreetis arween wehl paleek kà galwenais gimenes uſturetajſ; ſewa pee ſawas daudj ſemakas darba algas neſpehj ſagahdat uſturu, kuru agrak tikko tikko ſpehja ſadabut wihrs ar ſewu kopā. Tadehk ari leelakā dala no strahdneeku atraitnem un wina behrneem paleek par ſlogu nabaga patveriſmem. Ifſargat winus no ubagoschanas un galigas nogrimſchanas naba-ſibā — ta ir, bes ſchaubam, weena no wiſnepeezeſchamakām praſibam.

Tahlač, wajadſiga strahdneeku un strahdneetſchu apdroſchinaschana pret besdarbu, t. i. pret to launumu, kas ihaugdams no daschadām ſwahrſtijchanām uſ pretſchu tirgus, no trijem un ſe-

sona darbeem, ujbruhk pat wiſtſchaklaeem un ſpehjigakeem. Ŝewiſchki ſmagi darba truhkums ſajuhtams strahdneezei; loti beeſchi wiſch iſden to pat uj netiklibas zelu.

Beidsot wehl reiſ aifrahdiſchu, fa nepeezeiſchami wajadſigs paruhpetees par strahdneezi winas gruhtneezibas un dſemdeſchanas laikā; wiſlabak tas ſaſneedſams dſemdetaju apdroſchinaschanas weidā.

Uj trim pehdejām apdroſchinaschanas noſarem, kas wehl nekur naw eeveſtas, ir greeſuſchas ſawu ujmanibu leelās profeſionalās beedribas, kuras apweeno strahdneefus un strahdneezeſ ſawſtarpeja pabalſta un aiffardſibas noluhkā. Schis beedribas, pee furām tagad peeder leelakā dala daſchadu ruhpneezibas noſaru strahdneefu, eewehrojam ſekmejuſchas strahdneefu darba apſtaħku un materialā ſtahwokka ujlaboſchanai, fa ari winu ga- rigai attihiſtibai. Bet, par noſchehloſchanu, ſeeveetees wehl nenem winos daudſ maſ nopeetnas dalibas. Gluſchi ſaprotami tee eemeſli, fadehl strahdneezeſ daudſ gruhtat peewilkt pee profeſionalām beedribam, neka beedruſ-wihreſchus. Pee ſemās darba algaſ pat neleelas eemalhaſ preekſh wiſnām ir loti apgruhtinoſhas. Bei tam pee ſemakas garigas patſtaħwibas winas tik daudſ nemaſ nezeniſhas pehz paſchpalihdsibas.

Kas ſiħmejas uj garigo nepatſtaħwibu, tad tas iſſkaidrojams weenigi zaur to, fa strahdneeze weenmehr bijuſi un pat wehl tagad ir apfrauta ar pahrmehrigu darbu un ruhpem. Jau- nawas, jewiſchki tās, kas dſiħwo pee wezakeem, atrodas jaſehra daudſ labakā ſtahwokli: wiſnām jaruħpejas tikai par datu no mahjas darbeem. Bet toteef' atkal wiſnām paſħħam jaruħpejas par ſawu welu un drehbem, loti beeſchi tās pat jaſħuji, kas aij- nem gandriħi wiju briħwo laiku. Bei tam jaunai strahdneezei daudſreij truhkſt peeteekoſhas nopeetnibas, lai ta pilnigi waretu ſaprast ſawu behdigo ſtahwokli. Pa leelakai datai wiſa zer iſ- dewigi apprezetees un uſſlata ſawu darba dſiħwi tikai fa weenu etapa punktu. Tomehr wezako prezjejuſchos strahdneetſchu dſiħwe dod peeteekoſhi daudſ materiala, lai waretu nahkt pee ſlehdjeena, kahds littens nahkotnē to jaġaida. Gadās, fa wehlakā dſiħwē wijs nabadſigas giſenes dſiħwes gruhtibas friht weenigi uj ſeeveeti. Tadehl teſčam wajadſigs loti daudſ meeſiga un gariga ipara, lai atrafu laiku un ſpehlu domat par taħdām leetam, kam naw teiſcha jaħraf ar ildeenijskħam ruhpem.

Nefkatotees uj wiſnām tām gruhtibam, labakā ſuhpneezibas ſemēs tuhksioſcheem strahdneetſchu peedalaſ jau ari profeſionalās beedribas; tee ir strahdneetſchu preekſhpulki, kas atwehl zcret uj

labaku nahkotni. Profesionalas beedribas organijeteet strahdneeki dedsigi zenjchas ewilft tur ari jeeveetes; pee tam wini dara to netifween ajs solidaritates sajuhtas, bet wispirms eewehrodami un loti labi saprasdami jawas pašchu intereses. Wini mehrkis ir — pahrwehrst jeeveeti no konkurentes, kas nosit to darba algas, par lihdsbeedri. Beedribas eeaudje jeeveetē spēhjas domat un rihkotees patstahwigi, wihreeschi ſche mahzas ſtatitees uj jeeveeti ne tikai kā uj preteja dſimuma radijumu, ne kā uj darba lopu, bet kā uj zilweku ar pašcha gribu; wini mahzas zeenit jeeveetē apſinigu un uj paſchujupurejchanos qatawu beedreni.

Tanis ruhpneezibas nosarēs, tur strahdneekeem ir labi eerihtotas profesionalas beedribas, ujnehmejs jau pat tagad wairs nekaulas dehl darba algas ar atseviſhku strahdneeku jeb strahdneezi, bet nojaka to pehz weenoschanas ar profesionalo beedribu. Tas pats ſakams ari par darba laiku, atpuhtu un daudz ziteem punkteem strahdneeku nolihgumā. Un teesham, tahdās ruhpneezibas nosarēs darba laiks arween mehdī buht ihsaks. Bet to mehr jaewehero ari tas, ka strahdneeku eekarojumeem draud briesmas, tifko ruhpneezibas kluſums jeb wispahejra krije pamuidinās ujnehmeju ſaxaukt raſchoschanas iſdewumus.

Tahlat winus war wehl apdraudet negaidita ſweſchu strahdneeku eepluhſchana ar daudz ſemakām praſibam, kā ari techniſkas pahrgroſibas, furas weenmehr padara daudz darba roku par leekām. Tā tad strahdneekeem nepeezeſchami wajadsiga jeeveetes valihdsiba un ſolidaritate.

Bet mā h̄i ruhpneezibā dſina pehz organijechanas, kā ari strahdneeku aiffardsibas un apdroſchinaschanas likumi eeſpeſchias tikai lehnām un ar leelām gruhtibam. Fabrikā strahdneeki un strahdneezes strahdā parasti leelakā ſkaitā, wineem ir ſopejs darbs, tee pastahwigi ir ſakarā weens ar vtru. Tas apstahklis ari valihdsi teem drihsak nahkt pee atſinas, ka winu intereses ir ſopejas. Turpreti mahju strahdneeks weenmehr nostahjas pret ujnehmeju weens. Wina weenigais nelaimes beedris ir wina paſcha konkurentes; bet ujnehmejs pahrwehr konkurentu ſawā puſe un teesham tas nosit darba algu, ja ween wina jau naw tik ſema, ka tahlat nosit to wairs naw eespehjams.

* * *

Bes mahjas strahdajoscheem ir wehl weena strahdneeku un strahdneetschu dala, kas atrodaſ ſtipat neapſkaufschamā ſtahwokli. Tee ir — tirdsneezibas eestahſchu falpotaji.

Reiſe ar pretſchu raſchoschanas attihſtibu newareja neattihſtitees, jeb wiſmaſ nejekot tai ari tirdsneeziba. Ari tirdsneezibā

majo bodischi weetā mehs hastopam milsigus ujsnehmumus; ari wina eekarojuši un ijsmanto lehto seeweescihi darbu. Schai sinā ruhpneeziba sagatawoja tirdsneezibai zetu; wina radija preefch tās ari wajadfigos apstahktus. Iau tagad sihlee tirgotaji un amatneeki loti beeschi nejpehj wairs apgahdat sawas meitas. Pateizotees techniskai pahrgrosibai, kas mahju ūaimneezeibui padarija dauds weenfahrtschaku, ari privatās mahjās atraft weetu ijdodas deesgan reti. Preefch wairak kwalifizeta darba schim jaunawam truhfst wajadfigas sagatawochanas. Weenigi pretschu noliktawas un magasinas ijsargā tās no eestahschchanas fabrikas strahdneetschhu rindās. Pahrdeweju darbs pastahwigi teek peedahwats wairak par kaut ari peeaugoscho schi darba peeprafijumu. Tadehl ari winu darba alga beeschi ween wehl semaka, darba laiks gandrihs pastahwigi garaks, neka fabrikas strahdneezem. Bes tam pahrdeweja ir speesta daudj wairak tehret: gandrihs wihas winas tehrē eewehrojamu un daschreij pat leelako datu no sawa eenahkuma us apgehrbu; turpreti, fabrikas strahdneeze sawā budjschētā ijdewumeem us apgehrbu sihme parasti loti neezigu sumu. Uj pahrdewejas ahreja ijskata ujsnehmejs leef loti leelu swaru un daudjas jaunawas ipehj apmeerinat scho prafibui weenigi tadehl, ka usturet jemi pilnigi pastahwigi winām nahkas wehl retati, neka fabrikas strahdneezem. Gandrihs diwas treschdałas no pahrdewejam dsihwo pee saweem wezakeem un tikai mašu datu no sawa eenahkuma seedo gimenes wajadsibam. Schis wairums ar sawām semām prafibam nošaka darba algu. Par upuri schim apstahklīm kriht tās jaunawas, kuras speestas usturet jemi weeñigi paščas ar sawu darba ipehku.

Tirdsneezibas attihstiba un pilsehtas dsihwes greñums pee-welk loti daudjas weentulas jaunawas is sihkas burschuaſijas slahueem no majām pilsehtinam galwas pilsehtās; tur tās zer weeglaki atraft darbu un, warbuht, pat laimi. Bet winas newar pahrtikt ar tahdu algu, no kuras teek tikai apgehrbam. Lehnam tās nobeidsjas bada nahwē, jeb ari kriht prostituetu iſkaitā.

Nepeezeeschami wajadfigs likums, kas aijšargatu schis nabaga buhtes; tilpat nepeezeeschams ari tas, lai winas ūaprastu sawu stahwokli.

* * *

Tagad strahdneeku schkiras stahwoklis Wakar-Eiropā ne tahlu naw tik bresmigs, kā pirmajos gadu desmitos, kad sahka waldit leelruhpneeziba; bet tomehr nereti tas wehl ir loti behdigas, un preefch plāfcham mašam nekur wehl newar tilt ujskatatis par apmeerinojchu. Kā pilsehtās, tā ari uj laukeem strahdneeki

wehl tagad dsihwo loti nehigieniskos apstahklos; ja speesti milsigā skaitā wini dsihwo wifi kopā weenā dsihwofli: gimenes lozekli un svejchi, preeauguschi un behrni, wihreeschi un seeweetes. Winu apgehrbs un usturs arween wehl ir nabadsigi. Bet kuru katru deenu strahdneeki war saudet pat scho nabadsigo maišes kumosu un noschehlojamo pajumti; un tuhftoschi teesham to pastahwigi ari saudē. Bes darba, bes usturas, strahdneeki tad meklē few pajumtu dašchadās peklēs un patvehrīmēs un no derigeem ja beedribas lozekleem beeschi ween pahrivehrīchas par winas eenaidneekiem un parasiteem. Sewijschi behdiga ir seeweetes dsihwe. Katru deenu visrupjaka fahrtā teek mihditas fahjam winas mahtes juhtas; ta speesta atstaht fawus behrnus bes fahdas ee-wehribas, un spehj tikai noluhtkotees, kā wini uhaug bes peetekoshas sagatavočhana uš dsihwi, uš preefschstahwočho zihnu dehļ labakas nahkotnes.

Ilgi, ilgi seeweete tika mozita un nospeesta. Leelruhpneežiba parahdija tai zelu uš atswabinačhanu. Ar maschinu ewežchanu kā ikdeinischfas dsihwes, tā ari gresnumu leetu raschočhana fahka pagehret ūmtu un pat tuhftoschreis majač darba, nefā agrak; tomehr tas nepamasinaja leelakās zilweku daķas zeežhanas. Techniskais progresā atswabinačja seeweeti no mahjas fainmeežibas; wina nostahjās lihdsās ar wihreiti, lai nemtu daļibu sabeiđrišķā raschoschanā. Wihreescha darbu ta neatviegloja, pawisam otradi, ta padarija winu nederigu. Pa tam starpam, kamehr jaunas mahtes tee! atrautas no javeem sihdoneem un nešpehzigi behrni dsihti īmagā darbā, maschīna eegruhda darba truhkumā daudzus spehzigus wihreeschus.

Tagad neweens prahīgā zilweks wairs nedomā, ka buhtu eespehjams iſraidit no ruhpneežibas seeweeschū darbu. Wahzijas, Austrījas, Leelbritanijas, Italijs un Frānzijs ruhpneežibās nodarbinati ap 81 miljons zilweku, starp kureem ir 27 miljoni seeweetes. Austrījā ateezīgais skaitis ruhpneežibā nodarbinato seeweeschū ir wehl leelaks: uš septineem miljoneem wihreeschu friht 5 miljoni seeweeschū. Pee tagadejās raschoschanas seeweetes darbs ruhpneežibā ir neisbehgams, tadehļ ka peepraſtīums nefahdā ūnā newar tift segts weenigi no wihreeschu darba. Bet, ja strahdneezes tomehr iſspeesch strahdneekus, tad zehlons ūche meklejams tai apstahkli, ka seeweetes darbs ir daudi lehtačs nefā wihreescha. Jazihnas ir newis pret seeweeschū darbu wiſpahr, bet gan pret wina lehtumu. Ihsaka darba deena un augstata darba alga netikween radis tāhdus apstahkli, kur peetiks darba wijsām brihwām darba rokam, bet nodrošinās ari seeweetei

dauds wairak brihwa laika un garigas patstahwibas preefsch sawu un sawas gimenes usdewumu ispyldischanas. Plaschakai darba aissardsibas un strahdneetshu apdrofchinaschanas isplatischanai buhtu diwejada nosihme: wina atswabinatu strahdneefu tirgu un atjaunotu strahdneefu gimeni.

Seeweete, atswabinata no nabadsibas spaideem un pahrmehriga darba, seeweete, kura nebaididamäs par sawu weselidu un garigo dsihwi waretu buht reise ari par strahdneezi un mahti ichi wahrda pilna nosihme — tahda seeweete teesham waretu skaititees par wijspufigi attihsttu. Muhsu laiku seeweete, kura reise ir atkariga kà no usnemeja tà ari no sawa wihra, stahw no tas wehl loti tahlu.

III. Widus schkiran seeweete.

Ruhpneezibas attihstiba aisskahra ari widus un augstako schkiran gimenes. Seivas un servischki peeauguscho meitu darbibas lauks stipri tika faschausrinats. Naudas sainmeeziba sahka spehlet galweno lomu un prafija ari dauds leelakus isdewumus mahjas wajadsibam. Beribas nodroschinat sawu dsihvi laulibâ palika preefsch jaunawam arweenu schaubicakas. Mahjas sainmeezibas naudas isdewumi arween peeauga un tadehk usdewums — sagahdat meitam puhru palika arween gruhtaks; kas sihmejas us wihretri, tad ari winch aiss ta pašcha eemešla arween beeschak sahka kautretees dotees laulibâ ar tahdu jaunawu, kam nebij puhra. Tomehr jaunawu-lihgawu ir dauds wairak nefà ta auguma wihreeschu, kad tee parasti dudas laulibas dsihwe. Beidsot, pateizotees leelakas dasas mahju darbu pahreeschanai ruhpneezibâ, wihreets spehja dsihwot deesgan weegli ari neprezejees. Ta widus schkiras jaunawas, ja peenahzigs prezineeks rodas wehlu, jeb ari nemaj nerodas, arween beeschak top wezakeem par slogu. Beigu beigas apstahkli arween wairak speesch winas nostahtees patstahwigî un sagahdat lihdsektus sawai us turai weenigi pašchu spehkeem. Bet fahdâ darbâ winas war arast jew patwehrumu? Kahds darbs kaut pa pusei buhtu pemerots winu fahrtai un audsinašchanai?

Tas redj, ka winu brahli, reis amats saudejis preefsch teem sawu nosihmi, zenschas aissneegt brihwâs profesijas, zenschas eennemt eeredna, skolotaja, ahrsta, adwokata un zitas weetas. Un meitenes sahpigi sajuht sawu truhkumu, sawu besteesisko stahwokli salihdsinot ar wihretri. Winas mostas wehleschanas sazenstees

ar wihreeti, ijpildit ar to weenadus peenahkumus un baudit ari weenadas teesibas. Notihrit zelu uš brihwām profesijam — tas bij mostoschās seeweeshu kustibas tuwakais mehrkis.

Schai kustibai tomehr nefad nebij weenigi ekonomisks rafsturs. 18. gadusimtena beigās ziwilisetās jemes arween stiprak un stiprak sahka zenstees pehz individualās brihwibas un personas attihstibas. Daudjas seeweetes pahrnehma ta pati dīsina; sem schis dīsinas eespaida seeweetes wehl sahpigaki fajuta sawu paseminošcho stahwołki sabeiđribā un gimenē.

Ari agrakos gadu, simtenos seeweetes personas attihstibai bij nowilkas deesgan schauras robežchas. Bet taisni XIX. gadu simteni par pastahwołchās fahrtibas waldošcho faktoru palika burschuasijs preekhstahwji. Raw tadehl nefahds brihnūms, ka seeweetēs sahla augt nemiers pret to plaišu, kura bij išauguši starp winu schķiras wihreeschu spehku un finašchanam no weenas pušes un winu pašchu garigo un ekonomisko attihstibu no otras pušes. Lihdī ar pahrgrosibam rašchoschanā winu dīsina pehz brihwibas un patstahwibas dabuja stipru pamatu sem fahjam.

Bet seeweeshu zenschanās pehz augstakās ijsghlihtibas, pehz politiskām teesibam un brihwām profesijam it wihur fastapa stipru prethparu no wihreeschu pušes. Gemesls tam meklejams wihreeschu baiļēs no seeweeshu konfurenzes, kā ari eejaknojušchos wezōs jehdseenos un ajspreedumos, kuri atstahj seeweetei weenigi schauro gimenēs dīshvi. Labakām un energiskām seeweetēm weenimēr ajsrahdija uš „ihsīas seewišķibas“ idealu, uš tāhdu seeweeti, kura dīshvo weenigi preekh mahjas un behrneem un feedo wišus sawus spehkus pehdejo uſraudīsbai un audzināschanai. Un pat wehl tagad netikween daudseem wihreescheem, bet ari seeweetēm nahkas deesgan gruhti atratitees no šči ideaļa.

Bet ekonomiskā attihstiba ir weenaldsiga pret zilweku draudēni un schehlabam. Arveen wika pawairoja seeweeshu kustibas valibneku skaitu. Turpreti, pretejā partijs palika arveen wahjaka, tadehl ka leelakā dala no winas peekritejeem pamašam tīka teeschi eeinterešeta drihsak par labu, nefā par launu seeweeshu emanzipazijai.

Leelruhpneežiba padarija ruhpneežibas preekhstahwi par pašaules waldneku, bet ari tikai leelruhpneežibas preekhstahwi. Masak pahrtkushee un nabaga ūaudīs ūaplūhda brihwās profesijās, kuras no sahkuma bij peejamas tikai augstakeem sabeiđribas slahneem; atšwabinato ūemneku dehli ari parahdijās sche kā konfurenti. Garigā darba veedahwaschana drihs ween pahrauga pēprāfijumu un spezialās finašchanas preekh finat-

niškas darbibas nebuht negaranteja katraiž weetu. Ja ari ſchis apſtahlis bij weens no ſwarigaleem motiveem zihna pret ſeeveeschu konkurenzi, tad no otras puſes, augoſchā uſturas nedroſchiba bij wehl ſwarigaks motiws, lai nokratitu no ſewiſ uſdewumu gahdat par meitam. Kaut ari pehz weenlihdſibas ſnehdioſchos jaunawu brahli un wezafī pagaidam wehl atradās wego eſſlatu un wezās tikumibas warā, kaut wihreris wehl loti bai- dijās, kad tikai ſeeweete neeleauſtos wina darbibas laukā, tad tomehr auga ari to wihreris ſlaitis, kuri bij ſpeeti ſawas tu- wakās perſonigās intereſes eewehrot wairak, nekā wiſas fahrias intereſes. Wini jutās atweegloti, kad winu mahjas un meitas wareja noſtahtees paſchas uſ ſawām fahjam.

Tā ſabeeedriba wiſpirms atſima ſeeveeschu jautajuma eko- nomiſkas puſes noſiſmi. Tas nodereja par zehloni jaunawu iſ- glihtibas paplaſchmaſchanai; tas noweda ari pee ta, ka ſeeweetes fahka peelaift wiſmaſ maſak eewehrojamās un neeziſaki atalgotās weetās. Wiſpirms ſeeweetei atwehra ſkolotajas un pasta un telegraſa eeredna weetas. Leelā mehra to ſekmeja ari lehta darba ſpehka peepraſijums walſts un pilhehtas eestahdēs. Strauji attihſtijās pasta un telegraſa darbiſa; ar obligatoriſkas pirm- mahzibas eewehſchanu wajadſeja dibinat loti daudj jaunu ſkolu. Saprotaus, ka ſche wiſur iſmantoja lehto darba ſpehku.

Priuateestahdēs drihs ween ſekoja walſts un ſabeeedriſko eestahſchu peemehram un daudſas ſeeweetes ar ſpezielu iſglihtibu eenehma weetas hanfās, adwokatu un notariju ſanzelejās un tirdſneezibas birojos. Augoſcho peepraſijumu pehz darba ſpehku te apmeerinaja ſeeweetes. Tomehr bei tam ari tagad wehl daudſreiſ iſleeto ſeeweeschu darba ſpehku, lai iſſweestu uſ eelas daudj ſtingraſto wihreris tā noſiſtu darba algu wiſā raſchobchanā.

No ekonomiſkā redjeſ ſtahwolkla ſkatotees ſeeweeschu jauta- jums tika uſſkatits par „jaunawu jautajumu”. Bet tas neturpi- najās ilgi. Lihds ar to, ka leelruhpneeziſkā attihſtiba noſtahdā arween leelaku ſlaitu wihreris ſluſtigā ſtahwolkli un iſrauj winu uſturai ſtipros pamatus, beechak un beechak ſpeech ta ari wiđus ſchkeras ſewu un vahki nemt dalibu pee uſturas ja- gahdaſchanas.

Ja ſeeweete ſamehrā weegli wareja atraſt darbu neezigi at- algotās weetās, kas neprasi ja leelas iſglihtibas, tad totees gruhtak winai nahjās eespeetees brihwās profeſijās, kaut gan pateefibā kaut zik attaiſnot waretu tikai otradiu paraſhdiſu. Semakās weetās ſeeweete ar ſawām maſām prafibam noſit darba algu; turpreti, kā ahrſts, profeſors jeb augſtaſkais eerednis wina ween-

mehr ujstohda tas paschas prafibas, ka winas kolegi — wihreeschi. Behdejeem wajadsetu zenstees sawas sinatniiskas professijas nodroschinat seeweetei winas eenemto poziziju schai darba laukâ un ar profesionalo organisaziju palihdsibu mehginat nowehrft eenahfuma pamafinašchanu.

Wihreeschu argumenti pret seeweeshu peelaishchanu sinatniiskas weetâs neistur noopeetnas kritikas. Apgalwojums, it ka seeweete prahtha attihstibas sinâ stahno semak par wihreerti, ne ar fo naw peerahdits: ja lihds schim ta wehl mas fo ir radijuje tihti ga-rigâ darba laukâ, tad tam apstahklim ir peeteekoschi soziali eemesli un teescham leeki buhtu melslet wehl zitus. Bet ja schis apgalwojums ari naw pilnigi bes pamata, tad tomehr ar to no-peeteek, lai nepeelaistu seeweetes wijsas professijas us teem pascheem noteikumeem, us fahdeem tur peelaish wihreeschus.

Neweens nenemsees apgalwot, ka wijsi tee wihreeschi, kuri strahda sinatniiskâ darba laukâ ir geniali prahti; tapat neweens nešchaubisees, ka ir loti dauds seeweetes, kuras ar jawâm domashanas spehjam, ahtro sapraschanu un straujo apfehribu pahr-spehj widus mehra wihreeschus. Tâ tad, waj ir faut zik no-peetns pamats atstumt spehjigu seeweeti no tas darbibas, kura tomehr preejama masak spehjigam wihreetim? Tapat mas at-taisnojama ari seeweetes atstumshana no ahrsta jeb profesora amata us ta pamata, ka no intensivâs darbibas warot zeest winas wahjakais organisms. Tas buhtu pareisi tikai tai gadis-jumâ, ja preeksch eezelshanas amata wihreescha fisiske spehki tiftu tapat pahrbauditi, ka pee eestahshanas kara flausibâ. Bet pat pee schis pahrbaudishanas pateesibâ wajadsetu peenemt daschhas seeweetes un atlaist daschus wihreeschus. Scho maigo gahdibu par seeweetes fisisko weselibу nekahdi newar attaisnot un wina janosauz weenlahrschi par leekulibу. To zilwelku bruna-neeziiskâ sajuhta, kuri ar tahdeem argumenteem ujstahjas pret seeweeshu peelaishchanu labi atalgotâs un goda weetâs — to sajuhta nemaj neapwainojas, redhot seeweetes un pat nahlamâs mahtes strahdajot tik pahrmehrigrus darbus weselibai wiškaitigakas rascoschanas nosareš, — us buhwem un keegelu fabrikas.

Argumenti, kuri teek issaziti aijstahwot gimenes laimi un mahtes teefibas pret seeweeshu profesionalo darbibu, velna no-peemaku apluhkošchanu un tadehł mehs wehl atgreesimees pee teem nahkošchâ nodalâ.

Sinatne un brihwâ professijas iſraudſiſchanâ Seemel-Amerikas seeweetem drihsak iſdewâs ſasneegt ſinamus panahkumus. Jaunâ paſaulê, kura naw lihdsigi Eiropas walstim apspeesta da-

schadām nowezojušchām eeraſcham, dauds weeglač iſwest ūtatu jauneewedumu. Seemel-Amerikā ir loti dauds un daschadas widus un augſtſkolas preefch ſeeweetem, bet pa leelakai dalač winām ir atwehrtas ari wiħreeschu ſkolas. Sche tika iſdarit iwiſlabakee mehginajumi mahzit ſehnuš un meitenes kopā.

1898. gadā Seemel-Amerikā bij apmehram 300 000 ſkolatās; starp tām 900 — widus ſkolas un uniwerſitātēs. Jau 1894. gadā dabuja diplomu pirmā ſeeweete-ahrſts, bet 1898. g. Seemel-Amerikā nodarbojās ar ahiſta praktiku 4555 ſeeweetes un 1250 iſpildija mahzitaju weetas.

Australijā ſeeweetem atwehrtas wijsas ſkolas un preejamas wijsas profeſijas.

Loti dabigi, ka Anglijā, fura ruhpneezibas attīhſtibas ſinā ſtipri aīsgahjuſi preefchā zitām Eiropas walſtim, ari ſeeweeschū kustiba ceſahlās loti agri; tomehr ilgi ta newareja ſaſneegt tur zif nezif eewehrojamus panahkumus. 1873. un 1874. gadā Anglijā tika nodibinatas diwas ſeeweeschū uniwerſitātēs; otras diwas tika nodibinatas aſtondeſmito gadu beigās, bet wijsas to- mehr par privateem lihdſelkeem. No walſts uniwerſitatēm ſeeweetem atwehrtas tikai diwas. Anglijā praktiſē tagad wairaf kā ſintis ſeeweetes-ahrſti.

Franzijā ſeeweetes teek peelaistas uniwerſitātēs no 1860. g.; no 1880. gada pastahw ari waldbas widejas ſkolas preefch meitenem, kur ſkolačju weetas eenem weenigi ſeeweetes. ARI Franzijā praktiſē dauds ſeeweetes-ahrſti un nejen ſeeweetes tika peelaistas ari adwokaturā.

Schweizē uniwerſitātēs un politechnika tika atwehrtas ſeeweetem 1867. gadā. No ta laika winas, ſeivijchki Zirikes, ari noder par patveržmi dauds tuhkſtoſchām ahrſemneezem, furām dſimtenē augſtakā iſgļihtiba naw preejama.

Ari Sweedrijā ſeeweetem ir brihwos zeljch uſ uniwerſitatēm un techniſkām ſkolam. 1883. gadā pirmā ſeeweete dabuja Sweedrijā filojoſijas doktora gradu. Slawenā freewu ſeeweete matematikis, Sofija Kowalewskaja, no 1884. gada lihdi pat ūtavai nahwei eenehma katederi Stokholmas uniwerſitatē.

Tāpat preejamas ſeeweetem uniwerſitātēs un ūtatiņiſkās profeſijas Spanijā, Portugalē, Italijā, Belgijā un Holandē.

Kreewijā, kur daſchus desmitgadus atpakač bij ſtipri ſajuh-tamis inteligenču ſpehku un ſeivijchki lauku ahrſtu truħkums, jau 1861. gadā tika atwehrtas ſeeweetem uniwerſitātēs durvis. Behlak tās winām atkal aīswehra, bet tad nodibinaja ſeeweeschū augſtſkolas. 1897. gadā tika atwehrtis ſeeweeschū Medizinas

Instituts. Daudj kreewu jaunawas mahzas ari Wakar-Eiropas uniwersitatis, sevijischki Schveizē.

Wahzijas un Austrijas seeweetem zihna dehl ūnatnīstām profesijam bij daudj gruhtaka, nekā zitās semēs. Wahzu filistri ar teesham fanatisku stuhrgalvibū pretojās nenowehrschamām laika prasibam. „Wahzu tikumibas“ un „krīstīgas gimenes“ wahrda parlamenti un profesoru kolegijas ištorejās pret Wahzijas un Austrijas seeweetem daudj reakzionaraki, nekā visneattīstītako semju waldibas. Tikai no 1891. gada Wahzijā seeweetes tika peelaistītas medizinas un tīkai daudj wehlat ari zitās fakultatēs; pee tam atwehlets katrai atsevīschkai uniwersitatei un pat atsevīschleem profesoreem ijschikt jautajumu, waj peelaist jeb nepeelaist seeweetes pee lekziju klausīšanas. Austrijā seeweetes-ahrstī dabuja weetas jau daudj agrak, nekā tām bij dotas teesības studet medizīnu savā dīsimtenē. Tas joks notika tadehl, ka pec-weenotās prōvincēs, Boñijā un Herzegowinā, starp mahometanu seeweetem bij sajuhtama neatleekama wajadīsba pēhž ahrstem-seeweetem. 1890. gada waldiba eezehla tshetras seeweetes ahrstus, kurām eepreeksch wajadīja iſtudet medizīnu ahrsemēs. Tikai ūmits gadus wehlat seeweetem tīka atwehrita filosofiskā fakultate un pēhž dewineem gadeem — medizinas fakultate. Juridiiskā fakultate un Augstačā techniskā škola tomehr wehl tagad preeksch winām ir ūlehtīas. Kas sīhmejas uſ widus iiglihtību, tad ta seeweetei jaegeguhst Austrijā weenigi privata zelā.

* * *

Seeweetes ilgi zihnijsās, lai notihritu few zelu uſ brihwām profesijam; bet wehl lehnak un ar daudj leelakām gruhtibam atrīnas politiskās un pilsoniskās weenslihdsibas progresā, kaut gan winā eeinterēsetas daudj wairak seeweetes. Politisko teesību truhfumu, kuri pastahwigi nesa seeweetei ūmagus ūdejumus, wareja kaut zīk wehl attaišnot tikai tad, kad wihereetis weens pats ištoreja gimeni un seeweete, eeslehtīa ūchaurās mahījaimneezibas robeschās, nenehma nekahdu dalibū politiskā dīhwē.

Bet muhju laiku seeweete peedalas rājchojchanā un malsā nodoklūs tāpat kā wihereetis. Bahrgā un breežmu pilnā zihna dehl uſturas wina nostahjas lihdsigā wihereetim, un lihdsigi winam padota wiseem dabas likumeem, kuri ruhgti atreebjas par katu ūdejumu ūhai zihna. Newar, ūprotams, noleegt, ka seeweetes pilnīgi waretu aijstahwet ūwas garigās interēses ūkuma deweja eestahdēs; tāpat newar noleegt ari to, ka wihereechi neaiſtahw winas ar peeteekošu paschaisleedsibu. Wehsture to gaiſchi ir

peerahdijsi; to peerahda ari wehl tagadir muhju likumu dewejas eestahdes.

Luhk kadehl seeweeshu kustibas waditajas jau ſen uſtahjas par seeweeshu politiſkam teesibam. Bet tomehr lihds ſhim ta wehl naw ſafneegusi eevehrojamus panahkumus.

Tikai Amerikla seeweeshu politiſka kustiba peenehma organiſetu rakſturu un tur tai ari bij ſawi panahkumi. Jau 1776. g. Nu-Dſchersa ſeeweetem tika dotas wehleſchanas teesibas; bet 1807. g. tas atkal tika atnenitas. Bet kad 1840. gadā tika atſihti par pilnteeſigem pilhoneem nehgeri, kuri atradās uſ ſoti ſemas attihiſtibas pakahpes un tika no „ſabeedribas“ nizinati, tad nebijj wairs eespehjams pretotees balto pilhonei praſibam, kuras tik dſihwi bij peedalijusčas wehrdſibas iſnihzinaſchanas kustibā. 1869. gadā nodibinajās diwas leelas ſaweenibas ar noluhku zihnitees par ſeeweetes wehleſchanas teesibam. 1890. g. winas ſaweenojās un no ta laika ari winu nosihme un eespaids arween paeaug. Bet pilnigu weenlihdsibu dewuſchias ſeeweetem pagaidam tikai tſhetras Seemel-Amerikas walſtis: Wyoming — no 1869. g. Wata — no 1870., Kolorado — no 1893. un Idago — no 1896. gada. Kansasā weetejās paſchwaldibu eestahjchu wehleſchanas ſeeweetes bauta aktiwas*) un paſiwas**) wehleſchanas teesibas, turpreti Montana, Miſiſiſipā un Luisianā — tikai aktiwiwas. 24 walſtis ſeeweetes bauta aktiwiwas un paſiwiwas wehleſchanas teesibas ſkolu walſchu wehleſchanas.

Jaun-Selandē no 1893. gada ſeeweetes bauta aktiwiwas un paſiwiwas wehleſchanas teesibas wiſas eestahdes. Deenwidus Australijā no 1894. gada ſeeweetem ir peeschkirtas wiſas politiſkas teesibas. Abās ſchajās ſemēs ſeeweetes ſoti dſihwi peedalas pēe wehleſchanam un lihds ſhim nodewuſchias ſawas balfis gandrihs weenigi progreſiūam partijam par labu.

Paſchā Anglijā pirmais darbigakais tas kustibas preeſch-ſtahwiſ, kura uſtahjas par ſeeweeshu wehleſchanas teesibam, bij Dſchons Stuarts Mills. 1867. gadā, kad tika paſrlabotas wehleſchanu teesibas, winch uſtahjas parlamentā un peepraſija ſeeweeshu weenlihdsibu. Ari te nodibinajās diwas leelas ſaweenibas ar noluhku zihnitees par wehleſchanas teesibam; ſchajās ſaweenibas ſkaitijās lihds 70 000 beedru un winām bij milſigs, kaut ari neteeschs, eespaids. 1896. gadā Tetfils Beggs eehneedja

*) Aktiwiwas wehleſchanas teesibas — dod teesibu tikai wehlet.

**) Paſiwiwas wehleſchanu teesibas — dod teesibu ir wehlet ir tilt ifwehletai.

parlamentā preefchlikumu īeejeešhu wehlešchanas teesibam par labu; tomehr wiņčh pats lika preefchā atteezinat to tikai uſ patstahwigām, t. i. tahdām seeweetem, kas mafšā nodoklus. 1897. gada pee otrās nolaſišchanas īchis preefchlikums tila pēenemts; treschās tomehr wina pretineki nepeelaišch pat wehl lihds īchim. Tikai uſ Mena salas no 1880. gada aktīvās wehlešchanas teesibas peeschirkas tahdām seeweetem, kam ir nekuſtams ihpaſchums, bet no 1892. gada wiſām, kas mafšā nodoklus. Turpreti wiņas Leelbritanijas seeweetes no 1864. gada peedalas pee wehlešchanam munizipalpadomēs, no 1870. gada — ſkolu waldēs, no 1888. — general un no 1894. gada ari apgabala padomēs; bet tomehr winām wehl naw wiņās īchajās eestahdēs paſiūvās wehlešchanas teesibas.

Sweedrijā no 1843. g. seeweetes peedalas pee mahzitaju un no 1862. g. — pee paſchwaldibas preefchstahvju wehlešchanas. No 1889. gada winas wehl un ari war tilt iſwehletas ſkolas waldēs; tās seeweetes, kuras mafšā nodoklus, neteeshi peedalas ari parlamenta wehlešchanās: winām ir teesibas peedalitees pee generalpadomiju lozeklu wehlešchanas, kuri tad ſaukahrt. iſwehl wirſpalatas lozeklus.

Iſlandē patstahwigi dſihwojoſchās īeejeešus peedalas gandrihs pee wiņu eestahschu wehlešchanam; Norwegijā pee ſkolu walſchhu wehlešchanas winas bauda ari paſiūvās wehlešchanas teesibas.

Eiropas romaneeſchu jemēs īeejeešus ir beſteeſigas. Wahzijā un Austrijā winām naw gandrihs nekahdu teesibu. Daſchās provinžes tās īeejeešus, kas mafšā nodoklus, zaur ſaweem pilnwaroteem peedalas ari weetejās paſchwaldibas un landtaga wehlešchanās. Austrijā pee ruhyncezibas teesu wehlešchanam strahdneezeſ bauda aktīvās wehlešchanas teesibas; Wahzijā winām īch teesibu naw.

Bei tam daudz Wahzijas walſtis, kā ari wiņā Austrijā pastahw likums, kurih noleeds īeejeešus peedalitees politiſkās ſaweenibās un Wahzijā daſchreij pat politiſkās ſapulžes. Schis likums wehl wairak nospeejch jau tā beſteeſiko īeejeeši. Dewin-deſmitos gados Wahzu reichstagā wairak deputati ar Bebeli un Aueru preefchgalā uſtahjās par īeejeeſchu wehlešchanas teesibam; Deenwidus-Austrijas landtagā tās paſchas teesibas aijſtahweja politiſkis Julijs Oſners. Kā Wahzijā, tā ari Austrijā ſpehjigakās un energiſkakās tautas daļas īeejeešus zeniſhas eekarot īew teesibas; īchaj wirſeenā winas strahdā ari ſawās ſaweenibās; tikai pehdejo, ſewiſchi Austrijā, naw daudz un winām ir maſs ee-

spāids. Kas sīmējas uš liberalo partiju vihreischeem, tad winai mās pabalsta ūee weetes.

* * *

Bīhnijās ūeeweetes ari dehl pilsoniskām teesībam, bet tikai ar daudz māsku dedsību, ka dehl politiskām. Bet ari išcis ūeeweetes ilgi parahdījās weenigi bahrgā ūeeweetes apspeeschā un pat wehl tagad pa leelakai dālai dibinatas uš eedomam, ka ūeeweete viju muhšču ir nepilngadiga.

Pirmkārt eewehrojamakās un energiskakās ūeeweetes peeturas pee teem eeskateem, ka politisko ūeelibu eekaroschana ir wištuwakais un wišlabakais zelšč, lai išnīhzinatu tos likumus, kas traužē ūeeweeti winas dīshwē; otrkārt winas atſihst, ka paščā eewehrojamakā pilsonisko nolikumu dālā — laulibas nolikumos, iſdeinīščkā dīshwē likumeem ir daudz māskala nosīhme, nefā wezelai wirknei zitu apstāhku, no kureem wiſeewehehojamakās ir — ekonomisko un garigo ūpehku ūamehrs laulibas dīshwē.

Gandrihs wijsās Eiropas walstis XIX. gadusimteni wehl bij ūpehkā likums, pehz kura ūeeweetes waj nu mantotais jeb ari zitā zelā eeguhtais ihpašchums, juridiſki peedereja vihram. Pa leelakai dālai ūeeweeti nebī ūeelibas noslehgāt nefahdus lihgumus bēs vihra atlaujas. Ja likumos teek minets par „wezaku waru”, tad muhšū deenās sem tās parasti teek ūaprasta tehwa wara, ta-dehl ka iſschķirošchais wahrds weenmehr peeder tehwan. Pebz likuma ūeeweeti naw ūeilibas buht par bahrimu aīsgahdni. Pat mahtē-atrātne tikai tad drīhst palikt par sawu behrnu aīsgahdni, ja to apstiprina waldiba; bet ari tai gadijumā gandrihs wijsās walstis teek cezelts lihds aīsgahdnis. Likums neatsihst ūeeweeti ka leezineezi pee laulaschanas un mireja mantošchanas rakstu ūastahdīšchanas; dāschās walstis winai naw ūeilibas pat pee mīršchanas iſwehletees ūew māntineekus.

Leelakā dāla no Seemel-Amerikas walstīm eeweduščas laulato ihpašchumu noschķiršchanu; tas nodrošchinā ūeeweeti ūeilibu rihkotees ar sawu ihpašchumu un eenahkumeem pehz paščās garščas. Tomehr dāschās teritorijās pat wehl tagad wijs tas, ko eeguhst ūewa, teek uſſkatits par vihra likumiſku ihpašchumu.

Anglijā lihds 1870. gadām ūewa atrādās pilnigā juridīščā atkarībā no vihra un tikai no ta laika tika eewesta ihpašchuma noschķiršhana.

Gandrihs wijsās Eiropas walstis laulibas nolikumi pat wehl tagad atſihst vihra waru pār ūewu. Wahzijā 1896. g. tika iſdots jauns pilsonisko likumu frahjums; tas išnīhzinoja ari mineto vihra waru pār ūewu. Galvenos wilzeenos jaunais

likums ujlaboja seeweete pilsonisko stahwokli. Mantas finā wina palika gan masak atkariga, bet tomehr no pilnigas patstahwibas truhka wehl loti daudži. Reprezetai seeweetei tagad ir teesības eņemti atsgahdna weetu, turpreti prezeta war išmantot scho teesību tikai ar wihra atlauju. Bezagū waru jaunais likums nodod weenigi tehwa rokās; mahte war iſleetot to tikai kā atraitne, un ari tad weenigi tai gadījumā, ja tehws mirstot winu ūchā finā nav aprobeschojis. Wahzu pilsonisko likumu krahjums atwehl seeweetei buht par leezineezi pee laulačhanas un mireja mantosčhanas raksta fastahdičhanas.

Austrijā juridiski teek atsihta mantas noschirkšana, bet wihrs tomehr tif ilgi pahrwaldija un rihkojas ar seewas ihpašumu, kamehr ta energiski neusstahjās pret tahdu likuma iſtulkoschanu.

Franzijā seewas teesīskais stahwoklis ir pilnigi atkarigs.

Iildeenīšķā dīshwē laulato sawstarpejās attegizibas atkaras wispirms no laulibas īaimneeziķā pamata, tahlak no winu personīšam ihpaščibam, tad no waldoščām eeraščam un wispeh-digi tikai no likumeem. Mostahjotees pat pilnigi uš waldoščo likumu pamata, newar peegreest leelas wehribas atsevišķeem noteikumeem, kuri aprobescho wihra teesības tas jemēs, kur juridiski tomehr teek atsihta wihra wara pār seeweeti. Bet ari tur, kur wihra likumiķā wara eeweļrojami aprobeschota, faktiski wina tomehr wehl pastahw; un wina pastahwēs ari uš preekšču, eekam seeweetei nebuhs teesības ja ne pilnigi saraustit laulibas īaites, tad wišmaš patwarigi un bej garām formalitatēm pahrtraukt laulato ūkarus. To veerahda tas fakts, ka tahdu laulato ūtarpā, kuri turpina kopeju dīshwi, ūhdsības dehļi ihpaščuma ir loti retas. Wahzu pilsonisko likumu krahjums newis atveegloja, bet padarija ūchirkšanu wehl gruhtaku; ar to tas eet pilnigi pret tagadejo attihstibas gaitu un nopeetni trauzē iſwest dīshwē wina pažā atrodosčās reformas.

Ari zītās Eiropas valstis nepeezeičhami wajadīgs pahr-labot ūchirkšanas likumus. Tagadejais ūchirkšanas likums gandrijs it wiſur pagehr, lai weens no laulateem tiktu atsihts par wainigu noteiktos nojeebumos un pahrkāhpumos, jeb ari lai pee wina tiktu atrafas tahdas ihpaščibas, kas to wiſpahr dara laulibas dīshwei nederigu. Uš ta pamata, ka naw wairs abpusējas simpatijas, prinzipieli ūchirkšana neteek atsihta.

Austrijā leelakās pilsonu daļas laulibas ir pilnigi nešķiramas, tadehļi ka preekšči fatoltizigeem stahw pilnā ūpehkā kanoniskee nolikumi.

Stipree schkehrschi, kuri ajskrusto laulibas schkirschanu, loti beeschi noder par pamatu seeweetes zeechanam. Wisi ziti noteikumi, kas aprobejcho winas teesibas laulibas dsihwe, ir majak sajuhtami. Leekas, fa tas buhs saprotams jau no ta ween, fa neleels majakums jchos noteikumus nemaj nepasihst, un leelaka dala loti brihnas dabujot nejauschhi sinat, kahdā atkaribā no wihereschha winas nostahdijis likums. Pilnigi saprotams, fa laimigā laulibā likuma bahrdība naw sajuhtama. Wina fahk speest tikai tad, kad pateesibā laulibu nemaj wairs nedrihki turpinat, tadehk fa ta jaudejuji jau jawu tikumišlo saturu.

* * *

Atsewischkeem noteikumeem par laulato mantas teesibam, bei schaubam, ir leela nosihme. Tomehr daudī leelaka nosihme ir neprezetas mahtes teesikajam stahwoeklim: te likumiam jaijšaka jahs spreedums newis par diweem tuweem zilwekeem, bet par iahdeem zilwekeem, kuri palikušchi weens otram ſwechi un daudīreij pat naidigi. Wislabak jcho starpibū raksturo tas apstahklis, fa pret nelikumigā laulibā dsihwojoſcheem wezakeem teek iſleeto spaidu likumi, kamehr pret likumigi laulateem iſleeto tikai diſpositivos likumus.

Franzijā ir noleegts dsiht tehwam pehdas. Neprezetai mahtei un winas behrnam naw teesibas uſtahdit tehwam nekahdas prasibas. Naw likuma, kur seeweetes besteesiba par labu wiheretim atſpogulotos frajaki, fa ſche.

Teecham zeetsirdigi ir uſkraut weenai personai wiſu atbildibū par to darbu, kurā abi nehmuschi weenadu dalibū: tas buhtu netifween netaiſni, bet pat nezilwezifti. Beſ ſiſiſkām zeechanam mahtes uſdewumu iſpildiſchanā, kas kopejas wiſām seeweitem, neprezetai mahtei loti beeschi jazeesch zaur to, fa ta teek iſtumita no ſabeereibas; un pee wiſa ta wehl darba truhkums un ruhgta nabadsiba.

Tomehr frantschu likumi atwehl mahtei pawisam atſtaht jawu behrnu. Wina war ajsnest to uſ „Enfants trouvés“, t. i. nodot uſ wiſeem laikeem walſts gahdibā. Schi eestahde bij nepeezeeschama taiſni tadehk, fa tehwu nekahdā ſinā newareja peeſpeest uſturet jawu behrnu. Saprotams, fa tahdi likumi atſtaht uſ wezakeem demoralisejoſchu eeſpaidu. Walſts gahdiba par behrneem buhtu loti noderiga tahdeem wezakeem, kuri kahdu nebuht eemeſlu deht paſchi neſpehi uſraudſit un audſinat jawus behrmus. Bet tahdā gadijumā wiſpirms jaruhpejas par to, lai wezaki teeſham buhtu pahrleezinati, fa winu behrni tiks labi apgahdati. Turpreti, pee tagadejeem apstahkleem tas nebuht tā

naw, jo ijslikto behrnu audsinašchana un usraudsiba uj walsts rehfina ir loti neapmeerinošcha. No otras puſes, wajadsigs wezafeem neween dot eespehju, bet ari pamudinat tos ruhpetees par jawu behrnu; ja wezaki neſpehj nodarbotees ar behrnu audsinašchanu un usraudsibu, tad lai wiſmas ſeedo teemi wezaku miheleſtibū. Turpreti, Franzijā neprezeta mahte ar walsts eejaufſchanos pilnigi atſchirkta no jawu behrna un war tikai apjau-tatees waſ winſch dſihws jeb miris.

Gandrihs wiſas zitās walſtis nelikumigais tehwis ir ſpeefis apgahdat behrnam nepeezeesčhamo uſturu, bet ari tikai ar ſina-meem aprobeſchojumeem; ſcheem aprobeſchojumeem pa leelakai dalai ir tas zehlons, ka tehwu nekad newar tik noteikti usrahdit, fā mahti.

Leelakā dala no walſtim atwehl peewest tehwam atſpehko-jumu — conceptio pluralis: ja wiſch negrib uſkemtees uſ-ſewis nekahdus peenahkumus pret behrni, tam ir atwehlets pa-ſtiprinat jawu prafibu ar to, ja tikai ir wajadsigee peerahdijumi, ka behrna mahte apaugloſchanas laikā ir bijuſi dſimunu ſakaros wehl ar weenu jeb pat wairak wihreeſcheem. Ja atſwabinaſchana no tehwā peenahkumeem noteek uſ ta pamata, ka to daudiſ reiſ peelaſch likums, ka mahte bijuſi neustiziga, tad ta jaatsiſhſt par pilnigi netaiſnu. Ta fā likumadeweis neruhpejas par tehwā „tikumibu”, tad wiſam naw ari nekahdas datas par mahtes „tikumibu”; behrns jau nu ir wiſmasak atbildigs par to. Beſ tam tahds lehmums paſtahwigi dod eemeſlu wiſreebigakām ſuh-dſibam par apmelojumu.

Wahzijas jauntee pilsoniſkee likumi pa dalai uſlaboja ne-prezetās mahtes un wiſas behrna ſtahwokli. Aisrahdijums uſ mahtes neustizibu wairſ newar atſwabinat tehwu no jawu peenahkumu iſpildiſchanas. Wiſam jaruhpejas par behrna uſturu, peemehrojot to mahtes ſabeeđriſkajam ſtahwoſlim, lihdi 16. dſihwes gadam. Austrijā likums preefſch neprezetas mahtes ir druſku labwehligats. Wiſch neitkveen mahtes neustizibu, bet ari conceptio pluralis neatsiſhſt par peeteekoſhu eemeſlu, lai atſwabi-natu tehwu no jawu peenahkumu iſpildiſchanas. Likums atſiſhſt wihreeti par tehwu, reiſ tikai ir peerahdiſs, ka wiſch atradees dſimunu ſakaros ar behrna mahti wiſas apaugloſchanas laikā un reiſ ſeeveete pate atſiſhſt wiſu par jawu behrna tehwu. Wiſam jadod lihdeſkli behrna uſturai, ſamehrojotees ar jawu paſcha eenahkumeem. Rabadſigo neprezejuičhos mahtu behrni, kuri piedſimſt Deenwidus-Austrijas dſemdetaju patverhmeſs, lihdi 11. dſihwes gadam teek uſtureti uſ ſabeeđribas rehfina. Daſch-

reisj, ja mahte iſſaka wehleſchanos, behrns teek wiſai atdots. Tahdos gadijumos mahtei janokalpo audſinaſchanas maljā tſchetti mehneshi par ſihditaju, ja ween wiſa ſpehj ſihdit diwus behrnus, no kureem weens paraſti ir wiſas paſchas.

Slawenakas ſeeweefchu kufibas preefchſtahwes it wiſur zenjchas pehz eeſpehjas turvinat ahrlaulibā dſimuiſcho behrnu teeſibas to teeſibam, kuri dſimuiſchi likumigā laulibā. Nav nekahds brihnuns, ka leelakā dala no ſeeweefchu teeſibu aifſtahwem ir deesgan nedroſchas ſchai punktā, tadeh̄l ka tagadejā ſabeedriba beſ ſchaubam wairak eeintereteta paturet mantu preefch gimenes im iſſargat to no ahrlaulibas behrnu uſbrukuma.

* * *

Reiſe ar ta jaukto ſeeweefchu kufibu attihſtijas ari filantropiſkā kufiba; tikai wahrdſ: kufiba, jaſaprot ſche druſtu ſchaurakā noſihmē. Ari te pa leelakai dalai veedaliſjas ſeeweetes. Schi kufiba iſzehlās wiſdaſchadako eemeſlu deh̄l; nereti wiſa no manami ari tas pamata zehloni.

Leeliba, ſentimentalitate, garlaiziba — wiſas wiſas meh-gina paſlehptees ſem labdaribas mehtela. Bet ſchai kufibā parahdas ari teeſcham ſirſniiga lihdiſjuhtiba un nopeetna peenahluma ſajuhta; tas dod eeſpehju uſdihguſchais dſinai attihſtitees par teeſcham organiſetu palihdſibu. Organijetā labdariba atrada loti dſihwu atbalu XIX. gaduſintena idejās: attihſtitā paſchzeenibas ſajuhta un tai kaut ari wehl tikai teoretiſkā atſinā, ka teeſibas uſ dſihwi ir kairam zilvekam. Ševiſhki daudži laba wiſa atneja tur, fur ta zentas ſneegt netikween materialu, bet ari garigu pa-balstu. Wiſa mahzijsa ſaprast zeeteju un tuvotees wiſam ar uſmanibu — un tam bij leela noſihme.

Daudži atſihſt, ka labdaribas uſdewums ir — nolihdſinat ſozialas pretrunas. Tas wiſai nekad neiſdoſees. Leelakais labdaribas nopelns ir tas, ka wiſa paplaſchinaja redſes aploku loti daudžiam ſeeweetem; wiſa eemahzijsa tas ſaprast dſihwi un zilvekus ari ahrpus ſchauras gimenes dſihwes; wiſa eemahzijsa tas nemt dalibū ſabeedriſkā dſihwē. Daschās ta pat pamodinaja atſinā, ka bagato dſihwe atteegibas pret nabadiſigeem ir netaiſna un ka ſcho netaiſnibū war mihiſtinat weenigi ar nopeetneem upureem personiga darba un naudas weidā.

Šilantropijas darba laukā Anglija aifſteidsjas zitām walſtim preefchā. Wiſas labdaribas eeflahdes, kaut ari paſchas prafija wehl daidhus pahrlabojumus peemehrojotees weetejeem apſtahkleem, tomehr nodereja Eiropai un Amerikai par preefchſihmi. 1838. g. Eliſabete Freij nodibinaja beedribu, kura ſprauda par ſanu

mehrki sagatawot schehlsirdigas mahjas, lai wajadsibas gadijumā suhiitu winas nabadsigas gimenēs. Tomehr ilgi schee zenteeni aprobeschojās ar schauru daibibas lauku. Tikai 70-tos gados nodibinajās diwas leelas eestahdes, kuras sprauda jew tos paščus mehrkus. Schis eestahdes bij Rigitngales instituts, nojauktē tā winas dibinatajai Florenzai Rigitngal par godu un Scool of training nurses (skola preechī ūlmneeku kopeju sagatawošchanas). Padishwojušchu ūweeschu sagatawošchana preechī ūnamas spezialitates ari bij labdaribas anglis. Behlak winam bij jausranga tee behrni, kuri tika nodoti ūbeedriko eestahschu audšinaschanā. Labdaribas eestahdes sagatawoja ūweetes ari uš zeetuma ušraugu un polizijas kalpotaju weetam.

Behrnu patwersmu, jaunibas dahrnu un brihwlaiku koloniju nodibinaschanai it wišur ir tikpat pateizigas ūkas, kā nafts patwersmem, tehjnizam, ehdeemu mahjam, tautas kehkeem, meitenu patwersmem un jaunu nojeedneeku ūlabošchanas eestahdem. Beidzot wehl jaatsihmē ūweeschu darbiba tautas ižglīhtibas wezinashanas beedribās un tautas bibliotekās. Bes ūschaubam, schis darbs neša bagatus anglus.

Wišas kulturas jemēs leelakā eedsihwotaju dala atradās ūchaušnigā nabadsibā. Tadehļ ari ūauga un bij teesham neišbehgama wiša nupat minetā darbiba. Bet tomehr wina nešpehja un ari nekad nešpehs ūslabot muhju ūbeedribas nabadsigo apriņdu apstahklus tiktahl, kā winas kaut pa pušei waretu west ūlwejisku džihwi. Drihsak ūchi darbiba peerahda to, zīk weltas ir atħewiščko labdaru puhles aijšargat tautas wairuma ūwarigas interejes. Wina war miħkstinet tikai mašu dakinu no ūhim nepanezjamām zeešchanam, bet nešpehji ūsahrstet kaut weenu no teemi augoneeni, kas tuhktoscheem uelainigeem atnes til milfigas zeešchanas un it muhju gaduſintena kauna traipellis.

Tagadejās ūweetes zenteeni ir loti daſchadi. Wini atstahjušchi eespaidu uš wišu tās buhti; tee pahrweidojušchi winas eeraſčas un eeskatus tikumibas jautajumā, winas atteezibas pret pretejo dſimumu. Tee pašchi zenteeni atkaribā no winas pahrweidoteem eeskateem, pēcspēda to ūſahht zihnu par brihwibū. Kamehr wiħreetis iſtureja ūweetei, wina rofās atradās ari pa-wehlneeka wara; kamehr tas bij ūweetes aijšargs, winčh ūſka-tija to par ūawu ihpaſchumu. Schis atteezibas lihdi paſcheem ūhluemeem nosazija wišu wiħreešha un ūweetes džihwi, neiñemot pat ahrejo iſturejšchanos. Ūbeedribas domas derva wiħreetim pilnigu brihwibū kā ikdeenijščā džihwē, tā ari dſimuma jautajumā; ūweetei turpreti tika nowilktas wiſʃchaurakās robežčas.

Bet tikko abpušejām dīsumuma ateezībam radās jauns ekonomists pamats, īeeeweete ūhka ūtātīes uj ūwu agrāko ūtahvōlli kā uj aplamību, ar kuru uj preečhu wairs nekahdā ūnā newar apmeerinatees. Ja ari nēskatotees uj to īeeweetes eehāk no ahrejo ūrmu, un newis dīsilaku tagadejās dīshwes ūzjalo apstahklu ahrdīshanas, tad tas peerahdā tikai to, kā wežas ūrmias ir dāndi stiprakas par winu ūturu. Bet jo pilnigaki ūem neapturamās attihstības gaitas ūpeedeena ijsjudis ūchis ūturs, jo drihsak ijsjudis ari ahrejās ūrmias.

IV. Lauliba, prostitūcija un mahtes ūzdeewumi.

Likumigās laulibas mehrlis ir — regulei dīsumuma prāšību apmeerinašchanu un turpinat ūlwezi, kā ari tai pašchā laikā nodibinat ūabeedribā kaut zīk ūtipru ekonomisku ūchuhniku. Kad mahjraschōschanai gimenes ūaimneezīkā dīshwē ūeekrita wehl ūoti leela loma, īeeweetes personīskām ihpaschibam bij milsga ekonomiska nosīhme. Mahjas ūelchana ūamatojās gandrihs weenigi uj winas. Tadehk ari pee īeewas ūzwehles ūlelako wehribu ūegreeja winas weiklibai un ūaprāschanai. Bet mai pa majam mahjssaimneezība ūandeja ūwu raschōshanas nosīhmi un gimenes lozekli palika ūeenigi par patehretaju ūabeedribu; tihra ūauda ūhka ūpehlet arween ūewehrojamaku lomu un tikai ar winas ūalhdību bij ūeephejams ūoštirinat mahju ūaimneezību. Lihds ar to pee īeewas ūzwehles ūhka ūegreej ūlelaku wehribu ūuhram jeb eenahkumam, ūeka ūeevas ūaimneezības ūināschananam.

Jau no laika gala individuelai mihlestibai pee laulibas nosīlehgschanas ūoti reti ūeedereja noteizōschais wahrds. Iļgus gadūsimtenus nešamaitatās jaunās ūaundses ideals bij — lauliba ūehz mihlestibas; bet tas bij ūeens no teem idealeem, kuri ūehla kā dīshwē ūeek ūtmeti un no ūuxem ūehz garakas ūeekahpschanas un kompromisu ūirknes ūekas ūairs ūepaleek pahri. Jaunās ūaundses ūarstā ūehleschanās pee dīshwes ūeedra ūraudsīschana ūauši ūeenigi ūirds balši ūastahwigī atrada ūašhus ūuhrgalwigakos un pat nešehligakos pretineekus ūezaķās ūaundsēs. ARI tagad ūehl awijs bej pahrtaukuma ūes ūinas ūar jaunām dīshwibām, ūuras ūritušhas ūar upuri ūchai nešaškanai. Zīk beejchi tahdi gadījumi ari nenahk preečhā, tee to mehr ir tikai ūnehmumi; turpreti parasti, ūlweki tos gados, kad tee ūtahjas laulibas dīshwē — un tagad tas noteek arweeni ūehla — jau ūašhi nahk pee ūlehdseena, kā muhju ekonomiskās ateezības ūeatsīhīst

tihras mihlestibas prasibas. Atdot pee dsihwes beedra iswehles noteizojscho wahrdu jchai fajuhtai, parasti nosihme ja ne galigi isputinat, tad wišmais padarit sawu ekonomisko stahwoqli daudj fliftaku.

Wairak ka jebkad agrak, wiħreetis fajuht tagad speedoschu wajadsibu nodrojschinat ſewi pret truhkumu, kusch draud tam zaur weetas paſaudeschamu, ja wiñch ir strahdneeks jeb eerednis, waſ ari zaur atteezigu peeprafijumu ſaraufschanoſ, ja tas ir amaneeks jeb tirgotajs. Wiñch fajuht speedoschu wajadsibu nodroſchinat ſewi eeguhſtot laulibas zelā kapitalu, kusch naw atkarigs no wina parafia eenahkuma. Cerednu un kara klauſibas kalpotaju algas ir nepeeteekoschas preefch tam, lai ſpehtu uſturet ari gimeni un nepeezeeschami pagehr fahdus nebuht papildinajumus. Bet ari jaunawas top jaſratigakas. Kaut gan tas eemahzas wiſadi ſaraunk ſawas prasibas, tomehr noſlehgt laulibas dsihwi wiñam ijdodas arweenu wehlak. Bet winas ſaprot ari to, ka preefch laulibas dsihwes un gimenes ſelchanaſ ir loti no ſwara atraſt prahwus lihdſeklus un ka taifi ni ekonomiſkaſ prasibas ir tas, kaſ wiſgruhtak laujas ſarauftees. Ta jaunawas par daudj labi eemahzas paſiht dsihwi un winas gruhtibas, lai wehl tagad iswehletoſ wiħru pehz ſirds dſinas un wiſas zitas ruhpes atſtaħtu uſ wezakeem, kaſ agrak notika deesgan beeſchi.

Saprotams, ka pee tahdeem apstahkleem noſlehgtas laulibas ja ne pastahwigi, tad tomehr loti beeſchi ir nelaimigas. Pahrifikusħam aprindam, kur lauliba aij matialeem noluhkeem palikuſi par likumu, ir eespehjams west pilnigi meerigu laulibas dsihwi, kaut ari laulatee nemihl un nezeena weens otru, bet juhtas jaistiti weenigi ar ſawu kopejo intereſchu atſixu. Tagadejä dsihwe atwehl to tagad daudj leelakā mehrā neħla agrak. Darbs ahrpus mahjas, tad dsihwe beedribas un klubos, zeloschana un daudj zitas iſpreezaſ, jaſeenotas ar aħrejo ſpihdumu un ħmalku isweſħanuſ, kaſ tagad top peejamas arween plaschakam aprindam—wijs tas dod laulateem eespehju tas nedauđſas stundas kuras wini pawada kopā, buht peeklahjigeem un ħmalkeem weenam pret otru. Bet, jo aprobejshotaki ir lihdſekli, jo wairak ruhpes un puħles prasa mahjja imnezziba, — jo wairak ir ari eemeslu, kaſ iſſauz jħai dsihwē daschadas neſaſkanas. Laulibas, kuras iſejot zauri truhkuma pahrbaudiſħanas ugu niżi tomehr iſrahdas wehl neaissħakħras, par noſcheħlojſħanu ir iſneħmuṁs pat starp tam laulibam, kaſ noſlehgtas ar abpuſeju mihlestibu.

Bet ja ari preefch ildeeniſħkam prasibam aij matialeem eemesleem noſlehgtas laulibas iſleekas apmeerinoſħas, tad tomehr

preeksch juhtigeem zilwekeem winas weenmehr paleek atbaidoščas un reebigas. Un tas ir pilnigi ſaprotaſis: zilwei, kuri war buht weenigi tikai labi draugi, laulibā nosihme weens preeksch ostra daudſ wairak: wiſi atrodaſ ſakaros, kureus weenigi miheſtiba war padarit par zilweka zeenigu t. i. dſimuma ſakaros. Bet jo beeſchakas top laulibas aij materialeem noluſkeem, jo wairak ari wiſu ſchikiru iſglijtotakee zilwei ſahk ſajust to noſpeetibū un paſeminaſchanu, kaſ zelas no tahdām laulibām. Intima ſadſihwe ar otru dſimuma zilweku, ja ta naiv dibinata uſ pilnigas garigās un dwehjeles dſihwes harmonijas, — ar garigo praſibū, dwehjeles dſihwes bagatibu un juhtu paſaules attihſtibū, paleek netikween par mokām, bet pat par nenomaſgajamu fauna traipeſli.

Pee tahdeem apſtahkleem ſabeedribai bei behdigas personigas laimes ſaudeſchanas draud ari wehl zits launums. Jau tagad mehs redſam, ka tee wihrēechi un ſeeweetes, kaſ ſawas garigās un juhtu paſaules attihſtibas ſinā ſtahw angstak par widus lihmeni, paraſti ſpehj noſleht laulibas dſihwi ar leelām gruhtibām. Tahdā kahrtā jaunās paauđes radiſchanā naiv eeſpehjams nemt dalibū wiſlabakeem elementeem. Peenemſim pat, ka pa leelakai dalai dabifkas praſibas nem pahrīvarn par ſmalljuhtigās dwehjeles dſinu; bet ari tahdā gađiſumā jaceiwehro wehl tas, ka Eiropā, kā jau agrat tika apſihmets, jaunawu ir daudſ wairak, neļa peeauguſchu wihrēechu un ka tadehļ daudſ no wiñām neſpehj atrast wajadſigo laulibas dſihwi. Tā tad, ja ari dabifkas iſlaſas likums netiftu trauzets no ſabeedriſkeem apſtahkleem, tas jaunawas, kuras ſiſiſkas un garigās attihſtibas ſinā atrodaſ ſem widus limena, tomehr neatrafī ſew dſihwes beedra un newaretu peedalitees pec zilwezes turpiņaſchanas. Tagad pateefibā nauda loti beeſchi pahrīwer personigas ihpachibas un tadehļ mahtes uſdewumi peekriht arween tahdām ſeeweetēm, kuras tikpat ſiſiſka, kā ari garigā un tikumiſkā ſinā ir maſak uſ to zeenigas; turpreti, leela dala no wiſapdahwinatafām ſeeweetēm teek iſſlehtgas iſ zilwezes turpiņaſchanas prozeſa.

* * *

Leelakā dala wihrēechu ir eemahgijschees meklet miheſtibas laimi ahrpus laulibas. Šaprotaſis, wiſi ſekmes ſchai ſinā naiv nefahdas leelās, tadehļ ka pa leelakai dalai tahdā miheſtiba noſihme tikai wiſrupjako ſaiſlibu apmeerinaſchanu un weenmehr ir ſaiftita ar weneriſkām ſlimibam. Turpreti ſeeweete ahrpus laulibas waj nu pilnigi atturas no dſimuma dſihwes, jeb ari wed ſtingru zihnu, mokās un friht faunā.

Iau no seneem laikeem wihreetim ūabeedriba atwehlejuši dsumuma dſihwē pilnigu brihwibū, ūeeweetis turpreti ta noſčkīhruſi diwās dalās: tilikās un netiklās. Ar Arguša azim tā apjargā starp ſchim diwām ūchirām eſoſcho robeschu. Ahrlaulibas behrmus ūabeedriba atrod par nepeezeesħamu turet pehz eſpehjas tahlu no gimenes un ahxpus mantosħanas likumeem.

Tagadejai ūabeedribai wajadſigas abu kategoriju ūeeweetis. Lihdi ar to, fa widus ūchirkas ūaudē ūawu ūtingro ūaimneeziķo pamatu, kadehł ari laulibas dſihwes teek noſlehgħtas arween wehlak un retak — lihdj ar to prafiba pehz godajamā ūeeweetem paleek arween maſaka un maſaka un taiji ni otradi, ang preeprafijums pehz netiklem. Tadehł ari prostituzija nekad naaw paſtahwejuſi tik plasħħa mehrā, fa taiji ni leelruhpneezibas laikmetā.

Katram buhs deejgan gaſchi tee eemeſli, fas pamudina wihreesħbus uſ prostituziju. Schini jautajumā ir maj domu starpibu. Tomehr daudž leelakas ir domu starpibas atteezibā pret teem eemeſleem, fas ūpeech ūeeweetis pahrdot ūawu meeju. Pat leelakā dala no muhju laiku zoziologeem atſihſi, fa taiji ni truhkuma pehz wiſleelako ūkaitu prostituetu dod darba kaſchu aprindas. Tomehr, preeſħmè daſchi, beeſchi ween pee tam wainigs ir ari laiſkums, weeglprah̄tiba un dſina pehz baudas; wini zenjħas to peerahdit ar peemehreem iſi atſenixiħlo prostituetu dſihwes, furas, neſſatotees uſ to, fa winām palihdjets atraſt zit u nodarbojħan, tomehr wehlak atgħejiſuċċas pee ūawa fauna amata. Bet newajaga aismirſi, fa ekonomiſtajam truhkumam un ūaſtitām ar to daſħadām zeeħchanām gandriħi pastahwigi ħeko ari gariga un tifumiška nabadsiba. Pastahwigi strahdneezes teek nomozitas no besgaligi ūmagħa darba. Bej tam daudsu strahdneetħu truhkums pastahw neween galigà baribas un apgehrba nabadsibā, bet ari ūchauṁigos dſihwokla apstahklos, kam schini gadijumā ir, warbuht, wiſleelakā noſiħme. Ja preeaugosħha jaunawa ir ūpeesta gulet weenā telpā ar pilnigi ħwescheem wihreesħcheem un dſihwot taħdos apstahklos, fur katra organiħma prafiba jaapmeerina leezineku flaħbiuħtné, fa lai tur attihħtas tikumibas un fauna juhtas? Kax atteezas uſ pahrmetumu par weeglprah̄tibu un laiſkumu, tad katra besiżejas stahwoklis, ja tas turpinas beigaliġi ilgi, padara zil-welu par weeglprah̄tigu; un jauna strahdneez ħoti beeħchi friht iſi ilgħaqi laiku taħda besiżejas stahwokli. Kax neaugħligħs darbs eedweħx beidjsot pret ūewi reebumu; un zif daudž strahdneetħu welti meħġina iſrautes iż-zeettidriga truhkuma aufstām rokam. Tahla, aixrahda un wehl ūniż-żebi, dſiau pehz baudas, kura peemiħt ūchim nelaimigām buhtem un noſoda winas par to.

Bet waj jemako aprindu jaunawa lai neatwehl few tos
zenteenus pehz preeka, gresnuma un jautras fabeedribas, kas
veemiht fatrai widejai seeweetei? Waj wina ir wainiga pee tam,
fa nespēhj apmeerinat schis wehleschanas likumigā zelā, jaunās
mahjās, peeflahjiņā weidā, fa tai jaatstahj faws nabadsigais
dsihwoftis, ja ta grib eelpot swaigu gaiju un redjet gaijmu,
waj, beidsot, wina wainiga, fa nespēhj atpuhstees tikai nakti un
speesta upuret sawu godu, lai faut reisi waretu papreezatees, pa-
ehst zif gribas un eegahdat jaunas drehbes. Ne, tahdi ap-
wainojumi pret nabagakam no nabagām neattaišno to zeetsīrdibū,
kahdu parasti isleeto ijmantojot schis nelaimigās.

Sabedribai wajadfigas netikles un wina gaida ijdewigu
brihdi, kad bāds un slahpes pehz dsihwes apgahdās winai schos
nelaimigos upurus; pehz tam wina tos noschiro, un apgahda-
juši ar biletēm, nowed uj tirgus. Loti dabigi, fa prostituzija teek
pawadita no peewilschanas un jaunawu pahrdojchanu. Bet kad
kahds nebuht spilgtis gadijums norauj segu, ar ko wijs tas teek
apsegts, kad gaijhi top redjams, fa wijsas leelās pilsehtās netikles
ir nospeestas un apšmeetas sawu pirzeju wehrdsenes un fa schau-
smigā skaitā winas refrutejas no nepilngadigeem behrneem— tikai
kad leekuli hauz pehz likuma, neisletodami winu tomehr uckad
pilnā mehrā.

Noteikt prostituetu skaitu nav eespehjams, tadehēt fa lihdī
ar eeregistretām un eeskaititām ir wehl loti dauds šlepenu un
wehl wairak tahdas seeweetes, kuras nodarbojas ar prostituziju
tikai pee gadijuma, kad darba alga nespēhj apmeerinat wijs ne-
peezeeschanas prāfības.

Puslīdz pareisu prostituzijas isplatischanas ainiu rahda tas
sakts, fa weenā pašchā Parīzē pehz munizipalpadomes skaitischanas
simam 1889. gadā prostituetu skaiti sneedjās lihds 120 000 un
Hamburgā jau 1860. gadā, katra dewitā seeweete bij netikle.

Mehs labprāht mihi lam paleelitees, fa dsihwojam humani-
tates gadu simteni, mehs atsīhstam indiivida teesības uj sawas
personas attīhstibū un waj mirstam pee domam, fa wehl kahdā
nebuht jemes lodes faktinā war pastahwet wehrdsiba. Un neška-
totees uj to, leelais zilweki wairums neatrod neka ūsijska pa-
šchā briesmigakā un fauna pilnā dsihwu radijumu pirkshanas un
pahrdojchanas aktā. Tahdi zilweki ūstopami neween starp wihs-
rejcheem, kas atsīhst prostituziju par weenu no sawām wišeeveh-
rojamakam dabiskām prāfībam, bet ari starp seeweetem; pehdejas
augstīrdigi peedod ūsveem wihsreem winu „wehtraino pagahsti“
un daschrej ari nemajak wehtraino tagadni. Sawada augstīr-

diba! Wina netisween nostahda seeweeti uj weena tikumibas stahwolla ar „puščajkuſcho“ wihru, bet draud ari ar neauglibu un ſifilitiſfeem pehznahjejem.

Pazeesch arween to, fo newar wairs nowehrſt; ta ka tahdi wihrēſchi, kas lihds laulibai dſihwo tifli ir loti reti, tad ſeeweetei ari naw nekahdas iſwehles. Bet raftrurgi preeſch ſeeweechu ſtahwolla ir ſekoschais: tifmehr, famehr wihrētim wehl wairak neka agrak teek atwehleta brihwiba ifmantot wiſnetihraſkos dſimumu ſakarus, no ſeeweetes arween wehl peepraja wiſſtingrako attureiſchanos. Tas eet pat tiktahlu, ka pehz likuma, kurſch wehl tagad ir ſpehla Franzijā, wihrs bei ſchaubam war pagehret ſchirkſchanu uj ſeewas neufizibas pamata, turpreti pehdejai tifai tad tas atwehlets, kad neufiziba no wihra notiſije paſcha mahjā. Tas deesgan gaiſchi norahda uj to, ka ahryus mahjas wihrēties war atſiht netiklibu par ſawu likumigo teeſibu.

Seeweechu kustiba, ſewiſchi no ſahkuma, koti ſtingri uj ſtahjas pret tahdu nepareiſibu, ka wihrēſchi un ſeeweechu tikumiba teek mehrita ar daschadām mehrauklam. Neſkatotees uj to, ka ſeeweechu kustiba pabalſtija tik eewehrojam iwihi, fa Bjernjons, Ibjens u. z., wihi Tomehr neiſdewas noſluht ſchaj ſinā pee praktiſkeem ſoleem un iſlabot leelakas dalas wihrēſchi preeſchlaulibas dſihwi. Seeweechu kustiba pamajam atmeta ſcho zihnu un tagad wina tifko wairs manama. Bet galigi ta Tomehr neiſbeidjās. Wina nogreesas par zitu, daudis weſeligaku zelu, kurſch praſa gan daudis wairak wihrīſchibas un pilnigas atfazijſchanas no wegeem uſſkateem. Neweeta uſtrauktees par to, kas ſmagat zihna ſtarp dabas un zilveka paſchzeenibas praſibam pehdejās upurē pirmajām par labu. Pamijam otradi, wajadſigs zihnitees pret teem apſtafkleem, kas iſjanz tahdu neſaſkannu, kuru leelakā dala wihrēſchi neſpehj iſſchikt zitadi. Seeweetem Tomehr naw ne maſaka eemeſla ujſtahdit ſawu attureiſchanos par noderigu preeſchſihmi, jo loti beeſchi wina ir newis titlibas, bet wahjibas ſekas; pehdejā wiſpirms atrodas jau ſeeweetes dabā, kas uſleek bei mahtes peenahkumeem ari wihas zitas dſimuma dſihwes gruhibas; pa dalai Tomehr ſchi wahjiba ir iſauguſi iſ ſozialeem apſtafkleem, kas padod ſeeweeti tahdeem titumibas likumeem, kuru wihrēſchi radijuſchi paſchi preeſch ſawām intereſem.

Lehnam, gandrihi nemanot, attihſtas ſchi jaunā kustiba un pagaidam atſtahj redſamas pehdas daudis wairak literaturā, neka dſihwē. Wina zensħas atſhabinat neprezeti mahti — to mahti, kas droſchſirdigi ſaraha wa ildeeniſchkaſ titumibas likumus, neſlaſtijas uj ſabeedribas lahſteem un newehrteja wiſ dſimuma attee-

zibas tikumibu pehz teesikām formam, bet gan pehz winu eekshejā garigā satura. Schai kustibai newar buht leelas nosihmes wijsos jabeedribas slahkos, bet gan tikai tos, kur jabeedrīskā plaiša starp likumigu un nelikumigu dsihwes beedreni paleet arween schauraka un schaurala, kur eerašhas newelg gandrihs wairs nefahdas robeschās starp likumiga un nelikumiga tehwa peenahkumeem pret javeem behrneem.

* * *

Tā seeweeshu kustiba jastop ūew zelā daschnedajchadus īchlehrīshkus. Apgalwo peemehram, ka augstakās profesijās wina tikai tad waretu nostahtees lihdjas wihereetim, ja tāpat ka wiinch pilnigi nodotos darbam un schai nemitiqā darbibā aismirstu wijsus gimenes peenahkumus. Tas winai nav eespehjams, jo mahtes uđdewumi stahjas tai zelā. Bet ari wihereetis atstahj nowahrtā daudž ūvarigus uđdewumus pret gimeni un jabeedribu, kurā wiinch dsihwo. Ari wiinch dara to ne aij pahrleezigas mihestibas pret darbu (wispahri reti fahds mihl ūawu profesiju), bet aij bailem ūchausmigā pelnas dsihšchanas trazi tilt ijjistam no ūleedem un ūaudet eenahkumu.

Tahkā, ūaka, ka seeweetei wajadsigs lihdj ar ūawu profesiju nodarbotees ari ūaimneeziā, jeb wišmaš wadit to. Schis atspēhkojums dibinats uj tam domam, it ka atsewiščkas ūaimneeziā pastahwetu muhšchigi. Pateešibā jau tagad techniskais progres un seeweetes profesionalais darbs atnehmis mahjš ūaimneeziā leelako dalu no winas nosihmes, wina netiš arween wairak teek atsīhta par ūlgo, bet ir ūaistita ar milsgī daudž neproduktiwa darba ūpehka ūleetoschanu. Mehs redšam, ka tahdās ūemēs, kur plāščaki attīstījūs kapitalistiskā rāščošchanas fahrtiba, — Anglijā un Amerikā — daudž gimenes jau tagad atsīht par labaku Boardinghous, ūekā atsewiščku ūašč ūaimneeziā. Te mehs jastopam jaunas kustibas dihglus par labu gimenes kooperatiweem, kuri ūenshās ijsčikirt ūavo ūautajumi leelakos apmehros.

Bet ziti ujsītājas pret to, ūažidami, ka mahte preešā behrneem ir neatšverama un neweens newar ijpildit winas weetu. Žit launi ari nebuhtu tagadejās dsihwes apstahkti, wini tomehr behrneem mahti.

Bet waj pateešibā tas tā ir? Ūa dsihwo miljoneem bahriau, ijsmešti un nabagu behrni, kuri jau tagad uj ūabeedribas rehķina teek audseti drihsak ūifti ūefā panešami? Ūa ūahjas teem behrneem, kuras mahtes par neezigu atalgojumu atdod ūeščhu "audſinašchanā", kur tee nobeidsjas pehz abpujejas ūlujas ūenoschanas? Ūa juhtas fabriku un mahjstrahdneetīšu behrni,

kurus mahtes nereti peeseen pee staba, jeb eeleek dſitās lahdites, lai tee netrauzetu winas darbā? Ko ūajuht tee behrni, kuri bej schehlaſtibas teek no wezakeem fauti un nereti peefisti pat lihdī nahwei? Kas noteekas ar teem neſkaitameem behrneem, pret kureem fatru gadu teek iſlectota rupja wara? Kā flahjas tām meitenem, kuras jau 12, 10 un pat 8 gadus wezas frihi par upuri prostituzijai? Un, no otrs pūjēs, waj loti daudī pahrtiſkuſcho ſchiru behrnus neaudsē institutos jeb ari mahjās mahjſkolotaji un mahjſkolotajas, bet nevis mahte? Waj daſchās aprindās neteek atſihſt pat par neparastu, lai mahte pate ſihditu un audsetu ūawu behrnu? Beidsot, waj weeglprahigi un netikli wezaki nenoder winu behrneem par loti faiſigu preekſchihmi?

Tas aiffreedums, fa behrni weenmehr juhtas wiſlabak pee wezakeem, ir loti ſtiprs: daſchi preeauguſchi zilveki loti labi ſapro, zif daudī kluhdas un pahreſtibas nodarijuſchi wezaki winu audſinashanai aij weenaldſibas un neſaprashanas; bet to mehr wini arween wehl atſihſt wezakus par eedſimteem audſinatajeem. Bet pateeſibā tikai loti reti prot teecham labi audſinat ūawus behrnus. Lai to ūeptu, tad ir nepeezeeschama garigā un dwehſeles attihſtiba, ar kure apbalwoti tikai loti reti no tās paſaules, fur leelakā data no paſchas behrnibas dſihwo muhſchigā zihna dehl maijes, dehl pelnas un peedewam wehl dehl ūemām kaiſlibam un baudam.

Pat juhtigi un mihiſas pilni wezaki loti beeſchi ir ſlikti audſinataji. Peeteek jau ar to ween, ja ūin, zif plaschi teek leeiots meeſas ūods pee behrneem pat iſglihtotās aprindās; peeteek jau ar to ween, ja atminas, fa tik preekſchihmigā walſit, fa Wahzijā, wehl tagad walda riſktes un koki un mahtes nebuht neproteinete pret to. Ar to peetiks, lai ūaprastu, fa augſtā audſinashanas mahkla wehl ir loti ſlikti noſtahdita un fa to newar wiſ uſtizet katraam weenam.

Bej ſchaubam, daudſreis behrni iſaug wezaku mahjās loti laimigos apſtahklos; bet waj eeſpehjamſ paſtahwigi turet preekſch azim ſhos iſnehmuma gadijumus un atſtaht bej eewehribas teecham ſirdi ūalausoschas behrnu zeefchanas? Aijrahdiſumi par mahtes peenahkumeem norahda tikai uſ to, zif trula un aprobeſchota ir ta ūabeedribas daļa, kura atſihſt ūewi par paſaules zentru un runa wiſas zilwezes waſerdā fatru reiſi, kād aijſtahw ūawas intereſes.

Bej ſchaubam, daudī mahtem jau eedomajotees ween, fa wiſam buhs jaatdod ūawi mihiſliſchi ūweſchu rokās, buhtu neiſakami ūahpigi. Un ne bej eemeſla, jo wiſlabakā audſinashana,

pilna mihlestibas un sinaschanu, nekad newar atshehrt behrneem wezaku mihlas. Bet kapehz lai nepalihdsetu tam mahtem, kuras katru deenu daudz stundas nodarbinatas? Taisni schinis stundas peedsihwojuschi audsinataji waretu eekemt mahtes weetu, nesa-raustot tadhā sinā tās saites, kuras jo tuvak weeno mahti ar tās behrnu, jo wina iikumiskā un garigā sinā ir attihstītaka. Ja tagad tās eespehjams tikai retos gadijumos, tad pee ta ir wainigi sabeeedriskee apstahkti, kuros mahte pilnigi aisenemta no sawas profesijas darba, jeb ekonomisko apstahkti dehl nepeezeeschama mahjā.

Sabeeedriba newar noleegt, ka pirmais un isschkiroschais wahrds peeder seeweetei tai jautajumā, ka nokahrtot un uslabot atteezibas pret wezakeem un behrneem, kuras tagad ir tiipat nefahrtigas, ka atteezibas pret dsumumeem.

V. Stehdseens.

Seeweeshu kustibas atsewischkās ušwaras un panahkumi atstahjušči XIX. gadusimteni sawas pehdas uš wisu ziviliseto tautu kulturu. Bet wehl leelatu eespaidu ir atstahjušči seeweeshu in diwidelā attihstiba, kura tika issauktā no džilām pahrmairām ekonomiskā džihwē. Schis eespaids parahdas abu džismumu profesionalās un sabeeedriskās atteezibās un eespeeschas pat intīmā gimenēs džihwē. Jo džili aijškahuši ta ari wezaku atteezibas pret behrneem un dewusi daudz džilaku saturu ari sawstar-pejam seeweeshu atteezibām.

Rahdreijs seeweeti ušskatija par sawa dsumuma nepeeluhihsa-mako teesneši un domaja, ka winas newar eedwehst weena otrai wajadfigas intereses. Turpreti, pehdejā laikā starp seeweetem attihstas arween stiprakas un stiprakas solidaritates juhtas, winas mahzas pawisham zitadi saprašt weena otru.

Notikusēs eestatu pahrmaina atteezibās pret wiħreeshu un seeweeshu teesibām un peenahkumeem, interesem un prasibām, wišgaischaki atspoguļojas muhsu laiku kulturas tantu dzejā. Tagad seeweete ka rafstneeks un dzejneeks ir daudz beeschaka un ihpatnejaka parahdiba, neka agrakos gadu simtenos. Agrak seeweetes zentās darit pakal wiħreeshem; rafsttit tapat, ka to dara wiħreetis, tika atſiħts preeksħ winām par augħstako uſslawu. Tagadejā seeweete war jaġit paſaulei ari kaut ko ka seeweete; wina jajuht jawas speziellās spehjas atteħlot seeweeshu domas un juhtas.

Bet ari wihreeschi, tagadejas dsejas un literaturas preefchstahwoji, pee reijes nodarbojas ar seeweeshu problemas un to jauno prafibu atrisinašchanu, kuras wina zehluji preefchhā pasaulei un dsihwei.

Preefch dsumma dsihwes regulešhanas rafstitee likumi tikai lehniam war sekot kulturas progresam. Tadehā ari muhsu laulibas noteikumi tik beschi israhdas par tukšhu ūkanu; bet lihdsas ar wineem isaug un iſſtrahdajas dsihwi likumi, pehz kureem tad ari pamoduses seeweetes paſchzeenibas ūjuhta eelahrto ūku laulibas dsihwi. Wihrs, kurſch atwehletu ſew iſleetot pret ſeewu wiſu to rupjo waru, uſ kahdu tam teesibas pehz laulibas likumeem, iſgliktotas aprindas iſktu tagad nizinats un pat ſemakas ſchirkas tahdu zilweku wiſmas nezeenitu. Ari tehwa wara par meitu wairak teek aprobeschota no waldoſchām eeraſchām, neka no likuma.

* * *

Seeweeshu kustiba netikween iſmaina ſeeweeshu ſtahwoſli; wina zenshas mihiſtinat pat wiſas ziwilisazijas rafsturu, eepotet kaut drusku ſeeweetes maiguma un mahtes ruhpibas muhsu ween-puſigai kulturai ar winas zeetſirido wihriſhko rafsturu. Ar brihwibas kustibas peeauugſchanu iſhee zenteeni arween wairak teek iſwesti dsihwe.

Iau tagad mehs waram nowehrot, zit ſtipri iſmainijees jehdjeens par wihriſhki. No wihreesha pagehr tagad tahdas ihpaſchibas, kuras agrak tika uſſkatitas weenigi kā ſeeweeshu tikums; tahdas ir: peeklahjiba, peekahpſchanas majak ſwarigos iſdeenijskās dsihwes jautajumos un ūaudſiba pret otrā wahlām ihpaſchibām; turpreti, rupjas waras iſleetoſhana teek noſodita tagad dauds ſtipraki, neka agrak. Schai jaunajai wihreesha ihpaſchibu nowehrteſchanai ir jo leelaka noſihme — jo wairak ſeeweete zenshas aijneegt tās zehlas ihpaſchibas, kuras agrak tika atſihtas weenigi par wihreeschu privilegiām, peem. paſchja-waldischanas, energija, dſilas ſaprashanas ſpehjas un plaſchs redjes aploks.

Bet waj wihreetis ar bagataku dwehſeles dsihwi neijrahdiſees par nederigu bahrgā neſchehlīgā zihna dehli uſturas, uſ kuru to ſpeech tagadeja kahrtiba? Bet waj ſchi bahrgā zihna nepeeſpedis ari ſeeweeti pahremet no wihreesha lihdi ar winu ſe- wiſchfām zehlām ihpaſchibām ari tās rupjas ihpaſchibas, kuras peemiht wehl ūoti dauds wihreescheem? Waj pee tahdas mainas paſaule neſaudēs kā mihleſtibā, tā ari ſpehſā?

No tamlihdsigām ūchaubām muhs aijšargā ta pahrleeziba, kā paaudses raksturs nemainas ahtaki, kā ūbeedribas ekonomiskās formas; jau ilgi preefsh tam, kā ūbeedriskee apstahkti, ajswedis ūeweeti lihds ijsvīrtibai, tee pahrkahps ūawu fulminazijas (wisaugstako) punktu.

Kas ūhmejas uš nahlotnes walsti, ūuras mehrlīs ir wišpahreja laime un ne pelna, ūrā waldis meers un prahs, un ne wišu zihna pret wišem, — tahdai ūbeedribai nebuhs wajadīgs zilvelā ūhehrs, kā ūra eewehrojamakais faktors: ūchi ūbeedriba attīstījēs un ūs ūs jo bagati, jo wairak zilweks paliks par zilweku.

Meri Wolstenkraſt.

1892. gadā parahdijās Meri Wolstenkraſt grahmata: „A Indication of the Rights of Woman“ („Seeweeshu ūteſibū aijſtahwiba“). Pehz ūmits gadeem Fauset, pasihstamā angļu ūeweeshu wehlešchanas ūteſibū aijſtahwetaja, no jauna ijdewa ūchi grahmatu ar ūawu ūteſham ar talantu ūrakſtito eewadu. Ūchi gaduſimtena ūahkumā P. Bertolda pahrtulkoja ūiku wahzu walodā.

Ūchi grahmata nodereja, tā ūkot, par robejšas akmini ūeweetes wehsture. Te wiſpirms gaiſchi un atklahti ūka ūſtahditas un pamatošas zilweziško ūteſibū prātības preefsh ūeweetem — ūſtahditas taiſni tahdā laikmetā, ūrā jau bija ūgatāwota ūeme ūchis jaunās idejas ūſselšchanai. Ūteesa gan, ūtiko parahdijās ūchi grahmata, ūina lihds ar tās autoru ūka waj apbehrta lamas wahrdeem; Horazijs Walpoļa noſauza Wolstenkraſt par „hijenu ūwahrkā“, un ūtai maſs pulzinšč domu beedru ūostahjās ūinas puſē. Der ūtai ūlīhdsinat tagadejo Anglijas preefshūhmigo ūeweeti ar to idealu, ūru tehloja Meri Wolstenkraſt, un tuhlin ūluhs redſams, ūzit pateſibā tad jau bij nobreedis laiks ūchis grahmatas ijdoschanai: pehdejos ūmits gados ūpnis pahrwehrtas par ūhstenibū. Tagad jau wairs neweenu ūeuſtrauz wiſs tas, ūo praveetoja, pehz ūkā ūzentās Wolstenkraſt un ūkas ūinas lihds pil ūoneem iſlīkās par fantastiku, jeretiku un nepeeklahjigu. ūinas ūprinzipi ūtapa par wiſpahr ūtſihteem un pat ūtik radikala prāſiba, ūkā ūeweeshu wehlešchanas ūteſibas, it daſčās ūeetās jau ijsveſta ūſihwē. Luhk ūadehl „Seeweeshu ūteſibū aijſtahwibas“ jaunajam ūdewumam tagad ir drīhſak ūtſinas ijsazīšchanas un wehsturīſka, ūkā praktiſka nosiħme. Un Fauset ūoti pareiſi ūſiwer ūawu

preeschwahrda, sa tagadejais seeweetes stahwoollis Anglijā līdzinas jan Meri Wolsteenkraft idealam.

Tomehr zitadi tas ir Wahzijā un zitās jemēs. Jaatsihst, ka wahzu seeweete no iħis grahmataś waretu wehl daudx fo mahgitees. Videja wahzu seeweete wehl tħallu naw pażehlujes pàr to seeweeshu lihmeni, pee kura ġreefàs ar jaiveem argumenteem M. Wolstenkraſt, gribedama vazelt winas no laiķuma, neattihstibas un melkulibas stahwokla, gribedama pamodinat winas peenahkuma un zeenibas atsiku, kà ari peerahdit wiċċu paċċu laimes espehjamibu. Tadeħl ari iħis grahmatas wahrzu tul-kojumam ir kà weħsturistka, ta ari praktika nosihme. War tikai preezatees, kà beidżot filtee, pahrleeginojšchee, atspirdsinjōjšchee, tikkpat ġewiċċkigiee, kà ari zilweżijsse iħis preeħijsiħmigàs seeweeteς wahrdi fakta ari drusku noweżoju iħċàs, tomehr aixgrahbjo iħċàs un ikaistās iħanàs iżplu hdis teejshi no paċċha awota pàr meegaino, nojseedoscho, aprobejxhoto, pahrpildito daċċhadeem neezineem atmosferu, kura djiġi waħzu seeweete.

Rahds bij Meri Wolstenkraft noluks? Nadehl ta sawā laikā tika sauktā Anglijā par "hienu swahrkā"?

Wolstenkraſt noluhks bij audſinat ſeeweetes tå,
lai winas wairs nebuhtu progresam par tormazu.

Sawâ ſkaiftâ un naiwâ preefchhwahrdâ, kurâ ta greeſchass
pee frantichu biftapa Taleirana-Perigora, wina ſawâ ſirñigâ ne-
wainibâ dalas ar to ſawos labos nodomos un zeribâs; iſhái
preefchhwahrdâ wina tik ihſi un ſkaidri iſſaka ſawu tizibâs
lozefli, ka es newaru neatwehlet ſew to preeku atſtahſtit iſho
weetu:

"Aistahwedama seeweeshu teesibas, es sawam galwenam prasibam leeku par pamatu sekoscho prinzipu: ja audsina schana nesagatawos seeweeti wi hreetim par beedri, ta trauzes sinashhanas un tikuma progreju, jo pateesibai wajag buht peejamai wi jem, jeb pretejā gadijumā wina neastahj eespaidu uj wispa hrejo dsihwes gaitu. Bet kā war gaidit kopdarbibu un palihdsibu no seeweetes, ja wina nesaprot, kapehz winai jabuht tilslai? Ja nesti prina winas prahru tiltahl, lai wina waretu ja prast ja nu peenahkumu un pehdejā sakaru ar pašhas labklahjibu? Lai audsina schana dotu eespeljhu behrneem ja prast patriotisma patejo nosihmi, mahtei pašchaj wajag buht patriotei. Mihleftiba pret zilwekeem, iš kuras ištēk wejela wirkne tikumu, rodas tikai jem zilwezes tikumišķas un zilweziskas labklahjibas eespaida. Bet tagadejā seeweeshu audsina schana un winu stahwo klis nem eespeljhu par to pat domat".

Meri Wolstenkraft zentās parahdit saweem lihdspilhoneem wijsas „seeweetes stahwokla un audsinašchanas“ sliftas sekas. Wina tur seeweetei spoguli preefsch azim, kurā atspogulojas wijsai nepeewelkofschs tehls. Wina rahda tai buhti, slahpsitočhi pehz baudas, wilstigu, launu, ar behrnischkam, nizinamām nebehdnibam bes zeenigas godkahribas, ar neattihstiu ſirdi, bes miheleſtibas pret pateesibū, bes attapibas, iſturibas un paſchawaldischanas, bes novehrſchanas un fauna ſajuhtas, bes ſiſtematiſkas garigas attihſtibas un aptwehrſchanas ſpehjam. Ta rahda buhti, kas upurejuſi ſawus meeſigos un garigos ſpehkus tahdeem jehdſceneem par ſkaiftumi, kuri buhti tikai netiflu zeenigi un der weenigi preefsch „harema“; rahda tahdu ſeeweeti, no kuras newar gaidit, lai ta prahtri waditu gimeni un ruhpētos par ſaweem behrneem.

Bet Meri Wolstenkraft neſabihſtas no kroplā tehla. Uttehlotā aina ir tikai tagadejaſ ſeeweetes stahwokla un audſinašchanas produktis. Pee zitas audſinašchanas, zitā ſtahwokli ari ſeeweete buhs pawiham zitada. Radat no ſeeweetes wihreſcha beedri, un wina buhs tam lihdfiga. Dodat winai brihwibu un ekonomiſku patſtahwibu, ſinaſchanas un ſpehku, uſleekat winai ſinamu atbil- dibu — wahrdu ſakot, atwehlat winai pilnigu lihdſbalibū wihur tur, kuri tagad darbojas weenigi wihreetis, tad wihreſcha labās ihpaſchibas noderēs par mehrauklu ari winas labām ihpaſchibam.

Un Meri Wolstenkraft uſtahda ſawas prasibas pawiham zitadā garā, nekā tee tuwredſigee ſeeweechu teefibū aijſtahwji, kuri gatavi jau tagadejai ſeeweetei uſtizet augſtako idealu iſwe- ihanu dſihwē un kuri faut kahdu ſewiſchku ihpaſchibu deh̄ ſtahdā ſeeweeti augſtak par wihreeti. Meh̄ ſredſejam, ka Wolstenkraft deeſgan ſemu wehrteja ſawas lihdſpilhones. Bet, ja neſkatotees uſ to, wina tomehr tizeja, ka ſeeweetei ſpehj attihſtitees un eet uſ preefschu un bij weena no karſtakam ſeeweechu teefibū aijſtah- wetajam, tad wina nedarija wiſ to ſawa dſimuma aprobeſchoto intereſchu labā, bet gan ſkatotees no wiſpa hrejaſ labā h- ji b a s ſtahwokla. Un ſewiſchki ſchai ſinā Wolstenkraft ir leels nopeſns. Wina negribeja ſeeweechu kundsibas. „Es gribu dot, — ſazija wina — ſeeweetem waru paſchām pār ſewi, un ne pār wihreſcheem.“ Rahdā zitā weetā wina atkal ſata: „Se- weete zensħas ne pehz kundsibas, bet pehz weenlihdſibas, kop- darbibas un draudſibas“. Wijsas zilwezes ſelschanas labā Wol- ſtenkraft pagehreja taiñibū atteezibās pret weenu zilwezes dalu. Wina zentās pehz wiſpa hreja progreja un nenogurſtoſchi

weenmehr usswehra, fa seeweeshu neattihstiba un wahjiba trauzē wiſu, wiſeem atnes kaunu: ir wiħreetim wina wiſintimakā dſihwē, ir behrneem wiñu attihstibā, ir ſabeeedribai un tehwijai wiñu wiſ-augſtakās intereſes. Ur dſili iſſuſtu pahrleezibū wiñu uſtahjās pret ſeeweeshu neattihstibū un wahjibū. Pahrdfiħwojuſi un iſſutuſi wiſu to uſ ſaweeem plézeem, ar ſiħakeem noveħrošchanas peerahdiżumeem, ar wezačas mahſas liħdżeetibū un ſtingra, apſiniga zilweka pahrleezibū wiñu uſħauz ſeeweeti: „Eſi gudra! eſi ſtipra!“

„Beru, fa ſeeweete peedos man to, fa es iſturos pret wiñu fa pret ſapratigu radijumu, neglaimoju wiñas fairinoſcham ſkaiſtumam un neuſſatlu wiñu wairſ par behrnu, kaſ ſepehtu pat-stahwigi nostahtees uſ ſawām kahjam. No wiſas firds man gribas wiñai aifrahdit, kaſ teesħam ir zehls un kahda ir iħta zilweka laime. Es gribu pamodinat ſeeweete dſiku peħz garigà un meefiġà ſpehka; es gribu wiñu pahrleezinat, fa miħkſtas runas, sentimentalitate, maiqas juhtas un ſmalika garšcha noſiħmè gan-driħi tikai wahjibū; fa buhtes, kuras noðer tikai par liħdżeetibas un taħdas miħleſtibas preeħschmetu, kuru ſauz par „liħdżeetibas mahſu“ — fa pret tam driħi ween joħk iſtureeet tikai ar nizi-naħchanu. Tadeħl es atħażju bej kahdas eeweħriħbas ſkaſtas „ſeewiċħkas“ frases, kuras ſcheħlfidigi iſleeto wiħreeshi, lai at-miħkſtinatu muħsu wehrdixx stahwoſli. Pahrmeħrigu ſmaljkuj-tibu, pahrxiħpletu juhtibu un miħligu padewibū es neleeku ne-kahda ħvarā. Es gribu peerahdit, fa ſmalkums ir jemaks par tiku mu; fa zeenigaś godkahrības tuwakais mehrklis ir — iſ-trahdat jew raksturu bej dſimura ijschkaribas un fa wiſu ſeeweetes dſihwi wajadſigs mehrit ar ſcho weenfahrjscho mehr-aufli“.

„Tapt ſtiprai, tapt par zilweku!“ — luħk iſhis grahmataſ kodols. Uſ ſatras lapas pujes atfahrtojas uſħaukums nokratit no ſewiſ gleħwo un nizinamo wahjibū un aijnejegħi tahdu stahwoſli, kaſ buħtu zilweka zeenigs.

Bet, runajot par wiſu nupat mineto, Meri Wolstenkraft nekad neaħħakas no ſawa dſimura. Šeeweetees atteezibas pret wiħreeti u behrnu wiñu stahda augħtak par wiſu. Tadeħl ari wiñu grib, lai ſeeweete buħtu wiħreeshu beedr̩s. Wiñi ijschkar scho jautajumu teoretiċċi, bet pamatojotees uſ ſawas paſħas ruhgħteem peedfiħwoju meem. Sem pahrdfiħwotax un neatsiħtas miħleſtibas eespaida, kuras deħl ta upureja wiſu. Wolstenkraft atrada jew dſihwē zelu un loti labi finajha, kaſ ſeeweetei wa-jadſigs. Taiñni wiñai, wairaf fa jebluram zitam, bij pilnas

teesības sājīt, kā arī preeksīch mihlestības zilwekam wajadīsīgs buht pilnīgam. Wina atsīna, kā eekam audīsīmat preeksīch mihlas, wajadīsīgs eepreeksīch išaudīset zilweku. Mihlakai wajadīsīgs buht arī par beedri.

Pahrschfīrstot Wolstenkraft grahmatu, no jauna un no jauna atdurees uš daščām weetam, ar kurām tik labprāhti gribetu dālitees, — tiktahī winas aijgrahbj ar sawu ūrīnibū un pareisibū. Par noschehloſchanu to tikai neatwehl ūchi gabalina robeschās. Kam ir peeteekoſči laika ūjīt fo nebuht arī bej tekoſčās literatūras; kam patīkīas nemahfīlota aſprahība un personīgās teesības ūjuhtas iſteiſme, tas lai iſlaſa ūcho grahmatu originalā. Ūſitājs atrādis tur atspīrdsīnaschanu un pilnīgu atſīhdsību par noteħreto laiku. Še mums pagaidam jaapmeerīnas tikai iſwelkot preeksīch muhīu laiku ūeweetēs morali: Mutato nomine, de te fabula narratur. Gāndrihs wijsās kulturas ūmēs ūlelkā dala ūweesīchu ūtāhī wehl uš ūtī ūmas attīhstības paſahpes.

Sagīsum pilnīgi walsīrdīgi: „Mehs ējam neatīhstītas un tadehīl arī egoīstes un trauejām zaur to progreſu. Tas ūhdīsības, kurās Meri Wolstenkraft iſſazīja ūmīts gadus atpakał, ir ūpehkā wehl tagad: mehs ējam dſīru akmens uš kulturas kaļla. Ko mehs ējam mahzījuſčās? Ko ūnam par to paſauli, kurā mehs dſīhwojam? Waj mehs meklejam dſīhwē ūahdu mehrki? Waj bej ūhīkām gimenēs ruhpem un preekeem mehs ējam nodarbojuſčās arī ar kaut fo zītu? Waj ējam ūahdreijs ūzījuſčās: zīteem eet daudž gruhtak nēla mums, muhīu ūenahkums ir teem palīhdīset? Waj mums ir iſdeweess ūahdreijs atfratīees no personīgeem ūhkumeem un apluhkot wiſu no daudž plāščaka un wiſpahreja redses ūtāhīkla? Ūhk tadehīl arī mehs ējam niķīgas, leelīgas un nepaſtāhīgas, wahīas un neuſtižāmas, nezeesīchamas un ūeefūgas! tadehīl mums arī naw ūehdas ūajehgas ne par tagadni, ne par nahkotni, mehs ūespēhīam ūeemehrotes dſīhwēs wehīram un gruhtībam, naw mums ūeenīgu domu, ne plāščas ūpreesīchamas ūpehīas, naw pahrlēezības un ūukſāfinības. Mehs ējam nedrojčās un eebaidetas, ūespēhīam ap ūwehrt ūawa ūenāidneeka ūpehīus, nowest ūihīu lihīs galam, ūopeetni fo nebuht pahrdīmat un palīkt ūee ūawas pahrlēezības.

Gemeīls wijsām tam meklejāms ūenīgi tagadejā ūeweetēs ūtāhīkli un winas audīsīnaschanā un newīs tai ap ūtāhīkli, kā ūeweetēs ūespēhītu buht ūtadas. To peerahda ūeelaīs ūkaitī ūnehmumu. Bet ūeeta grojās ne ap ūnehmumeem, bet ap wi-

deju seeweeti. Un par winu wehl tagad war runat, kà par „progreja schkehrsli“.

„Edomafimees parastàs tagadejàs seeweetes weetà tahdu, kura domatu tåpat kà wihreetis, eedegtos no wina idejam, ne-stahdos zelà wina garigeem zenteeneem, bet lihdsàs ar winu kopeji trauflos us preefschu. Edomafimees seeweeti, kura buhtu ikpat gudra,zik tagad wina ir aprobeschota, kura notihritu wihreem zeli un pee wina plashàs iniiziatives valihdjetu tam ar sawu ahtru apkerschanas spehju; seeweeti, kuru peedsihwojumi buhtu isdseedejujschi no winai tagad peemühtoschàs bailibas un neapkehribas; seeweeti, kura waretu buht lihdszeetiga bes sentimentalitates un mihla bes wahjibas; seeweeti, sagatawotu preefsch dñihwes ar winas leeolem un majeem notikumeem t. i. tahdu, kas labi passihst dñihwi; jautru, spehjigu un juhtigu, kura nejaude galwu nelaimè un ruhpès, bessspehzigi nemet pee malas eejahktodarbu; tahdu seeweeti, kuras spehks un stingriba aug zihna“. Kur ir tås seeweetes, us kuraàm waretu atieezinat schos jaikos wahrduß? Kur ir seeweetes, kuras kaut atgahdinatu schos wahrduß? Un waj tamlihdsfigi jehdseeni ir jel domajami kopeji ar muhsu laiku seeweetes stahwokli un winas audfinschanu!

Bet schis stahwoklis jau azim redjot sahk wirsitees us labopuji. Sen jau muhs pahrnehmuse wehleßchanas tapt par zilwekeem; muhs pahrnehmuse neapturama traufschchanas pehz ipheka, pehz zilweka teefibam, pehz peenahzigas weetas dñihwes dñihres, pehz wijsas kulturelas zilvezes angleem.

W. Gumpelowitzia.

KAUKIBA UN BRISWÀ MIESTIBA.

Autobiographie d'un écrivain polonais
de l'empire austro-hongrois.
Écrit dans la langue de l'auteur et traduit
en allemand par le compositeur.

S a t u r s :

- I. Sozializms un lauliba.
- II. Laulibas sozializācijas veiktnešī.
- III. Kolektivistiķu sabeedriba.
- IV. Mihlešība kolektivistiķu sabeedribā.
- V. Tagadnes reformācijas darbs.

I. Sozialisms un lauliba.

Sozialisms ar weegli firdi war atstaht debesis teologem un „leetu ſewi“ — metafizikeem. Bet atteezibā pret zilwezes realas dſihwes pamata jautajumeem wiñam jaceenem daudz noteiktakā poſižija; tikai ar ſcho noſazijumu wiñsch war kluht par weſelu, ſpehzigu paſaules uſſkatu, kurech ſlehpj ſewi uſwaras kihlu un ſpehj peewilkta jaunus peekritejus; tikai ſchahdos apstahtklos wiñsch ſaweem peekritejeem war atſwehrt to tradizijsi juemu, no kuras tee atteikuſchees. Tač tad sozialismam jaceenem noteikta poſižija ari dſimuma miheleſtibas jautajumā, ſakarā ar teem apstahtkleem, kuri war tilt iſſaukti no jaunām ſabeedriſkām formam. Mehs neatrodam par eeſpehjamu aprobeſchotees tikai ar to uſſkatu atkahtroſchanu, kuri par ſcho jautajumu iſteitki no wezaku waj jaunaku ſkolu ſozialisteem pehdejā gadu ſimteni un wehl agrāf, un teem pilnigi peeweenoſtees. Pawiſam otradi; ari ſchinī jautajumā mums laiku pa laikam wajag pahrifatit ſawu garigo inventaru. Šekofchās rindinas ari nebuhs nekas zits, kā ſolis tahdā pahrifatiſchanā.

Tanī ſabeedribā, kurā mehs patlaban dſihwojam un no kuras wiſeem ſpehkeem zenſchamees atſwabinatees, par weenigi peelaifchamo (oſziali) dſimumu koposchanas formu teek uſſkatita lauliba. Pee tam runa weenmehr eet par nepeezeſchami-mono-gamijsku laulibu (weenlaulibu), — weenalga, waj ta noſlehgta pehj katolu, luteranu waj hebreju baſnizas likumeem, jeb ta weenkaſhrſchi ir ziwillauliba. Taħda lauliba pee noſlehgſchanas teek uſſkatita par neſchkarimu. Ari wehl tagad laulibas ſchkeſchana ar nodomatu jaunu laulibas dſihwes nodibinaſchanu waj nu nemas neteek peelaifta, waj ari, iſnehmuma gadijumos, ta teek zeesta kā neisbehgams launums, un kaweta wiſwiſadeem, taſhi ar jaunu noluhku iſdomateem ſchkehrscheem. Mehs wiſi ſajuhtam, kā te nowezojuſchees likumi un eeraſchas nomahz paſchā dihgl̄ tuhkoſcheem laimes warbuhtibu, pret kurām muhſu tagadejā

taisnibas apsina neka newar eebilst, un rada tuhktoscheem možibu, preeksch kurām muhsu taisnibas apjuna nešpehi atraſt attaisnojumu. Un mehs wiſi ſajuhtam, ka eſam pa dalai wainigi pee ſchim ne-taisnibam, kuras mehs waretu nowehrſt, bet tomehr nenowehrſham. Tāpat fā agrak raganu prozeſes, par leelu preeku ta laika Schteterem, Grebereem un Renereem, notika wehl pehž tam, kad jau iſglijhtotakā ſabeedribas dala bij nahkuſi pee atſinas, ka ſem raganu ſegas teek možiti un noboti ſodam newainigi upuri, — tāpat wehl tagad bailes, weenaldſiba un negehliga leekuliba pabalsta barbariſkos noteikumus, kuri jau ſen atſihti par besprahligeem.

Tomehr zihna pret ſcho barbariſmu un labaku, zilwezifaku laulibas uſſatū eeweſhamu dſihwē teek ſtipri apgruhiñata zaur to apſtahkli, ka tradizionelā lauliba dibinata uſ diwu, buhtibā pawiſam daſchadu noteikumu ſaweenojuma pamata, un ka loti daudſi ſcho apſtahkli neprot iſſkaidrot. Tradizionelā lauliba it fā dod diwas atbildes uſ diweem pawiſam daſchadeem jautajumeem. Pirmais: „Sem fahdeem noteikumeem dſimumu kopoſchanās ſtarp wihereeti un ſeeveeti war tikt uſſatita par tikumiſki-peelaſchamu?“ Uſ to laulibas peekriteji atbild: „Ja wini war uſrahdit laulibas apleezibu, tad kopoſchanās tikumiga; bet ja tahdas apleezibas wineem naw, tad kopoſchanās ir grehziga un netikumiga.“

Kas mumis, ſozialiſteem, ir kopejs ar ſcheem hotentotiſteem aijſpreedumeem? Itin nekas! Laulibas apleeziba muhsu azis ir tahds pat elka deewi, fā wiſi ziti. Wina neattaſnos ſamak-ſatu proſtituziju, un ja tās nebuhs, tad tas neaptraipis ſawstar-pejas miheleſtibas tihras leehmas. Ja ar to laulibas ſaturs buhtu iſſmelts jau galigi, tad kats tuhlin pilnigi ſaprastu, ka preeksch mumis laulibai naw nekahdas nosihmes.

Bet te tikai rodas otrs jautajums: „Ka peenahkums ir ſneegt behrnam un mahteit nepeezeſchamo ſozialo un materialo pabalstu?“ Uſ to laulibas peekriteji atbild: „Wihra“.

Ta, protams, naw ideala atbilde, bet tomehr ir atbilde. Miljoneem gadijumos wihrs apmeerinoſchi iſpilda ſavu ſeewas un behrnu uſtureſhanas peenahkumu un tā nodroſchina paauđſes ſelſchanu, — ne ſliktaki par fahdu ſchimpanſes tehwinnu, kuriſch načii pawada uſ jara, lai aijſargatu no aſinstahrigeem pantereem ſavu mahtiti un behrnius, kuri meerigi guli ſoka galotnē preeksch wineem uſtaſitā miheſtā migā. Te mehs redſam wehl zilwezes behrničā paſtahwejuſcho un tahlačā dſihwes gaitā paſtahwigi mainiujuschos aijſargaſchanās lihdjeſli, kas garanteja zilwezes

dsihwes pastahwejchanu, kaut gan winas fisiologiski wahjakās, tad tomehr rājas usturai nepeezeeshamās formās. Išnūhzinat ūho lihdjellī, neapmainot winu pret zitu, atstāht liktena warā, padot wijsām pašchusturas zīhkas breežmam gruhtu, dsemdejoshu jeb tikko dsemdejushu mahti ar behrnu, — tas buhtu solis at-pakal atteezibā neween pret muhšu tagadejo zīwilihaziju, bet ari atteezibā pret Widus-Afrikas melnajeem zilwezes preekschtaħħo-jeem, pat pret schimpanſi un gorillu.

Sozialisms tā tad stahw leela uđdevuma preekschā — winam jalpalidjs nodibinat dsimumu jautajumā jaunu, pilnigafu morali, un tai pašchā laikā lihdjichinejās mahtes un behrnu ajsbildneezibas sistemas weetā, kura wijsas ruhpes uſleek wiħram, eewest jaunu, wišmaš tilpat apmeerinoschnu, un ja ween eespeh-joms, pat wehl pilnigafu sistemu.

II. Laulibas sozializazijas weħstneschi.

Waj jau tagadejā ūbeedribā, — kura tik bagata ar nah-konnes ūħeklu — war atraſt jaunās, labakas sistemas dihglus, pee furas wihrs, kā ūwa s ġewwas un ūwu behrnu patentieis apgahdneefs un apsargatajs kluhtu leeks, — sistemas, kur wijsa ūbeedriba għadu par muhšu behrneem un muhšu ġewwam? Ja, war.

Schos dihglus un preekschweħstneħschus, protams, wiſ-weegħaf war atraſt tur, kura weżajā sistemat fahl raſtees taħħdaś nebuht nepilnibas. Wiſpirms, lauliba ajsstahw tikai „likumigu“ ġewwu un „likumigus“ behrnus. Par behrnu, kura teħws naw finams, neweens naw speeħts ruħpetees; un ja ari aħrlaulibā dsimuščà behrna teħws ir-finams, tad, zif bagats wijsch ari nebuhtu, tas ar neeziġas sumas palihdsibu, kas teek pageħret aħħena uſturejħħana, war aħħwabinat no zitu teħwa peenah-kunu iż-pildiħħan. Abos gadijumos tā ūl ktee „labdomataji“ un ziti „godigi“ laudis negrib atsiħt, fa „għixha anglim“, ūħai buhxi, kura eradu sees paċċaul ċontrbandas zelā, buhtu taħħdaś tieeħibas u eksistensi. Uli ġewweete, kura kluuwi gruhtu bej laulibas noſleħgħħan, deenbiżżejjgo fatolu, luteranu un religiojo hebreju az-ziex kluhxt par noſseedsneezi, aptraipitu ar nenomagħajjamu faunu; atteezibā pret ūħadhu „palaidni“ teek atsiħti par peelais-chameem wiſrupjakee lamu wahrdi, wiſneħċheħligafà apeeħħanās. Bet, jo waixaf muhšu religiosas sajuhtas zentrs teek pahrneſiſ no deewu, sweto, engelu, jahtanu un garu aprakstu weħstures

uſ muguraula dſihwneeku un zilweka biologijas walſti, jo ar leelaku reebjumi mums wajag atkratitees no ta ahrprahigā aif-ſpreeduma, fa weſelam zilweka behrnam naw teesibas uſ dſihwi tifai tadehl, fa tur truhſt kauſlahds papira elks, — jo wairak katra gruhta ſeeweete mums jauffkata par ſwehtumu, kura nes jewi nahfotnes dihgli, par atwaſu pee muhſchigi ſalà zilwezes koka, — weenalga, waj winai ir fabatā waj kur zitut minetais elks, jeb ari tai pawisam tahda naw. Daudſi no teem, kas pee ſcheem wahrdeem pahrmetoschi krata galivu, jau ſen peeraduſchi pee ſinamām ſabeedriſkām eestahdem, kuras rodas fa tifko iſfazito, bet tomehr wehl maſ dſihwē iſwesto eeflatu anglis. Daudſas weetās mums jau ſen pastahw dſemdeſchanas eestahdes, patver-ſimes preefch dſemdetajām un nami preefch iſlikteem behrneem, kuri atwehrti ari ahrlaullbas mahtem un winu behrneem. Schis eestahdes ſawu labo ihpaſchibu ſinā beeſchi ween ſtahw gan ne wiſai augſtu un, ſlaita ſinā to gandriſh weenmehr ir maſ; bet tomehr winas noder fa taufstans paraugs no ta, kas nahfotnei mums jadod; winas, ta ſakot, iſſtrahdā leetas tekniku, kura wehſlak war tift papildinata un apweenota. Un, jo wairak ſcho eestahſchu pahrwaldiſchana pahreet no garidſneeku un muhkenu rokam kultureli domajoſchu ahrſtu un winu palihgu-perſonalu rokās, jo wairak iſſuhd apeeſchanas ſinā ſtarpiſta ſtarpi "laula-tam un nelanlatām" ſcho eestahſchu apdſihwotajām. Zahlaſ pees mums pastahw darba aijſargaſchanas likumi un strahdneeku apdroſchinaschanas eestahdes, kuri nodroſchina ſeeweetem pehdejā gruhtneezibas fa ari dſemdeſchanas laikā, bej pilſonifka ſtahwokla iſſchkiſibas, atpuhtas un materiala pabalſta minimumu. Un beidsot, praſiba pehz „n eliku mi gu“ un „liku mi gu“ behru te eſi bu pilnigas noli hdiſin aſchanas, par godu muhſu laifam, jau wairak reiſes ir tikuſi uſtahdita, un uſ preefch ari wairſ neapkluſis.

No otrias puſes, plaqchu tautas maſju ekonomiſkās wehr-ſibas ſekas ir ta behdigā parahdiba, fa miljoneem „liku mi gu“ wezaku neſpehj peeteekoſchā mehrā apgahdat ſawus behrnuſ. Kas atteezas uſ ſcha launuma nowehrſchanu, tad ari te leeta negrosas ap pilnigi jaunu prinzipu atraſchanu un winu iſweſchanu dſihwē, bet ap jau eſoſho nahfotnes dihgli attihiſtſchanu un iſplatihchanu. Jan tagad mums piljehtās ir labas ſabeedriſkas tautſkolas; tapat uſ laukeem, lai gan ne wiſai kreetnas*), tad tomehr ir ſkolas. Augſt- un widejo ſkolu ſtipendiju un beſmakħas wakanſiju pastah-

*). Laſitajam jaſaprot, fa te naw runa par Kreewiju, bet par Watar-Eiropu.

wejchanā preefch nabadsigeem skoleneem jau parahdas ta prinzipa atsīhchanā, ka pee ujnenīchanas spzialās augstskolās nevar laut waditees no naudas maka, bet gan no ujnenamās personas individualajām spēhjam. Schweizē besmalkas pirmmahziba ir spēhrūse eeweħrojamus iohus uj preefchū; Zūrike pat augstakā skolas iiglihtiba ir besmalkas; tur ari mahzibas lihdsekti teek ijsneegti bej atlihdsibas.

Franzijā sozialistiskas pilšehtu komunal-eestahdes, — par peem. Rubē eestahde, — apgahdā skolenus ar usturu uj sawa rehķina. No schejeenes lihdi behrnu pilnigai usturešchanai un jaunās paaudses iiglihtoschanai uj wijsas ībeedribas rehķina — teoretiski tikai weens ūolis; praktiski protams, lihdi tam wehl loti tahlu. —

Bet reisē ar to, tas īaunums, kurš mums pilnigi jaiss ujhzina, eeweħrojami wehl pamašinajās zaur to īeweeschū īkaita pawairošchanos, kuras pahrtēk pāščas no sawa darba. Saprotams, buhtu neprahsti domat, ka katra īeweestes eestahchanas fahdā nebuht ruhpneezibas nosarē ir emanzipazijas aktis; pawijam otradi, tāhdos gadijumos mums loti beeħchi ir dariħħana ar weħrdsināchanas aktu. Kad darbs atstahj uj wejelibu taħjni postoċku eespaidu; kad wihs ijsauz, nenormalas džemdejħanas epidemijas (abortu); kad gara un gruhta deenās darba atalgojums tik nepeeteekosħs, ka uj īskatuves parahdas „prostituzija, ka blakus pelna“; kad īeweas darba eksploratażija paġemina wiħru darba algu un behrnu darbs — darba algu wezakeem, ta ka weħela gimene saħf pelnit ne wairak, ta agrak pelnija wiħrs weens pats, tikai ar to starpibu, ka agrak gimenes džiħwe riteja wairak waj majak normali, bet tagad gimene saħf ijjwirxt un behrni top par majeem mejhonischem, — wiħos schaċċos gadijumos, sinams, īeweetes darbs neapsihmē tās atswabianāħanu, bet gan no leelakā waj majakā mehrā wairumam pa-nejamas atkaribas pahreet neatkaribas weħrdsibā. Illi uj loti daudjām, teejħam katorgai liħdissiġam ruhpneezibas eestahdem, kurās īeweetes eedsinā tikai breesmigakais truhkums, wiħas ar preeku pāščas aisees, ticko atħlahbs ekonomijske spaidi un rahees eespēhja atrast daudj maš peemehrotaku nodarbošchanos. Bet, reis darbs higieniskā sinā ir daudj maš pažeeshams un darba alga laut zif apmeerinošcha, tad teejħam pāščas darbs dod īeweeti eespēhju nostahtees atteezibā pret wiħretri daudj patstahwigaki un briħwaki, nefä agrak. Es saħu: eespēhju, jo zilwejs naw automats, un džiħwi wiħreeħchi un īeweetes ne kattrrej, ja noteek fahdas nebuht pahrmainas wiħu džiħwes ekonomijskajos.

apštahklos tuhlin pehz finamas schemas maina sawas atteezibas
ari juhtu pašaulē; monogamija lauliba (weenlauliba) war pa-
stahwet wehl ilgi pehz tam, kad jau ir iſſubis tas ekonomiskais
pamats, uſ ſura ta radās un attihſtijas. Bet no otrās puſes,
newajag aijmirſt, ka tagad strahdajoschā ſeeweete, pa leelakai
dalai, nekalpo wiſ pee kahdas demokratiskas ſabeedriſkas organi-
ſazijas, bet gan pee kaut kahda patwarigi ſaimnekojoſcha privat-
uſaehmeja. Schis uſnehmejs un wina kalpotaji war loti ſajuht-
tami aprobeschot strahdneezeſ dſimuma brihwibu (zit leelā mehrā
ſajuhtami, tas peeteekoſchi iſſtaidrojās no debatem par paragrafu,
furā ſpreests par darba dewejem), tā ka, peem., jauna ſeeweete,
furā ſaiſtijusi ſewi uſ wiſu muhſchu pee iſredſetā zilweka, tomehr
ir brihwaka, nekā kahda kantoriste, furas glahſtus draudu zelā
peehawinas no winas tik eenihſtais ſaimneeks. Bet, atſtahjot pee
malas tam lihdsigas negehlibas, brihwās mihleſtibas ekonomiſka
eeſpehjamiba, ka jau ſazijām, ir nodibinata ſahkot no ta momenta,
kad ſeeweete kluwa ekonomiſki neatkariga no wiſreescha, pateizo-
tees ſawam neatkarigajam darbam. Teeſa gan, ka ar to wehl
ſeeweetes nepeezeſchama wajadsiba pehz ſewinchka pabalſta netop
iſnihzinata galigi, bet wina, beiſ ſchaubam, eeſehrojami aprobe-
ſchojas; muhſchigas nama ſaimnezeſ atkaribas weetā no ſaim-
neka ſtahjas tagad wajadsiba pehz pabalſta tikai uſ laiku un pee
tam tahdos momentos, kad daba tai uſleek paſchus ſmagakos pee-
nahkumus. Un naſkotnes kolettiwiſtikas ſabeedribas uſdewums,—
nodroſchinat wiſām ſeeweetem un behrneem to aijſardsibu, furu
lihds ſchim ſeeweete zentās eemantot preefſch ſewis un ſaueem
behrneem no wihra, — ar to eeſehrojama mehrā atweeglojas.

Mehs redsam, ka jau dſihwē eſoſchās attihſlibas tendenzen
no diwām puſem tuvojas augſchā aprahditam mehrklīm. Jo pla-
ſchaka, no weenas puſes, top ſabeedriſkā gahdiba par behrneem
un wina mahtem, jo wairak atveras ſeeweetei peemehrotas darba
nojares, un jo labaki ir apštahkli, ſem kureem tās preefſch winas
atveras, — jo lauliba preefſch winas kluhſt arveen maſak ne-
peezeſchama. Un wiſa leeta jau tikai grojas ap to, lai lauliba
preefſch ſeeweetes nebuhtu par nepeezeſchamibu, ka hda wina
bij lihds ſchim laikam. Ja wiſreeschi iſſakas, ka wini, no
ſawas puſes, war weegli iſtikt beiſ laulibas, tad tas ir tiſpat
pahrleezinoſchi, ka fabrikanta apgalwojums, ka wiſch war iſtikt
beiſ darba aijſardsibas no walſis puſes. Tikai tad, kad ſeeweete
ſazis un tad wina pateefi wařes ſazit: "Es beiſ lauliba
waru iſtikt, jo ſabeedriba ſneids man un maneem behrneem
wajadsigo pabalſtu," — tikai tad lauliba pateefi kluhſ par ana-

chronismu, tikai tad brihwā mihlestiba war kluht par kulturielās zilwezes normalo dsumuma dsihwes formu.

III. Kolektivistiškā ūbeedribā.

Apširptim drusku tās formas, kahdas waretu peenemt brihwā mihlestiba jau nodibinajusčas kolektivistiškā ūbeedribā. Bet wišpirms attehlojchu, wišmāj wišpahrejos wilzeenos, pašchu kolektivistiško ūbeedribu. Protams, es atstāju pilnigi neaiſfahrtu jautajumu, waj kolektivīm nodibinaſees pehz 30, 60 waj 90 gadeem, un waj uſ reiſi "wiſā paſaulē", jeb warbuht wišpirms Jaun-Selandē un pehz tam Australijā. Tapat ari neaiſfahrtu jautajumu, waj, pee jau nodibinajusčas kolektivistiškā ūbeedribas, daſchās weetās (peem. pee kalnu aijās dsihwojoſcheem ſemnekeem) wehl gadu ſinteneem pastahwēs preekſch kolektivistiško formu ru- dimenti, kaut ari pateſibā tikai ar ſozialiftiſku ūturū, jeb ne. Patlaban mums wajadſigs tikai idejiſks tehlojums, kurech mums palihdſenu noſkaidrot jautajumu, kahdas no daſchadajām, tagad pastahwoſchām ewoluzijas tendenzem mehs waram, pehz eespehjas, pabalſtit un tā buht palihdſigi winu pilnigai attiſtībā; ihsaki ūkot, mums wajaga formulu, kura ū ūkadi buhtu redjams, fo me h s w e h l a m e e s. Pilnigi ūprotams, ka lihdsigos nahkotnes tehlojumos individuala nokraha pa daļai neiſbehgama, ja negrib apmeerinatees ar jau daudz iſtirsatām wiſpahrigām weetam; bet, neſkatotees uſ to, es tomehr zentiſchos buht pehz eespehjas objektīws.

Es, wišpirms, eedomajos, ka wiſi kautzīk ūvarigi raschoſchanas lihdselli jau pahrgahjuſchi to organizaciju ihpaſchumā, kuras ſinamās robežčas war ūkaititees par wiſas ūbeedribas preekſch ūtāhrem. Kā pirmās tāhdas organizacijas man ūtāhdas preekſchā teritorialas ūweenibas: draudsēs, provin- zes, valstis, kā ari preekſch ſinama mehrka nodibinatas ūtāutiſkas federazijs. Blakus wiňām ūtāhjas pahrtikas ūeedribas un wiſpahrigi ūkultatiwas patehreſchanas ūbeedribas; ſinamos iſnehmuma gadijumos un ar ſinameem aprobeschojumeem te war ūeeweenot ari profesionala rakſtura ūweenibas; kā peem. tagadējas ūtāhneku ūweenibas, waj raschoſchanas ūbeedribas. Wiſām ūchim ūweenibam wajag buht neno ūlehgta m, t. i. wiňām newajag aprobeschot ūawn ūeedru ūkaitu. Schis naw ne ūenakas "birgeliſkas ūweenibas", ne patrizeeschu oligarchijas, kuras eenahzejeem nedod wairaku ūauidžchu laikā balss ūeſibas,

bet brihwas demokrātiskas organizācijas, kurās satrs jauns eenahzejs dašču mehnešču laikā top par pilnteesigu pilsoni; un beiđot, tās naw ari akziju patehresčanas beedribas, kuras eksploatiē plāščas pirzeju masas, bet patehresčanas īabeedribas, kuras pēejamas satram ta apgabala eedīshwotajam; bet, ja išrahditos, ka winu weetas eekem rāschosčanas īaveenibas, tad, wižadā finā, tām jauhūt atvehriām preečch satra tās nosares strahdneeka. Tahdā fahrtā tahdu organizāciju teesīšķā usbuhvē, kuras walda par rāschosčanas lihdsekteem un atalgo strahdneeku darbu, jau eeprečch nem wiňām eepehju pahrwehrstees par noslehtām monopolistu grupam. Plāščakām īaveenibam atteesībā pret īawām ūkzijam, protams, wajadsetu buht finama, ja tā war iſſazitees, „augstakā ihpašchuma teesība“ walstij, peem., wajadsetu buht teesība, — ūwižčki ūvarigos gadījumos ari pret weenas waj otrs draudzes gribu, — ekspropriet datu no komunal-ſemes, kura buhtu wajadsgiga preečch finama īabeedriška kulturas mehrka ūſneegščanas. Schi „augstakā ihpašchuma teesība“ lihdi ar to falpotu ari preečch tam, lai nowehrstu pretečkibū iſzelščanos starp nabadfigām un bagatām draudžem waj īaveenibam.

Tahdā īabeedribā džimūšchi behrni, pušeni un meitenes, teek uſtureti uš īabeedribas rehīna un pēeſpeſti apmeklē tautſkolu. Pebz tam wiňi teek iſdaliti pa daščadām ūpezialām, protams, besmaksas skolam, kuras pebz iſlašes teek uškemis aprobēschots audseknū ūkait. Protams, mahzibū ūſneegšchanai wajadsetu buht tā eekahrtotai, lai satram audseknim — majakais ūkdas nebuht weenas darba nosares robejčās (lai ta buhtu ūkta apstrahdaščana waj medizīna, mahkšla waj akmenkata darbs), — buhtu pēejejamas plāščas teoretiskas un tehniskas finaščanas, lai wairs nepastahwetu ūwižčka nemahzito strahdneeku ūkira, un lai starp „teoretikeem“ un „praktikeem“ nebuhtu tahdā nepahrejams beidibens, ūkds tagad pastahw.

Mahzīščanas laikam beidzotees, jauneeschi, kā wiħreeschi, tā ari ūeeweſes, zenstos atraſt ūkta ūkdu weetu kā strahdneeki pē īabeedriškeem darbeem, — wahrdi „strahdneeks“ te ūprotams wiňa wišplāščakā nosihmē un atteesas uš wiſeem, kas apnehmūščees iſpildit preečch īabeedribas ūkdu profesionalu darbu: — waj nu kā eeredni un ūklototaji, ūnatneeki un mahkšlineeki, waj ari buhtu nodarbinati ruhpneezībā un laukšainneezībā. Strahdneeka minimalo, tāpat kā maksimalo algu ūkra darba nosare buhtu janosaka ūkumdoščanas zelā; iſho diwu galejo normu robejčās strahdneeku algas waretu tilt nosazitas no darba atalgo-taju organizāciju organiſetā pēprāzi ju ma un profesionalo

strahdneeku saweenibu un darba biršču organizetā pēda h-waju ma sawstarpejām atteezibam. Un jau šchajās, pehz eespehjas zeeschati nosprauštās robeschās kā galigais noteizejs buhtu katru darba mekletaja individualās spehjas. Dāschas darba nojārs, wiku ūewischķās dabas dehl, wajadsetu astaht tikai ūeeweetem, zitas — tikai wiħreejcheem, bet nosaru leelakā dalkā wiħreejchi un ūeeweetes strahdatu kopā un par weenadu darbu ūanemu weenadu atalgojumu. Dabutā weeta wiśbeeschaki waretu ūkaititees par pastahwigu, jo pē ūolektiwistiķis, pehz ūinama plāna eekahrtotās raschōschanas newar buht weetas strahdneeku maſu atlaischanām no darba dehl pahrraschōschanas un raschōschanas apstahschanas uſ ūinamu laifū; no otras puſes, strahdneekus no patvarigeem ūpaideem ūeteekoschi aijssargās profesionalas ūaweenibas, kurām buhs plāschas ūeejiķas pilnwaras. Kās iſrahdas par nespēhjigu ūspildit ūawu ūsdewumu, tas ūaudē weetu. Tad preefch ūina ūakalpojumeem ūtahw atvehrts wiſs augsti zentralizētais un tajā paſchā laikā no ūolektiwistiķis raschōschanas uſ to ūeenefahrſchako eekahrtotais darba apgahdaschanas organizācijas aparats, pateigotees kurām ūinjch warēs atrast jaunu weetu wehl pirms wežā deenesta laika beigschanas. Wiſlaunačā gadījumā, ja tas ūinam neiſdodas, ūinjch dāschu mehnēschu laikā dabū ūeteekoschi ūelu „besdarba strahdneeku renti”, waj nu no tās organizācijas, kurā ūinjch preefch tam strahdajis, waj ari no ūawas profesionalas ūaweenibas; besdarba strahdneeku tajā ūaunā ūosīhme, kahda ūchim wahrdam tagad ūeemiht, — tas ir — weetu ūekletaji besjebkahdeem lihds īekleem, — uſ strahdneeku ūirgus ūawišam nebuhs. Kās labprahrtigi waj ari ūelabprahrtigi astahj ūawu weetu, war meerigi ūeklet ūew ūitu; tahdam ūilwekam newar buht ūopeetnu ūemeļlu ūosīt darba algu. Ar to jo labati katru organizāciju, patehretaju intereschū labā, waretu ūismantot ūawu ūeefibū — atraidit preefch ūewis mai ūerigus darba ūpehkus un apmainit tos pret daudz labafeem, ūismanigafeem un ūaprahtigafeem elementeem, ūilaſot tos kā iſ nazionalā, tā ari iſ internazionalā ūirgus, un ūeewelkot labakus ūpehkus, protams, ar daudz angstaķu, no likuma noliktajam maksimumam tuwojoschos, darba algu. Šchi pastahwigā ūpehku pahrweetoſchana palihdsetu ari pē tam, lai ūreetnakam ūilwekam ūeenahtos ari ūreetnakā ūeeta. Tas war turpinātē ūihds tam laikam, kamehr personiba un ūinas ūeeta darba organizāciju ūesaplūhſt ūilnigā harmonijā. Reſultātā ūrahditos ūoziala ūilaſe, brihwa no katram ūsimuma priwilegijam, ūawas ūekās ūisaugstakā mehrā mihiſtinata atteezibā pret individu, un ūisaugstakā mehrā

pilniga noderibas sīnā preeksī vijas ūbeedribas. Protams, tāhdai sozialai išlašei (kurai, jaapeešīmē, ūvā buhtibā un ūvās jekās nau nekas lopejs ar „dabišķo išlaši” darwinistišķā nosīmē, ar wairak dsihwei peemehroto pahrdīhwoſchanu un nepee-mehroto preeksī laika bēsbēhrnu nahwī) wajadsetu dot ee-ſpehju iſplatitees tikai tajās raschoſchanas nosarēs, kuru daba peelaish beejchu personala ūstahwa pahrmainu. Žitos gadijumos atšewiſčks strahdneeks atteezibā pret kolektivišmu nebūhnu p ee-nemta strahdneeka, bet arendatora ūtawokli; laukhaim-neezibā, peem., ūmkopja zeejčo ūtakru dekl ar apstrahdajamo semi tāhds ūtawoklis waretu pat nemt wirsroku. Nomas lihgumu waretu nosleht uſ ilgaku laiku, un arendatoram dot p ee-tekoſčas garantijas pret wina warmahzigu pahrkahpīchanu. Žitadi winiņch, protams, ūstahditu ari neweena ūka, jo tas tikai pehz wairak gadeem dod paehnu un auglus. Tas wehl loti maj, aisejoſčam, waj tāhdam arendatoram, kurišč juht nahwi ūew tuvojamees, waretu pat dot dot ūtisibū iſwehletees ūew pehznahe-zeju, kuru ūmes ūrentetaja organizācija tikai tad waretu atſtumt, ja tas ūrahditos par pilnigi neepehjigu. Viſi ūchee ūtikumi, raditi no laukhaimneezibas ūviſčķa rakſtura, pilnigi ūejetas ar ūolektivišma prinzipu lihds tam ūtakam, kamehr ihpaſchuma ūtisibas uſ ūmi un lihds ar to uſ ūmes ūenti, kā ari augstača ūtraudiſiba par arendatora ūimneezisko ūarbibu ūeder wiſai ūbeedribai, un lihds tam ūtakam, kamehr valihgu ūarba ūpehki, kuri ūrahditos nepeezeesčhami, teek algoti ne no atšewiſčkeem arendatoreem, bet no vijas ūbeedribas. Lai ūeme pateesi ūtktu apstrahdata un neween ūmantota, tad ūmkopim jadod preeksī tam wajadsigais ūtaks un eespehja, lai winiņch ūpehju ee-dſhwotees un, tā ūtakot, pilniga ūharmonija ūtarp personu un winas ūarbibas apwahrkfni laukhaimneezibā war tilt ūtneegta ne tik daudzi zaur iſlašu, kā zaur ūeme hroſčanoſ. Bet vijos gadijumos, — waj nu laukhaimneezibā waj ūndustrija, ūee arendes waj algota ūarba, — ūisu ūarba ūpehjigu ūbeedribas ūozeklu ūenahltums atkarajas no ūinu ūarba ūaschi guma.

Kā pats par ūewi ūprotams ūchis ūsistemas ūpildinajums buhs brihwa ūlmo ahrsteschana un ūteekoſčha gahdiba par in-walideem un ūzeem ūlwekeem. Par ūsemdejau ūeimakſas ap-kuļpoſčanu mehs jau runajām.

Apškatit ūtiki produktu ūdalī ūchanu ūolektiviſtišķā ūbeedribā ūche nau wajadsig. Ūdaliſčana buhs daschada, un ūvās ahrejās formās wina nedaudzi atſchirſees, kā to daudzi

domā, no tagadejās. Ari tad wajadjsēs kā restoranos, tā ari magasinās īamakšat pilnu zenu par pirkteem preeskmeteem. Starpība buhs warbuht tikai tai apstahkli, kā apgahdaščana ar ehdeeneem un džehreeneem un preischi pahrdosčana nenotiks uſ privatu firmu, bet uſ ūbeedrišku organišķiju rehķina, un kā nauda (waj nu ta buhtu metala waj papira), ar kuru pirzejs īamakšas par prezī, nebuhs kautkahda trana besdarba peļna, kura dabuta pateizotees kahdai privilegijai, bet darba alga, un tikai darba alga. Pat augščā minetais pabalsts besdarba strahdnekeem, inwalideem un wezeem ūbeedribas lozefleem, jauvā eekščējā īaturā nebuhs nekas zīts, kā tikai nomāskota darba alga.

Kas sagaidams tāhdā ūbeedribā kautkahdā profesiju nodarbinatai ūweetei, ja wina ūjutis ūwi par mahti? Waj wina lād luhgs behrna tehwu pehz pabalsta? Tas buhtu, wišpirms, bes panahkuma, jo no tehwa eenahkuma war pahrikt tikai weens ūlveks, t. i. wišch pats; un pee tam tas nemaš nebuhtu wajadjsigs, jo ūbeedribā tāhdai ūweetei ūneids wajadjsigo pabalstu, bet newis kā X. pilsona ūwevai waj ūeedishwotajai, bet uſ wina ūpaschas kā strahdnezees ūeſību pamata. Pilnigi ūprotams, kā, ja wina aīrahdis uſ jauvū ūtahwokli, ta wišpirms tīks ūelikta pee weeglaka darba, un wehlak dabus pat pilnigu atvalinajumu; un tikko iſrahdiſees par wajadjsigu, wina ees džemdešchanas patverīmē, uſ kuras negulēs ne mājakas ehnas no tagadejā apšmeekla; pehz džemdešchanas wina ūinamu laiku ūaliks wehl patverīmē, apkalpota no cewingrinajušchamees ūpezialisteem. Un kād wina aīfāl atgrieſīsees pee ūawa darba, tai wišpirms eerahdis weeglaku, un tikai tad, kād ta pilnigi buhs iſwejelojuſees, — ūtahsees pee ūawa paraſta darba.

Personīgi ar ūawa behrna audšīnašchanu wina nodarbojesees tikai tīkdaudi, zīt to ūelaidiſ ūinas ūpaschas wehleschanas kā ari ūinas darba ūpezialais raksturs. Ūtādā ūinā, behrnu audšīnaščana ir ūbeedriški-nepeezeſčams darbs; ja ar ūcho darbu nodarbojesees mahte, wina par to dabūs materielu atalgojumu, ja ta ūauvū behrnu ūodos audšīnaščanai ūpezialistēm, tad tāhdā gadījumā mahtei ūeenahkoſčā ūuma tīks ūamakšata pehdejām.

Bet, waj pastahwot tāhdām eestahdēm nebuhs pahrlēku daudiſ behrnu? Ne. Tikai nepastahwigas laulibas wehrdseņes ūaudējuščas kātru apdomu un gribas ūpehju ar fatalu ūareiſību laiſč kātru gadu ūajaulē behrnu pehz behrna, eekam ūaſneegts pilns duzis; bet ūefahdā gadījumā to newar ūazit par pastahwigām ūweeteem. Wišpahrigas labflahjibas pazelsčana, ūwee-

ſchu ſkolas iiglihtibas paplaſchinaschana un, wiſpirms, wiſpahriga — plascha razionalu lihdſeklu paſihſchana newehlamas ap-augloſchanas nowehrſchanai, — wiſi tee ir tahkakee faktori, ar kuru paſihdsibu buhs eespehjams pamafinat dſemdeſchanu ſkaitu lihdſ wehlameem apmehreem, pee kam dſemdero leelumu labas ihpaſchibas weenmehr wairojas. Jaatſiſt, fa ſozialiſtiſka ſabeedriba, pa dalai neisleetodama tamlihdſigus aiffargu lihdſeklus, ilgi newaretu paſtahwet; bet pret ſcho lihdſeklu iſplatiſchanu naw nekahdu nopeetnu ſchlehrſchlu: jo par tahdeem tathchu newar fault reebigos un mulkigos filiſtru aiffpreedumus.

IV. Mihleſtiba kolektiwistiſka ſabeedribā.

Pehz ſcheem eepreehſchejeem iſſkaidrojumeem mehs ſawai fan-taſijai waram atwehlet daudſ wairak brihwibas.

Kahda buhs ſcho brihwo wihreeſchu un ſeeweefchu mihleſtiba?

Lai neekriſtu maldinaſchanā, mums wiſpirms janofkaidro weens pamata jehdſeens: kolektiwistiſka ſabeedribā buhs ſabeedribā beſ proſtituzijaſ. „Iſwirtiba“ tajā noſihme, fa winu ſaprot leekuti, t. i. — mihleſtiba beſ garidſneeka ſweh-tibas, — buhs, beſ ſchaubam, loti beeſcha parahdiba; bet, katra ſinā, ta nebuhs proſtituzija, t. i. ſawu glahſtu pahrdoschana ma-teriela labuma dehl nemihlamam zilwekam, waj nu ar jeb beſ garidſneeka ſweh-tibas. Lai man nepeewed to mulkigo eebildumu, fa daudſas jaunawas pehz ſawas dabas ir loti kaiſligas. Pahr-mehrigi ſaſtruhweta waj ſewiſhki iſlutinata kaiſliba war, wiſlee-lakais, parahditees tai apſtahklis, fa jaunawa loti beeſchi maina ſawis mihlakos; bet ziſtahl wina pee tam padodas ſawai patikai, tahdam ſolim naw nekas kopejs ar proſtituziju, — tahda ta ir tikai trulo filiſteru azis, kuri fazelas pret wiju, kas neteek ofizi-eli atſilts. Ja kahda ſeeweete nepadodas ſawai patikai un juh-täm, bet dehl materialeem labumeem atſakas no paſchas augſtakas un zeenigakas zilweziſkas teefibas, — brihwas iſwehles un atteiſchanas teefibas, — tad mums ir darifchana ar pro-ſtituziju, lai gan ari te newar wainot kaiſlibu, bet gan ekono-misko atkaribu un beſſpehžibu.

Mums wehl jaapgaſh weenu ta ſauzamo ſiniſki peerah-dito pateefibu, kura ihſtenibā ir tikai modes mulkiba. Es runaju par nejehdſigo eesfatu, kurech apgalvo, fa ejot ari „eedſimuschaſ netiſles.“ Peenemſim, fa peerahditu, fa ſtarp ſimtu proſtituetäm

feeweetem atradisees leelaks ūkaitz tahdu, pee kuraām jau redsamas ūhimes leežina par meesigu un garigu išwirtibu, nekā starp ūimtu „gobigām“ jaunavam. Ko tas peerahda? Titai to, ka jaunavas, kueas dsemdetas un ušauguščas nabadsibā, padobas weeglak prostituzijai, nekā zitas. Wairak neko. Kunā par wezaku-alkoholiķu weeglprahītīgām meitam, kuraām truhīst gribas ūpehjas, usturet sawu dſimuma newainību — bet kas no ta redsams? Wai tad teesčham tas, ka ūchis nelaimigās buhtes buhtu no doða mās maſhat ūpehjigu ūngu ūkaislibu apmeerināšchanai! Tahdā gadijumā, bes leekām debatēm, buhtu janosauz par „eediſimūchū alkoholiķi“ tahdu jaunekli, kuresch naw ūpehjigs pretoes pahrmehrigai alus leetošchanai, un tad ūpreest: wiſadā ūnā wajag pastiegtēs padarit to par aldari, lai winsch bes kahdeem ūkawefleem waretu iſpildit sawu eedsimito ūdewumu. Tad ari jaunu ūdsiħwotaju, kuresch neprot ūturet ne sawu, ne ari zita naudu, wajadsetu nosault par „eediſimūchū ūagli“, un tad ūpreest: ūabeedribai ūeenahkas ūnu wišdrihsakā laikā eezelt par ūrahjķas direktoru, lai winsch bes ūkawefleem waretu iſpildit sawu eedsimito ūdewumu. Ne! Ja kapitalistiskā ūabeedriba ir ūpehjiga preeksch ūwas ūpreezašchanās nekaunigi ekspluatē ūlimigus, ūkropotus, ūscheljojamus radijumus, tad ūzocialisms ruhpesees par ūchim ūlimneezem, kā ari ūispahr par ūišeem ūlimneekem, un aissargās ūnis no apgahnīšanas.

Prostituzijas tā tad nebuhs. Nebuhs ūeeweeshu ūchķiras, ūuras naw wajadsi ba prezēt, ūapehz ka ūinas pahrdodas; nebuhs ūeeweeshu ūchķiras, ūuras, ūeskatootees uſ to, ka ūinas nizina, tomehr apkampi jeb, pareijsaki ūkot, apkampi tadehl, ka ūinas nizina, jo ar tahdām tatschu naw ko ūautretees. Un lihdi ar prostituziju iſjudis ūinas briežmīgais, ūagistejoščais eespaids uſ wiħreeschu wairuma dſimuma ūsiħwi, — ne tik ween bursħuju wairumu, bet ari daudzu strahdneeku, — pehdejee apmeklē tikai ūhētakas netifles, bet iħstenibā tas ūleelu nemas nemaina. Wišpirms iſjudis ta kroñiskā neapmeerinatiiba, ūura tik ūeegli pahrem nesahtigos prostituzijas „klientus“, un no ūuras tik gruhti ūwezelotees; iſjudis ūeebiga ūrahjķiana, ūura pastahw eeksh tam, ka meesigu un garigi ūezelai jaunawai uſ ūatra ūola ūeek no wiħreescheem ūestas preekschā a iſmaſfa tā iſwirtibā ūiſchkehrdetas miħlestibas im glahsiu behdigās atleekas; iſjudis wiſadu ūeebigu ūwirtibu pahrnēščana no pahrdodamu ūkaislibu ūferas pateejā miħlestibā, ūr ūinām pawisam naw ūeetas. Nebuhs wairs ūeeweeshu preeksch ūpeeauguščeeem ūehneem, preeksch nowahji-nateem, ūſichopateem un alkoholikeem. Kā wiſur pee pateejā ū-

ſeligām, ſeedoſchām rājam, — ſeeweetes eeguhjchana atkal buhs par augstu, zehlu mehrki, deht kura ſaheegichanas wihereetim ar wiſeem ſpehkeem buhs jazihnas ar teem lihdszenſcheem, kuri zen-tiſees pehz ta paſcha mehrka. Bet tad wiſch, protams, neiſchkehrdēs tilk daudis energijas zihnā par katu ſatiftu ſeeweeti; wiſch buhs ari uſmanigakſ pree iſwehleſ, iſwehleſees daudis uſmanigaki nekā tagad. Tad katrs mihleſtibas ſakars buhs ta ra-doschā ſpehka parahdiba, kuram mums japatēizas par wiſtrahjch-nakajeem, brihnīchki ſtaifstajeem ſeedeem, un beiſ kura zilweks warbuht nekad nebuhtu attihſtijees par eſteiſki juhtoſchu un mahkligi radoschu dſihwneeku, — tad katrs mihleſtibas ſakars buhs dſi mu ma iſlaſeſ ſekas, ne iſlaſes paſchusturas zihnā, bet zihnā par laimi kluht mihletam.

Weegli ſaprotaſms, fa tahdā fahrtā uſ abpuſeju ſpehzigu teekmi nodibinats ſakars til ahtri neiſirs; pawiſam otradi, fa tahdu ſakaru noſlehgschana, ta ari to jarauſtiſchana buhs loti nopeetna leeta. Pee fa noweſtu tad jau noſlehgtu ſakaru noſtiprinaljhanas tendenze? Waj ne pee pareiſas monogamijas, labprahrigas weenlaulibas uſ wiſu dſihwes laiku, faut ari ekonomiſkās preepeſchanas nemaſ nebuhtu? Jeb warbuht pilnigi otradi: paſtahjwigi aſfahrtojoſchā iſlaſe, zenjchanas iſſinat ui paſiht otra dſimuma jaunas ihpachibas, jaihjnās mihleſtibas ſakaru widejo ilgumu pat tahlač par Turje uſtahditām robescham, 6 mehneſcheem?

To es neſinu. Un neweens to neſin. Bet es eedomajos, fa abas ſchis galejās un neſkaitamas paſrejas paſahybes ſtarp wiñam paſtahwes blaſkus. Bet wiſas ſchis formas buhs joziali weenlihdsigas.

Tomehr, man leekas, fa weens loti ſwarigs apſtahklis norahda uſ to, fa mihleſtibas ſakaru ilgumis buhs, pa leelakai dałai aprobeſchots. Weenlaulibai uſ wiſu dſihwi ir pamats abſoluti konſervatiſva ſabeedribā, — tur, fur wiſus wada weenias un tās paſchaſ tradizijsas; jauneklis un jaunawa, kuri uſauguſchi ſchajās tradizijsas, war ar paſhleezibū zeret, fa wini lihds ſawas dſihwes galam paſits garigi tuwu weens otram. Bet ta gad muhsu kulturas zentros leeta wairs neſtahw tā. Un mehs ar-ween wairak attahlinamees no ſchi primitiſva tipa, ſamehrā ar to, fa progreſe muhsu, uſ atta hlu ma iſni hzi naſchānu di-binata kultura. Mehs tagad ejam kulturiela zilweze jawas dſimjhanas ſtahwoſli (in ſtatu nascendi), fahdā wehl naw bijuſi neweena lihds ſchim ſemes lodi apdſihwojuſe zilwezes ſa-beedribā, fahda nebij pat Romas paſaule pehdejā periodā.

Sintām rāju ašinis teč pastahwigī mainoschās kombinācijās pa muhju dījhīlam, sintām tautu tradīcijas kārtojās, weena otru apauglōdamās, muhju literatūrā. Kātrs laikraksta numurs, katra telegrafa aparata vibrācija atnes mums jaunas finas no svečas pāsaules; nekas tamlihdīgs nenotika ar muhju ķētscheem. Un tai laikā, kad apgabalu un tautību iepi sahī issūst, persona top par arweenu stipraku, noteiktaku individualitati, wina eet zauri jauai patstahwigai, ihpatneji krahvītai ewolūcijai. Bet jau to ween ēeweļrojot, top arweenu majaka ta eespehjamiba ka kahda wihsēcha un kahdas seewētes individualīte garigas attīstības zeli wijsā winau dījhīwē neisjchīkīsēs. Daudz tīgamaki, ka tee pašchi spehki, kuri noteiza abu zeli sakrustošchanos weenā punktā, nahlochā momentā sahī sagatavot attahlināšchanos, kura no šā momenta neapturami vēveaugi, un var domat, ka pehz wairakeem gadeem nonahīs tihtīahl, ka wezēe sakari buhīs jaſarauj un jadob abpujeja brihvība preečī jaunas iſlaſes.

Wijšadā finā, mihleſtibas jaitem, — lai tās buhtu ilgas
waj ihsas, — nebuhs nekahds eespaids uſ atſewiſchku indiwiđu
jozialo ſtahwokli. Pehdejais tiks noteikts weenigi no wiņu, kā
ſtrahdneeku un ſtrahdneechu darba ſpehjam. Un tājīni tadehļ,
la wiſs, kas pehz ſawas dabas atteezas uſ wiſu ſabeeedribu, buhs
organisets ſabeeedriſka deenesta weidā un noregulets pehz ſinama
plana, — tājīni tadehļ ſabeeedribai wiſmasak buhs ruhpes par
to, kahdā kahrtā atſewiſchka perſona ſawā no deenesta brihwā
laikā meklēs un atradis ſawu perſonigo laimi. Bit tahl ruhpes
pee mahtem un jaunās paaudžes uſturejchanu buhs wijas ſabee-
dribas darbs, tiftahl ari attaīnojams kahda dzejneeka joks:
„Mihleſtiba, ta ir perſoniga leeta!“ —

Waj pee wiša ta wehl atliks weeta greiffirdibai? Es domaju, ka ja. Warbuht, pat loti daudž weetas. Bet tad greiffirdiba saudės savas agrefiwās formas un atspogulosees meericas sazenfibas formā, zeenibu eedwēfeschū un mihlestibai patihsamu ihpaſchibū iſkopſchanā; neiſdoschanās gadijumā, lihdszenfis kluſu nogahjīs pee malas, jahts meklet neiſdoschanās zehlonus pats savas wahjibās un peeliks wiſus ſpefkus tam, lai nahkotnē waretu zeret uſ labafeem panahkumeem.

Bet poliandriskee un poligamiskee sakari, schis trihs- un tschetrpufigas atteezibas, kuras, pehz daschu scho jautajumu nepafishstoschu lauschu domam fastahda brihwas mihlestibas kodolu? Un pasifitamee paehrmainas usdewumi: weena seeweete un diwi wihreeschi, diwas jaunawas un weens wihreetis . . . ?

Kas ateezas uj mani, tad es peeturos pee ta, pehz manam domam peeteekoschi pamatotā usskata, kā kolektiwistiiskā sabeedribā anomalijas buhs fastopamas reti, daudz retaki nefā tagad. Tur, kur šcis anomalijas wisbeeschak fastopamas, tās parasti naw wis brihwibas, bet nabadsibas anglis, dīsumuma wehrdsinashanas produktis, — tapat kā uj laulibas pahrkahpschanu un peemahnišchani dibinatas trihspūfigas laulibas, kurām japatēizas par sawi pastahweschhanu tikai weenigi seewas atkaribai no jau sen winai weenaldsigā waj nizinata wihra, — jeb ari šcis anomalijas parahdas, kā sabeedriskas paraſitijsma ūhmes; tahdi, peem., ir bagato turku haremī; nabagakee turki, pa leelakai dalai, kā ūnams, iſteek ar weenu ūewu, neſkatotees uj to, kā baſniza teem atwehl daudſſeewibu. Pat wisaugstakā mehrā interejantā ūnas par marmoru daudſſeewibu, pehz manam domam, drihsak runā par, neka pret manam eefkamat. Žik ūnams, tad tikai marmoru neezigai dalai (apm. 6%) no religijas atwehlets dīshwot poligamiiskā, jeb pareiſaki ūkot, poliginijskā laulibā; un pee wijsas ūmpatijsas uj pa dalai sozialistiiskam Utachi eestahdem, buhtu wehlams ispehbit, waj ſhee 6% naw ūeisichki tikai no soziala stahwokla privilegetee laudis, augstakā garidſneezibas un eeredau preekschtahwji. Pee tam jaeevehro, kā poligamija Utachā no religijas nosazita kā ne ſchīx am a lauliba, un ja nu kahdā jautā deenā marmoru baſniza atwehletu jau noslehgto laulibu ūchirschhanu, tad wehl ir leels jautajums, waj Utachas trih- un wairakpuſſige laulibas ūkari nepahrwehrstos it weenfahriſchi par diwpūfigeem.

Wispahrigi, scho eefkatu war peenemt, waj ari nepeenemt; bet tā waj otradi, reis kolektiwistiiskā sabeedribā rāſees wihrēſchi un ūeweeteſ, kuri ūhai jautajumā buhs zitados eefkatos, un kuri pehz ūwas brihwas patifas, neſkatotees uj pilnigu ekonomisku neatkaribu, noslehggs poliandriskus un poliginijskus ūkarus, tad ari ūhee ūkari tīs ūfstatīt kā scho ūauſhu personaiga leeta, t. i. kā ūkumiga peemehroſchanas ūeisichkām individualam wariazijam pehz ūawstarpejas wehleſchanas, — kuri nefahdi newar darbotees prethabedriski un pret kureem ūbekahdeem poliziſkeem aprobeschoju meem ūhd pamats.

V. Tagadnes reformazijas darbs.

Bet atgreesīſimees pee tagadejās ihſtenibas.

Mums kolektiwisma naw. Mums tagad pat wehl maſ labi atalgota ūeweeshu darba. Uj kolektiwu gahdibu par behr-

neem un mahtem ir tikai wahji aishrahdijumi. Bet prostituzija wehl ir pilnos seedos. Ko tad eejahkt?

Wajag atrast zelu ar wišmašako prehparu, pa kuru buhtu eespehjams wirstees nepahrtrauktam progrejam, jo uš preehschu wirstees wajag, tomehr pahrpuhletees buhtu pilnigi leeli. Un nekad newajag aismiršt, ka leeta negrojas ap to, lai palihdsetu atsevīšķām personam uš wijsas tautas rehkina ūsneegt parasitisku „brihwibu”, bet ap to, lai pazeltu un atšwabinatu wijsu tautu. Wijs pahrejais — ne wairak, ka episodēs.

Ko ta paša redjēs punkta wajag luhkotees ari uš individualu ustrauku mā gadijumeem pret dšimumu nebrihwibu, — gadijumeem, kuri literatūrā gadas loti beeschi, bet dšihwē tomehr deesgan reti. Ja, peem, Małaja interesantā, tendenziosā nowelē „Paulibas laudis” bagatais Franzis Grachs un daudz māj pahretikuje Dora Sif, pehz mutiskā nolihguma noslehgšchanas, kurič ijslehdīs katra nebrihwibu, dodas pirmās klases kupejā uš Parīzi, tad tas preehsch wineem ir personiga ijspreizašchanas un war pat deret ka peemehrs wijsen eemihlejušchamees pahrišcheem, kuri atrodas lihdsigas labwehligos apstahklos. Bet eeteikt kautko tamlihdsigu plāščām mājam, kuras tikto welsk dšihwibu ekonomišķā finā un kurām dšimuma brihwiba ir aprobežota, — buhtu wai nu ijsmeeklis, waj ari, mājakais, nesaprashana. Taisniba, waretu eebilst: kam truhkst ekonomišķas neatkaribas, tas lai to ūsneeds pats ūsneem ūpehkeem; bet ari tas ijdodas loti beeschi tikai literatūrā un loti reti pateejā dšihwē. Mehls waram preezatees par to, ka muhsu rakstneeki radijušchi tāhdus ūtaistus ūsneeshu tipus — brihwibas zilhnitajas, ka Hartlebena Rita Rewera, waj Wolzogena Lili son Robišček. Bet iš tuhkfota dsee-datajam labakā gadijumā tikai weena, apbalwota ar leelu talantu, neissīhfstošhu energiju un sevīšķu laimi, ūsneegs pilnos ūpehka gados tos slavenos angstumus, kurus ūsneedsa Rita Rewera; un iš tuhkfota ūsneetem, kuras strahdā, lai eegulhtu lihdsiekļus ildeenišķām dšihwes wajadsibam, pēc damu drehbju un gresnumu leetu ijsgatavoršchanas, labakā gadijumā tikai weena ūsneegs tāhdus panahkumus, kahdi pеekrita dailajai, mājakai son Robišček madamai, kuru rakstneeks apbalwojis ar brihnišķu talantu, pеewilzigu ahreeni, pеeteekoschu apgrošibas kapitalinu un weselu pulku ruhpigu, māhklas pasineju drangu. Bet, ar leelako preeku apšweizot lihdsigus ūsneeshu tipus literatūrā un dšihwē, — un sevīšķi dšihwē, — mehs tomehr nedrihkfam aismiršt, ka tas ir ūsneem. Preehsch plāščām tautas mājam wajag meklet zitus zelus.

Par scheem zeleem es jau runaju schis broschuras otrā no-
dalā. Wispirmis nepeezeeschami wajag zihnitees par ahrlaulibā
un laulibā dīmušchu behrnu nostahdischanu weenlihdigas teesibās;
tahlač, par to eestahschu isplatischanu, reformeschamu un tahlaču
attihstischamu, kuras spehjigas israut ahrlaulibas mahtes is taga-
dejā nospeestā un nizinatā stahwokla, padarit to par daudsmas
peelaishchamu parahdibu. Wajaga, pirmām fahrtam, eewest re-
formas ſe ewe eſchu darbā; wajag nepeezeeschami radit preefch
ſeeveetes newis fautkahdu, bet labi atalgotu un winai peeme-
rotu darbu godigos apstahklos. Schini wirseenā fautko war pa-
nahlt ari ar profesionalu ſaweenibu palihdsibu, bet loti daudī
buhs jaissihna likundoschanas zelā. Loti no swara buhs ari
wehl augoſchām jaunawam paſneegt labaku ſkolas iſglihtibu,
ſtarb zitu ari profesionalas ſinachanas, lai winas labaki ſagata-
wotu uſ nahkoſcho ruhpneegiſko darbibu. Un preefch tam, lai
ſchi ſkola buhtu pateeſi wiheem peejama, t. i. peejama nabadſigo
un wiſnabadsigako wezaku meitam, mums wajadſes wiſur zih-
nitees neween par bejmakas mahzibū paſneegſchanu, bet ari par
mahzibas lihdselkū iſſineegſchanu un ſtolenu bejmakas uſture-
ſchanu. Un kad ſchis mehrkis buhs ſajneegts, tad mums waja-
dſes eet zihna arween tahlač un tahlač, lihds famehr nebuhs
pilnigi nodibinats kolektivisms kā preefch wihrēſcheem, tā ari
ſeeveetem. Tad lauliba kluhs par tihi ſakultatiwu eestahdi un
mas pa masam iſſudis pate no ſewis.

Bet famehr lauliba pee mums wehl pastahm, mums jameh-
gina eetehrpt to tahdā formā, kā ar to waretu fautzik apmeeri-
natees, un tadehlt nepeezeeschami wajadſigs atweeglinat laulibas
ſchkirſchanu. Daudī kas jau buhtu ſajneegts, ja Wahzijā un
Austrijā, Franzijā un Anglijā lauliba buhtu tikpat weegli ſchki-
rama, kā Schweizē, nerunajot jau nemaj par daſchām Seemel-
Amerikas walſtim, kure progresiwaſ eestahdes tihi par welti
teek iſſokotas no Eiropas preſes. Jo lauliba weeglaki ſchkirama,
jo beejhaki laulatais pahris buhs ari mihleſtibas pahris, jo
wairat lauliba, ſarvā eekshejā buhtibā, tuvoſees brihwās mihle-
ſtibas ſakareem, ſewiſchki ja pee tam wehl maſinasees ſeewas eko-
nomiſta atſariba no ſava wihra. Un jo wairat ſabeedribas
domas laulibas ſchkirſchanu no nežaprotama un noſodama aktas
ſahks atſiht par pilnigi normalu parahdibu, jo ahtraf plaschu
tautas mažu domas un juhtas notiks pahrgroſiba uſ brihwās
mihleſtibas puſi.

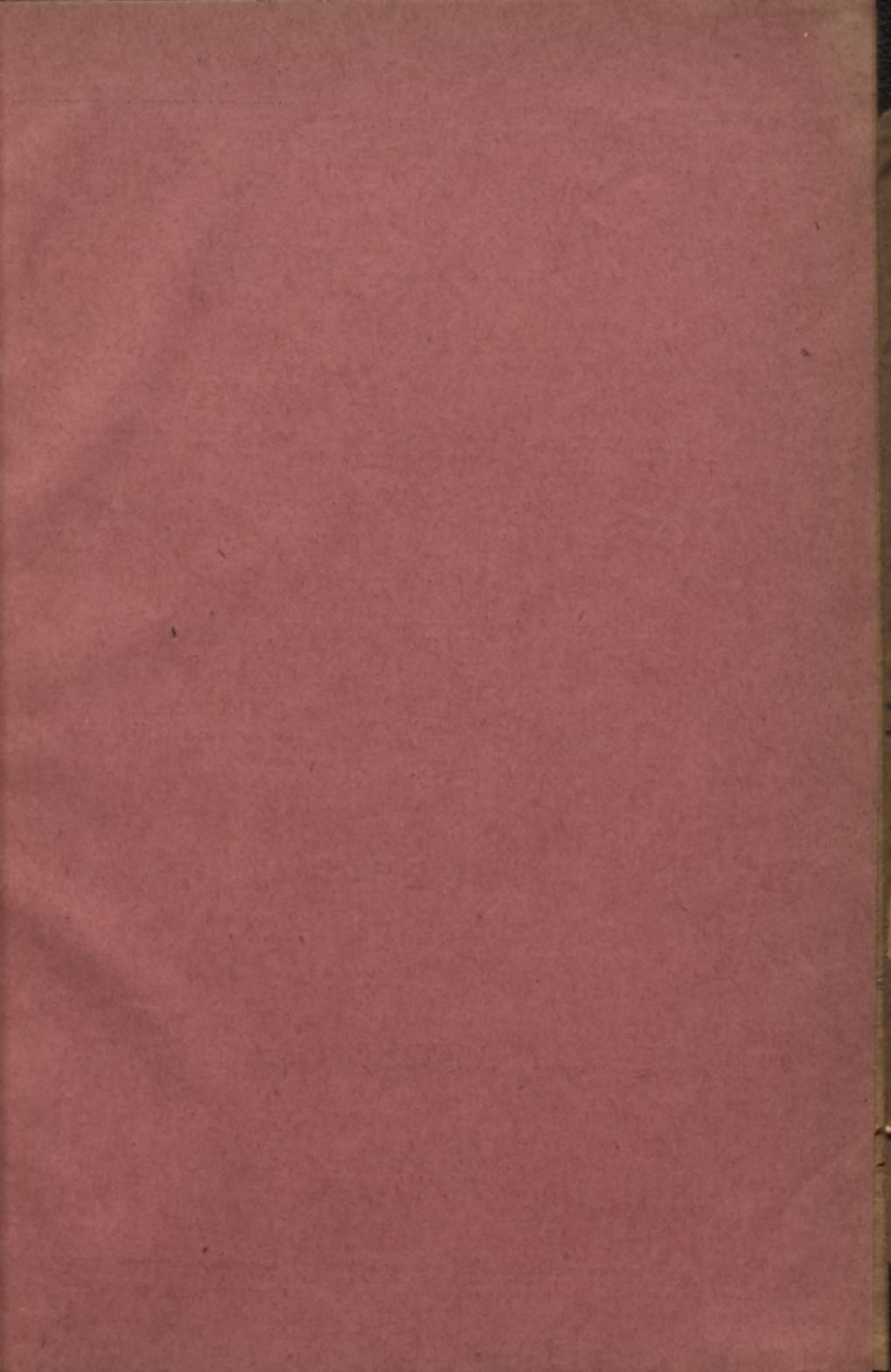
Pa to laiku dīhwe nepeeluhdhami iſbihda atſeviſchkas per-
ſonas, kuras negrib un ari newar gaidit; un luhk, ſcho atſe-

wiščko personu konflikti ar waldoſcheem aiffſpreedumeem dod mums loti labu pamatu preeksch brihwās miheſtibas ideju propagandefchanas. Mumſ naw wajadſiba mahſligi radit lihdsigus gadijumus. Aifeet, peem., uſ laukeem un tur stahſtit ſtingri religiojeem ſemnekeem, lai tee nelaulajas ar ſawām jaunawam, bet „mihl tās brihwī“ — buhtu, protams, beſprahiba. Lauzineku pujiſchi „brihwī mihlet“ iſtulkotu: „atſtaht meitās“. Beidſot, ari bei muhſu eemaifſchanas fahdſchā fatru gadu buhs daſchaſ „grimuschaſ“ jaunawas; un ja nu tad wiſi fahdſchās eedſiħwo-taji, fahkot ar mahzitaju un beidſot ar pehdejo ganeli, fahktu ſazenſtees neſchehlibās pret ſchahdu nelaimigu radijumu, tad preeksch mumſ, ſozialiſteem, rodaſ uſdewumſ — parahbit, ka ſchi no wiſeem paſeminaṭa un nizinata jaunawa muhſu azis nezif naw grimuſi; un mumſ wajag ſneegti winai wajadſigo pabalſtu, fahds tai nepeezeeschams, kā ſeeveetei, kā jaunai mahtei un kā darba mekletajai. Pilſehtās mehs beeſchi waram ſaitkt daudſ tahdu pahru, kuri dſiħwo kā wihrs un ſeewa, bet ſchahdu wai tahdu eemeſlu dehł newehlaſ laulatees.

Mehs jaſtopam ari atſewiſchkaſ ſeeveeteſ, kuras, neſkatotees uſ loti ſlikto ekonomiſko ſtaħwokli, fahk uſ ſawu roku zihnu par ſawas miheſtibas brihwibū, un kuras weenadi ir pret peſspeſtu laulibū uſ wiſu dſiħwi un pret proſtituziju. Pats par ſewi ja-protams, ka pret tahdu ſeeveeti ſozialiſts iſturejees ar pilnu zee-nibu, kurpreti wiſadu rangu buriſhuji uſſkata par eefpehjamu zeenit tikai „ſchlihſtas jaunawas“ un likumigas ſeewas. Buhtu nekreetni atſtaht nelaimē toſ, kureus neſchehligais liſtenis wai paſcha droſchfirđiba iſbiha pirmās zihnitaju rindās, ſem nahe-wigu ſchahweenu kruſas.

Bet ari ſhee, weenmehr loti ſimpatiſkee gadijumi — ir ne wairak, kā tikai episodēs. Sawā pamata zihna par brihwō miheſtibū ir maſu ſoziala zihra pret maſu ſozialo wehrdſibū, kuras zehlokuſ wiſpirms wajag mellet ekonomiſkaſ atteezibās. Un par nobeigtu ſcho zihnu warēs uſſkatiſ tikai tad, kad ar weselu wirkni ekonomiſku pahrmainu palihdsibū buhs jaſneegts tas, kura jaſneegſchanai wiſi muhſu gala mehrki ir tikai lihdsjetli, kad buhs jaſneegta brihwiba un labflah-jaiba preeksch wiſeem!

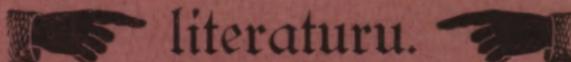

P. Keirana

grahmatu un rakstamu leetu
===== pahrdotawa =====

Rigā, Marijas un Pauliņši eelu strāfī Nr. 1.

Peedahwā **wairumā** un **māsumā** kreetnako
latweeschu, kā ari kreewu

Grahmatu apgahdneezibas „МОЛОТЪ“
Rigas noliftawa.

===== Rakstami peederumi. =====

Skatu kartes.

514.

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0308121240